НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ

На правах рукопису

МАЛІМОН Віталій Іванович

УДК 316.7; 342.915:351.85

КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИК РЕФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА

25.00.02 – механізми державного управління

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Науковий керівник
СКУРАТІВСЬКИЙ Віталій Андрійович,
доктор філософських наук, професор

Ідентичність даного примірника з іншими поданими до спеціалізованої вченої дисертації засвідчую.
Вчений секретар спеціалізованої вченої ради К 26.058.07
Мазак А.В.

Київ – 2010

д 402

ЗМІСТ

ВСТУП……..……..3

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ……..13

1.1. Сутність культури як об`єкта наукового дослідження……...13

1.2. Культурна політика держави як чинник трансформації суспільних відносин……43

Висновки до розділу 1……..63

РОЗДІЛ 2

СТАН СФЕРИ КУЛЬТУРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ…….....65

2.1. Зарубіжний досвід державного регулювання сфери культури……65

2.2. Нормативно-правові засади функціонування сфери культури в Україні….82

2.3. Інституційне структурування і фінансова основа реалізації державної культурної політики в Україні ……104

Висновки до розділу 2……125

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО, ПРАВОВОГО ТА ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ КУЛЬТУРИ…...127

3.1. Удосконалення організаційного механізму державного регулювання сфери культури……127

3.2. Оптимізація нормативно-правового регулювання сфери культури ……...147

3.3. Удосконалення фінансового механізму державного регулювання сфери культури……158

Висновки до розділу 3……170

ВИСНОВКИ……173

ДОДАТКИ……180

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……185

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах головним ресурсом розвитку та модернізації будь-якої країни, провідним чинником її конкурентоспроможності стає людський капітал, основою формування якого є нова якість життя людини. Йдеться про нову соціокультурну політику держави, спрямовану на розвиток, орієнтовану на максимальне розкриття потенціалу кожної людини, створення гідних умов для реалізації усіх її інтелектуальних і творчих можливостей.

Культурна політика стає однією з найважливіших соціально-політичних функцій держави, яка покликана регулювати внутрішнє життя суспільства. Культурні чинники мають велике значення для створення гармонійного соціального середовища, підвищення його інтелектуально-духовного потенціалу, утвердження гуманітарного спрямування державної політики. Приведення цих чинників в дію потребує роботи механізмів зворотного зв'язку, адже культура й держава є взаємопов'язаними та взаємозалежними системами.

Для формування та здійснення державної культурної політики України пріоритетними завданнями стають розробка пропозицій щодо стратегічних напрямів розвитку національної культури, стимулювання культурного процесу, розвитку соціальної та ринкової інфраструктури галузі культури, забезпечення ефективного управління галуззю, зміцнення матеріально-технічної бази культури, розширення міжнародного культурного співробітництва, розвитку культурних зв'язків з україномовним світом. Підтримка національної програми державотворення потребує узгодження парадигми державного управління культурним процесом з сучасними тенденціями розвитку українського суспільства.

Забезпечення культурних прав громадян, збереження та розвиток культурної самобутності нації, формування конкурентоспроможності національної культури й участі України в міжкультурних обмінах у сучасному

світі потребує інтенсифікації розвитку національного сектору культурних індустрій.

Культурна політика, що розробляється і впроваджується на різних рівнях управління, має дати чіткі відповіді на питання: яким чином, за допомогою яких ресурсів і в які періоди можуть бути реалізовані цілі і вирішені завдання культурного, соціального і економічного розвитку країни.

Культурна політика має стати визначальною складовою нашої євроінтеграційної стратегії.

Усе перелічене, а також відсутність монографічних праць, присвячених дослідженню проблем правового регулювання управління у сфері культури, визначенню напрямів удосконалення законодавства про культуру, організації діяльності органів державного управління у сфері культури, аналізу форм і методів їх роботи, обґрунтуванню пропозицій стосовно модернізації управління цією сферою відповідно до міжнародних стандартів, обумовило актуальність дисертаційного дослідження.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Проблемам соціокультурного розвитку суспільства в різні історичні епохи приділяли увагу зарубіжні й українські дослідники, зокрема: Х. Бхабха [292], М. Кастельс [94], З. Краснодембський [116], Ч. Лендрі [148], С. Манді [146], Ф. Матарассо [148], А. Перотті [186], В. Біблер [16], М. Каган [90], С. Кримський [117], М. Мамардашвілі [145], А. Моль [162], М. Попович [197], О. Флієр [273], В. Шейко [285]. Окремі теоретичні аспекти функціонування культури розглядають А. Арнольдов [6], Е. Баллер [12], Л. Демін [48], Дж. Лалл [129], Б. Малиновський [137], К. Манхейм [147], А. Пеліпенко [185], П. Сорокін [248] та інші. Вагомий внесок у дослідження різних аспектів впливу чинника культури на суспільство і державу зробили українські науковці: В. Андрущенко [3, 4], Ю. Богуцький [19], О. Гриценко [35-39], Л. Губерський [4], В. Дзоз [54], І. Дзюба [55, 56], М. Жулинський [74, 75], С. Здіорук [81], В. Карлова [91-93], М. Кирюшко [96], Б. Парахонський [182], А. Свідзинський [237], В. Солодовник [247], А. Філіна [270], С. Чукут [280, 281] та інші.

Теоретичні та методологічні розробки теорії державного управління й регулювання суспільних процесів містяться у роботах вітчизняних і зарубіжних учених: В. Бакуменка [11], Т. Безверхнюк [14, 15], Т. Бутирської [22, 23], І. Воронова [28], І. Грицяка [40, 41], Д. Дзвінчука [52, 53], Ю. Друка [64], І. Зварича [80], Я. Клейнера [98], О. Лазор [127, 128], Н. Міхєєвої [158], М. Моісєєва [161], П. Надолішного [164], М. Осійчук [174], А. Пал Леслі [181], П. Петровського [188, 189], В. Погорілка [193], В. Ребкала [234], В. Скрипничука [239], В. Скуратівського [241-243], Ю. Сурміна [251], В. Тертичка [254], В. Трощинського [264], В. Фадєєва [265], Ю. Шарова [282, 283] та інших, які відіграли важливу роль у формуванні концепції даної дисертаційної роботи.

Третю велику групу наукових розробок складають дослідження теоретико-методологічних засад та визначення окремих аспектів державного регулювання сфери культури у сучасних умовах таких учених, як: В. Андрущенко [3], О. Батіщева [13], Р. Вільямс [319, 320], Л. Востряков [29], Е. Гідденс [302], О. Гриценко [35-39], І. Дзюба [56], С. Дрожжина [63], М. Жулинський [74, 75], В. Карлова [93], С. Кіндзерський [97], Т. Ковальчук [99], М. Кравченко [114], О. Кравченко [115], В. Лісовий [134], Д. Лузлі [308], Л. Мисів [155], В. Федь [266], Н. Фесенко [267-269], Р. Фішер [301], Г. Чміль [278], С. Чукут [280, 281], В. Шейко [285] та інших. Слід також підкреслити наукову і практичну значущість досліджень таких аналітиків культурної політики сучасних країн світу, як А. Аппадураї [291], О. Гриценко [35, 36], М. Драгічевіч-Шешіч [61], Ф. Кольбер [100], Дж. Шустер [312] та інші.

В останні роки з'явилися дисертаційні дослідження (В. Бакальчук [8], О. Батіщева [13], С. Дрожжина [63], О. Задихайло [77], І. Ігнатченко [86], В. Карлова [92], С. Кіндзерський [97], С. Копацька [107], В. Михайлович [156], Н. Фесенко [268], С. Чукут [281] та інші), в яких розкриваються різні аспекти культурної політики.

Утім, слід констатувати, що комплексних досліджень культурної політики держави як фактора трансформації соціокультурного середовища в

контексті реформування українського суспільства, що відповідає умовам децентралізації державного управління і реалізації актуальних завдань державної політики в сучасних умовах не проводилося. В науковій літературі з державного управління переважає структурно-аналітичний підхід до проблеми організації і діяльності органів управління культурою, проте бракує спеціальних наукових розробок змістовно-функціонального аспекту діяльності цієї управлінської системи в Україні, схематично, а то й непослідовно використовується світовий досвід управління секторами сфери культури.

Водночас системний аналіз сучасної наукової літератури з питань державного управління засвідчує, що в науковому плані проблема культурної політики держави як чинника суспільних трансформацій на сьогодні залишається дослідженою ще недостатньо, що підтверджує актуальність обраної теми роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась на кафедрі соціальної і гуманітарної політики Національної академії державного управління при Президентові України в межах теми науково-дослідних робіт «Дослідження концептуальних основ державної політики в соціогуманітарній сфері як напряму для професійної діяльності фахівців публічного управління» (номер державної реєстрації 0109U003004) комплексного наукового проекту «Державне управління та місцеве самоврядування». Роль автора дисертації як співвиконавця полягала у дослідженні проблем функціонування та розвитку культури як чинника модернізації українського суспільства, визначенні цілей, пріоритетних напрямів, завдань та заходів реалізації культурної політики держави, у тому числі на регіональному рівні.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є науково-теоретичне обґрунтування системи й основних механізмів здійснення культурної політики держави та розробка практичних рекомендацій щодо напрямів їх удосконалення в Україні. Досягнення цієї мети передбачає розвязання наступних *завдань*:

– здійснити аналіз вітчизняної і зарубіжної наукової літератури, стану дослідженості проблеми в теорії державного управління, на основі якого обґрунтувати зміст феномена культури як чинника суспільних трансформацій;

– визначити сутність та основні складові культурної політики держави;

– дослідити зарубіжний досвід державного управління у сфері культури і з'ясувати можливості його використання у вітчизняній практиці;

– проаналізувати стан нормативно-правового забезпечення державної культурної політики в Україні;

- розкрити інституційні та фінансово-економічні засади реалізації державної політики у сфері культури в Україні;

– виявити основні недоліки й проблеми культурної політики в Україні;

– розробити практичні рекомендації щодо напрямів оптимізації механізмів організаційного, правового та фінансового забезпечення державного регулювання розвитку сфери культури.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення управлінської діяльності у сфері культури.

Предмет дослідження – особливості й механізми реалізації культурної політики держави як детермінанти суспільних трансформацій.

Гіпотеза дослідження грунтується на припущенні, що цілісне дослідження сутності та особливостей реалізації культурної політики держави в сучасних умовах дасть змогу визначити основні напрями її оптимізації, засоби і механізми реалізації, адекватні тим процесам і тенденціям, що спостерігаються у культурному житті суспільства.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, на основі використання яких одержано наукові й практичні результати. Для всебічного дослідження проблеми використано такі загальнонаукові методи, як аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, метод порівняння, єдності історичного та логічного, органічної єдності теорії і практики тощо.

Для вирішення поставлених завдань дослідження у роботі використано такі методи пізнання: історико-дискретний та логічний – для аналізу розвитку понять «державне регулювання», «культура», «культурна політика держави» у наукових працях з державного управління, філософії, менеджменту, історії культури, культурології; аналізу і синтезу – для обґрунтування необхідності та розкриття сутності державного регулювання сфери культури, а також для вивчення сучасної законодавчої бази України, що регламентує функціонування цієї сфери; порівняльного аналізу – для зіставлення характеристик культурної політики окремих країн; структурно-функціональний – для дослідження організаційної структури органів управління культурою; моделювання – для розробки рекомендацій щодо оптимізації наявних та впровадження нових ефективних механізмів та напрямів державного управління, які б забезпечили повноцінний розвиток культури у нових умовах.

Теоретичною та інформаційною базою дисертаційного дослідження слугували фундаментальні положення сучасної теорії державного управління, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань функціонування й розвитку культури, регулювання соціокультурних процесів, нормативно-правові акти, аналітичні та статистичні матеріали, результати соціологічних досліджень провідних наукових установ у цій сфері.

Обрана методологія дала можливість здійснити комплексний аналіз поставлених завдань, зробити теоретичні узагальнення та запропонувати практичні рекомендації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у дисертаційній роботі комплексно досліджуються теоретичні засади та напрями удосконалення механізмів державного регулювання сфери культури. Конкретні положення, що визначають наукову новизну отриманих результатів, полягають у тому, що у дисертаційній роботі

уперше:

– культура як об'єкт державного управління визначається як складно-структурована, динамічна система, розвиток якої здійснюється відповідно до

синергетичних закономірностей та цілеспрямованого регулюючого впливу з боку держави та її інститутів;

– культурна політика держави розглянута як дієвий чинник трансформації соціокультурного середовища, який за допомогою духовно-мотиваційного механізму особистості формує новий якісний стан соціальної ідентичності, а також як умова реалізації духовного потенціалу особистості, її сутнісних сил, формування цілісного національно-культурного простору та розвитку вітчизняних культурних індустрій;

удосконалено:

– існуючі підходи щодо розробки ефективного організаційно-функціонального механізму державного регулювання культури, спрямованого на забезпечення оптимального співвідношення централізаційних і децентралізаційних засад в державному регулюванні сфери культури;

- напрями реформування законодавчої бази розвитку культури на основі виявлення низки проблем і суперечностей у чинній нормативно-правовій базі державного регулювання сфери культури, а також урахування зарубіжного досвіду;

обґрунтування необхідності розробки та впровадження комплексної програми державного протекціонізму національних культурних індустрій, заохочення інвестицій в цей сектор економіки; стимулювання виробництва національного культурного продукту через державне замовлення, систему пільгового оподаткування та налагодження багатоканальної системи фінансування культури.

набули подальшого розвитку:

– обґрунтування ролі національної культури в розбудові громадянського суспільства в Україні;

- уточнення змісту поняття «культурна політика держави», його складових та місця в теорії державного управління;

– аналіз пріоритетів, завдань і принципів державного регулювання сфери культури в Україні та їх впливу на удосконалення форм і методів діяльності на регіональному рівні;

– систематизація моделей культурної політики, в результаті якої обґрунтовано рекомендації щодо використання зарубіжного досвіду при розробці вітчизняної системи державного регулювання сфери культури.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення, висновки і рекомендації дослідження можуть бути використані у науково-дослідницькій і викладацькій роботі, при підготовці лекційних курсів і семінарських занять з актуальних питань державного управління у сфері культури, освіти, соціальної та гуманітарної політики. Запропоновані рекомендації доцільно використати у практичній діяльності центральних та місцевих органів державного управління у сфері культури й освіти, у діяльності відповідних неурядових громадських організацій, у розробці нових та доповнені наявних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють внутрішні та зовнішні культурні відносини, а також обмін культурними товарами та послугами.

Окремі наукові положення дисертаційного дослідження використані:

– у практичній роботі управління культури Івано-Франківської обласної державної адміністрації, зокрема в частині вдосконалення зв'язків з громадськістю, розробці програми «Культура Прикарпаття на 2011-2016 рр.» та підготовці окремих культурних проектів в Івано-Франківській області (акт про впровадження від 10.10.2010 р.);

– у навчальному процесі, зокрема при проведенні тематичних семінарів на теми : «Підготовка проектів і програм розвитку місцевого самоврядування», «Залучення громадян до прийняття рішень органами місцевого самоврядування», «Техніка комунікації та ведення переговорів» для слухачів Івано-Франківського обласного центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого

самоврядування, державних підприємств, установ і організацій (довідка від 15.11.2010 р. № 96);

- у навчально-виховному процесі факультету управління та інформаційної діяльності ІФНТУНГ при підготовці магістрів державної служби та бакалаврів спеціальності «Документознавство і інформаційна діяльність». Зокрема, розроблені теоретико-методологічні підходи щодо державного регулювання соціогуманітарної сфери використовуються при викладанні дисциплін «Вступ до спеціальності», «Державне управління», «Соціальна і гуманітарна політика» для магістрів денної, заочної і заочно-дистанційної форм навчання, а також для написання дипломних та магістерських робіт (довідка від 18.11.2010 р. № 115).

Розроблені теоретико-методологічні положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути використані:

– у діяльності Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України як теоретико-методологічна основа оптимізації процесу демократичного врядування в Україні, формування стратегічних завдань соціального і гуманітарного розвитку суспільства;

- у роботі центральних, регіональних і місцевих органів державної влади в частині формування програм соціально-економічного та культурного розвитку суспільства і окремих громад, забезпечення дотримання культурних прав і свобод людини і громадянина, підвищення стану культурної безпеки та умов використання людського потенціалу;

– у наукових дослідженнях проблем державного управління, навчальних закладах та структурах підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування в частині посилення гуманітарного змісту державної політики України.

Особистий внесок здобувача. Основні узагальнення, положення та методологічні розробки в межах дисертаційного дослідження, зокрема ті, що характеризують його наукову новизну, практичне значення та одержані

результати, одержані дисертантом одноосібно. Дисертація є самостійною роботою, виконаною впродовж навчання в аспірантурі у 2005-2009 рр.

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана, обговорена та схвалена на розширеному засіданні кафедри соціальної і гуманітарної політики Національної академії державного управління при Президентові України (протокол № 11 від 7 грудня 2010 р.).

Основні положення дисертації викладені у доповідях на науково-практичних конференціях за міжнародною участю: «Проблеми трансформації системи державного управління в умовах партійної реформи в Україні» (Київ, 31 травня 2006 р.), на III і IV Всеукраїнській науково-методичній конференції «Безперервна освіта в Україні: реалії та перспективи» (м. Івано-Франківськ, 2006, 2008), «Другі Міжнародні Драгомановські читання» (Київ, 2006 р.), «Стратегія реформування системи державного управління на засадах демократичного врядування (Київ, 31 травня 2007 р.), «Новітні тенденції розвитку демократичного врядування: світовий та український досвід» (Київ, 28 травня 2008 р.), «Демократичне врядування: наука, освіта, практика» (Київ, 29 травня 2009 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження знайшли відображення у 9 публікаціях, з них – 5 одноосібні статті у виданнях, затверджених ВАК України як фахові з державного управління.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 216 сторінок, з них 179 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 320 найменувань.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

1.1 Сутність культури як об`єкта наукового дослідження

Культура – чи не найширше з понять, використовуваних у суспільних науках. На думку «батька британських культурних досліджень» Раймонда Вільямса, «культура – одне з двох-трьох найскладніших понять в англійській мові, частково – через примхи історичного розвитку терміну в європейських мовах, але головним чином – тому, що воно стало вживатися для означення важливих понять у кількох різних інтелектуальних дисциплінах та в кількох відмінних, і навіть несумісних системах поглядів» [319, p. 87].

Для археолога культурою є все те, що він може знайти в землі, тобто сукупність предметів, зроблених з каміння, кістки, металу тощо. Для етнографа, який досліджує особливості регіональних народних культур, суттєві не тільки предмети, але також і поведінка людей (говірки, пісні, прислів'я, звичаї, традиції, міфи). Всі ці явища для етнографа – це культура. В антропології поняття культури ще більш широке. Це сфера виробництва, поведінки, а також інституції, підприємницька діяльність, мистецтво, релігія, мова. Психолог, досліджуючи особистість, під поняттям культури розуміє, перш за все, поведінку людини, її думки, відчуття та реакцію. У психологічному вимірі культура буде включати сукупність принципів та мотивації поведінки, форм експресії, наказів, заборон, оцінок та міркувань. Соціолог, говорячи про культуру, буде розуміти сферу життя та діяльності визначених груп людей.

Наявність великої кількості дефініцій культури підкреслює мультидискурсивний контекст категорії «культура» (А. Кребер, К. Клакхон, А. Моль), що знімає необхідність пошуку квінтесенційної культурності (T. O'Sullivan, L. Hartley) та обумовлює проведення структурно-функціонального аналізу розвитку культури – від натуралістичного принципу її

розуміння (П. Гольбах, С. Пуфендорф) через секуляризацію світорозуміння (М. Вебер, Дж. Віко, Г. Гегель, І. Гердер, І. Кант, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Шіллер) до розуміння культури та артефактів у якості культурних систем та суперсистем (Р. Вільямс, П. Сорокін, К. Клакхон, А. Кребер, Т. Парсонс, П. Сорокін).

Динамічне зростання кількості дефініцій культури засвідчує дослідження А. Кребера та К. Клакхона, відповідно до якого протягом 1871-1919 років у західноєвропейській та американській літературі існувало сім визначень культури, а станом на 1952 рік їх нараховувалось вже близько ста сімдесяти [307, p. 67].

Філософський словник дуже широко розкриває суть поняття «*культура*». Культура (від лат. *cultura* – обробіток, підведення) – соціально-прогресивна творча діяльність людства у всіх сферах буття й свідомості, що є діалектичною єдністю процесів опредмечування (створення цінностей, норм, знакових систем тощо) та розпредмечування (освоєння культурної спадщини), яка спрямована на перетворення дійсності, на обернення багатства людської історії у внутрішнє багатство особистості, на всебічне виявлення та розвиток сутнісних сил людини [272, с. 225]. Ще більш широке визначення «культури» зустрічаємо у науковому дослідженні С. Грінченко: «Культура – це сукупність результатів антропогенної діяльності, відображених в розширеній системній пам`яті всіх складових соціально-технологічної системи Людства [33, с. 58].

Словник іноземних слів визначає, що «культура – сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людським суспільством та характеризуючих визначений рівень розвитку суспільства» [244, с. 266]. Поняття культури використовується для характеристики матеріального та духовного рівня розвитку певних історичних епох, конкретних суспільств, народностей та націй (наприклад, антична культура, культура майя), а також специфічних сфер діяльності чи життя (культура праці, художня культура, культура стосунків).

Основні підходи щодо розуміння поняття культури нами узагальнено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Основні аспекти використання поняття «культура»

Аспект визначень	**Контент**	**Коментар**
Історичний	Наголос на історико-культурній спадщині	Культура як характеристика часу і простору
Нормативний	Наголос на ідеалах та поведінці	Культура як регулятивний механізм
Психологічний	Наголос на ментальних характеристиках, ролі свідомості і самосвідомості	Психологічне розуміння сутності культури
Генетичний	Наголос на походженні та еволюції культури	Генеза символів, артефактів, концепцій і теорій
Структурний	Культура як складна система знаків	Розгляд культури через осягнення культурних систем, механізмів міжкультурної комунікації
Соціологічний	Система соціокультурних кодів, суспільний феномен	Культура як норми, правила, звичаї, символи та моральні кордони
Філософський	Культура як особлива форма людського буття; сукупність матеріальних і духовних цінностей	Культура як система ідей, результат творчої діяльності індивідів

Уперше в літературі слово «*культура*» як теоретичний термін, що походить від земного ґрунту, зустрічається в роботі «Тускуланські бесіди» римського оратора й філософа Марка Тулія Цицерона. Функціонувало воно спочатку лише як агротехнічний термін (обробка землі, вирощування). Цицерон уперше використав його в переносному значенні стосовно діяння людського розуму. Другим аспектом розуміння культури стала її сутність як виховання та навчання самої людини. Виховання включало в себе не тільки розвиток вміння додержуватись існуючих норм та звичаїв, але й заохочення бажання їх притримуватись. Елліни бачили в «пайдейї» (вихованості) головну свою відмінність від «некультурних» варварів [126, с. 78].

Уперше предметом філософського вивчення культура стає як одна з центральних категорій просвітницької «філософії історії» (Вольтер, Тюрго, Кондорсе, Віко), що займалася інтерпретацією історичного процесу й історичного пізнання.

Ідея культури виражала міру розвиненості розумного начала історичного розвитку, втіленого в релігії, науці, мистецтві, праві, моралі як об'єктиваціях розуму. Крім того, було вироблено цілісне розуміння культури, що розглядалася як розвиток розумових здібностей (Гердер), проведена відмінність між культурою уміння як цивілізованістю і культурою виховання як моральністю (Кант).

Гегель розглядав такі прояви культури, як мистецтво, релігія, філософія (наука) як різні форми самопізнання розуму, у вигляді духу народу, що творить історію і що формує свого роду «обличчя» культури [120].

В цілому, німецька класична філософія вивчала культуру як прогрес моральної (Кант), естетичної (Шиллер) або філософської (Гегель) свідомості, яка представляє сферу істинно культурного існування і розвитку людини.

Ця філософія ототожнювала культуру з формами духовного і політичного саморозвитку людини і суспільства, виходячи з визнання безлічі типів і форм культури, розташованих в певній історичній послідовності і створюючих єдину лінію духовної еволюції людства.

У «філософії життя» дух, що розглядався як субстанція культури, тлумачився як прояв цілісності, організації психічного життя, а не розуму, тому явища культури вимагали особливого типу усвідомлення – розуміння (Дільтей). На цій основі здійснювалася історико-психологічна локалізація культур (Шпенглер), формувалися уявлення про культуру як механізм соціального придушення несвідомих психічних процесів (Фрейд) [120].

У праці «Наукова теорія культури» Б. Малиновський [137] заклав розуміння культури як продукта й процесу, як засобу досягнення мети, тобто інструментального, чи функціонального розуміння. Відправною тезою такого твердження стало положення про те, що всі, навіть, на перший погляд, безглузді, явища та предмети духовної й матеріальної культури мають свій зміст, а найголовніше – свою визначену функцію. Учений наполягав на подоланні розриву між теоретичними уявленнями про культуру та накопиченим емпіричним конкретним матеріалом, закликав створити єдине синтезоване теоретичне уявлення про культуру, сформувати єдину наукову теорію. Йдеться також про подолання розбіжностей у номотетичних та ідеографічних дисциплінах.

Б. Малиновський розподілив життєві потреби людства на три групи. Первинні потреби – це продовження роду. Свого роду «культурними відповідями» на них були поява родової общини, розвиток знання, освіти та умов проживання і господарювання. Похідні потреби спрямовувались на виготовлення та удосконалення знарядь виробництва, наслідком чого став розвиток економічних відносин та загальної культури господарювання. Інтегративні потреби виявляються в політичній організації суспільних відносин [137].

Якщо ж говорити загалом про функціональну методологію вивчення культуротворчих процесів (яку ще називають антропологічною), то ця методологія має перспективи розвитку і в сучасності, оскільки, положення Е. Тейлора про культуру як біологічну природу людини та її безпосередню адаптацію до умов навколишнього середовища ще не втратило своєї

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВО-ТЕХНІЧНА БІБЛІОТЕКА ТЕХНІЧНИЙ
d 403

актуальності. Культурне буття включає в себе соціокультурне середовище, інтегроване у світ природи, що характеризується діалектичним зв'язком мікро- та макрокосму. І проблема адаптації людства до плинних умов навколишнього середовища, зумовленого діяльністю самого ж людства, може здійснюватись у межах осмислення функціонального зв'язку між ними через парадигму культурного буття. Найбільш продуктивним конструктом такого роду осмислення є вироблення гуманістичної моделі культурного буття, що виявляється у ставленні до Іншого як цінності, де Інший – це не тільки природа, а й культура та особистість. Названі концептуальні підходи накреслені в працях Б. Малиновського, а також К. Леві-Стросса, А. Кребера та ін. [266].

Гуманітарна культура, що функціонує в сучасному суспільстві, у дослідженні А. Моля представлена як складне й багатозначне соціокультурне явище, основною характеристикою якого є універсальність.

У її структурі можна виділити когнітивний, аксіологічний і операційний компоненти. Основними функціями гуманітарної культури є: освітня, інформаційна, аксіологічна і демократична [162].

«Культура» – це не тільки полісемантичне поняття, що має різні смисли в контексті різних пізнавальних світів (філософія, література, історія, психологія), але й багатошарова гетерогенна реальність, яка має розглядатися на різних рівнях наукового аналізу. Немає сенсу редукувати феномен культури до однієї засади – до поведінки, матеріального рукотворного об'єкту, людської діяльності або абстракції, тому що культура містить у собі все. Більш того, і в статичному, і в динамічному плані можна розрізняти декілька порядків реальності поняття культури. У зв'язку з цим М. Гусельцева пропонує модель розрізнення смислів поняття «культура» за допомогою додаткових слів-характеристик [45, с. 9].

Культура з великої літери, *культура-ноосфера* – загальне, родове поняття для всіх інших; це культура у цілому, в її характеристиці глобальності, планетарності, космічності, загальнолюдського потоку досвіду як деякий надчуттєвий вимір, в якому відбувається розвиток людства. Це поняття

культури є філософською категорією і співвідноситься з поняттями «природа», «буття» і т. ін. Культура виступає як складова Всесвіту, що одухотворена людиною, як перетворена нею природа.

Поняття *культури-етноса* відображає всю історичну багатоманітність культур. Культури-етноси – це локальні «життєві світи», на які поділяється у своєму розвитку потік культури. Поняття культури-етноса підкреслює особливе; такі культури добре піддаються «портретуванню» (наприклад, світ Єгипту, Тибету, Індії, Скандинавії, що сконструйовані у працях істориків культури), водночас порівняльний аналіз індивідуальних культурних світів дозволяє виділити загальні закономірності їх розвитку.

В якості характеристики психотехнічних етапів, що проходить суспільство у своєму розвитку, на думку М. Гусельцевої, може бути використано поняття *«культура-психотехніка»*. Культура у цьому сенсі співвідноситься з поняттям і типами ментальності та виступає як синонім «епохи» і «субкультури» (наприклад, «культура гідності» (А. Асмолов), культура падіння, культура страху, культура Відродження, народна культура, молодіжна культура).

Культури-світи – ідеальні типи, що сконструйовані в логіці розв'язання певних дослідницьких завдань (наприклад, «карнавальна культура» (М. Бахтін) [45, с. 9].

Сутністю культури є життя, багатоманітність формовиявів якого регулюється усією сукупністю соціокультурної реальності. Якщо практична діяльність здійснюється через предметно-речові реалії, то духовна, крім вербального рівня, інтегрує у собі чуттєво-емоційний стан, онтологічною буттєвістю якого і є культура [119, с. 22-23].

«Загалом людина за своєю природою – істота культурна, позаяк вона за своєю культурою – істота природна» [271, с. 194]. Б. Попов у зв'язку з цим наголошує, що екологічна небезпека «актуалізувала стародавній етносмисл спасіння. Нині його слід інтерпретувати як спасіння цінності життя на планеті. Рятувальна функція техносфери виявилася обмеженою і, понад те, двозначною:

технократична парадигма сповнена смислами – антиподами життя (протиставлення тіла та духу, біосфери і техносфери, природи і культури, етносу та особистості, машини та організму тощо). Модерні антиподи життя зачарували культуру, вона забула своє вітальне походження та соматичне дитинство» [196, с. 48].

Культура є людським світопорядком, що співвіднесений з людиною, як «мірою» всіх речей, тобто фокус «зміщення епіцентру всього людського буття до полюсу культури», «зсунення, трансформація («трансдукція») в форму розуму культури, логіки культури» [16] є результатом виявлення вселюдського, всеєдиного «Храму», в якому «навчався весь рід людський» (Г. Сковорода), людина ставала людиною (І. Гердер), вимірювалась міра її духовності і багатство духовного світу (Г. Гегель).

Культура може бути визначена як актуалізація смислового потенціалу творчої діяльності, що характеризується перетворенням речей на речення (формуванням текстів) і відтворенням історичного досвіду в його перспективних можливостях. Культура не зводиться до історичних фактів, вона також причетна до сфери можливого. Культура не повторює пройдене, бо реалізує історичний досвід у формах творчості, що надають сенс індивідуальності. Ось чому Сократ, Будда, пророки, Магомет і Володимир Святий – це не тільки історичні особистості, а й втілення відповідних культур. Культура не замінює історію, оскільки має особистісну структуру переживання, відтворення й трансляції історії в норми та цінності конкретних людей, дає змогу перетворювати цю історію на біографію індивідуального життя. Перефразовуючи Хайдеґґера, можна сказати, що в аксіологічному аспекті культура – це реалізація найвищих цінностей з погляду культивування найвищих чеснот [118, с. 20-21].

Сучасне знання про культуру виходить з того, щоо воно повинно бути неодмінно пов`язано з інтересами людини і виконувати інтегративну функцію в області соціогуманітарного знання. Це положення чітко сформулювано В. Біблером: «В XX столітті феномен культури – і в побутовому його розумінні,

і в глиоинному смислі – все більше зсувається в центр, в осереддя людського буття, пронизує... всі ключові події життя і свідомість людей нашого століття» [16, с. 261].

За зауваженням українського філософа Є. Бистрицького: «XX століття виявило, що культура не утворює привілейованої царини квінтесенції людського досвіду, вона притаманна усім проявам життя людей» [18, с. 6].

Разом з тим, безліч суперечливих визначень категорії «культура» показують, що смисл цього поняття в якийсь момент ухиляється від формалізації. Мабуть, це відбувається тому, що поняття «культура» підкреслює, перш за все, аксіологічний контекст людської діяльності, перетворюючи цінності соціуму в цінності індивіда. Водночас визнаний фахівець у галузі гуманітарного знання М. Каган не включав в архітектоніку людської культури «правові цінності», вважаючи останні скоріше нормами, що є суто раціональним і формалізованим регулятором поведінки людей [90, с. 164].

У свою чергу, інший відомий учений, один із засновників соціології знання К. Манхейм, наголошував, що абсолютно неправомірно бачити в культурі лише віддзеркалення економіки або політики [147]. Більше того, події у сфері економіки настільки очевидні, що від спостерігача не вимагається особливої напруги, щоб побачити проблеми інфляції або структурного безробіття як наслідок помилок функціонування управлінського процесу, тоді як ніхто не ризикне розглядати події, що відбуваються у сфері культури, в подібному ракурсі – функціонально [23, с. 159].

Вагомий внесок у дослідження різних аспектів культури зробили сучасні українські науковці. Так, І. Дзюба обгрунтував декілька визначень культури: історичне (масив художніх і наукових досягнень суспільства чи народу); соціально-етичне (моральні чинники розвитку суспільства або народу); психологічне (ступінь інтелектуального розвитку особистості); синтетичне (культура складається з матеріального, інтелектуального та духовного чинників) [55, 56]. Ю. Богуцький проаналізував історичні типи культури з

позицій соціологічних досліджень та розкрив діалектику розвитку цієї сфери людського буття [19]. О. Кравченко пояснив багатоманіття трактовок поняття культури тим, що вона виражає глибину й незмірність людського існування. У тій мірі, в якій невичерпний й різноманітний світ людини, багатогранна, багатоаспектна й культура [115].

Значний внесок у визначення культурної спадщини як частини всієї системи культури зробила С. Чукут. В монографії «Генеза духовної культури (управлінський вимір)» [280] вона розкрила сутність духовної культури, визначила її місце у бутті суспільства, позначила шляхи впливу держави на розвиток духовності. Зокрема, автор подала визначення культурної спадщини як своєрідної сукупності засобів спадкоємності, що сприяють безпосередньому прилученню людини до надбань культури, накопичених протягом всього існування людства [280, с. 196]. Тему духовності особи та суспільства підтримав І. Надольний, зауважуючи, що проблема оновлення духовності у всіх сферах суспільства пов'язана з питанням її джерел, а джерелом нашої духовності завжди були загальнолюдські та національні цінності. Під культурою він розумів історичний процес розвитку людських сил і відносин, самої людини як суб'єкта діяльності, пізнання, перетворення, осягнення дійсності у всій сукупності результатів людської праці і думки [165].

Відомі українські науковці В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко, зауважили, що культура – це ставлення суспільства до природи, коли саме підпорядкування природи людині в матеріальній і духовній сферах підтримує гармонійні взаємовідносини між людьми, людиною і природою. Як наслідок неуваги держави до сфери культури, в сучасному українському суспільстві спостерігається її дефіцит. Ця «чорна діра» негативно позначається на стані справ у виробництві, в політичній і правовій практиці, соціальній сфері, побуту, освіті, вихованні [4, с. 16]. «Сьогодні ясно майже кожному: поза культурою ні про яке оновлення суспільства, становлення державності, впровадження демократичних і ринкових відносин не може бути й мови. Лише культура збагачує народ загальнолюдськими цінностями. Прилучає

людину до творчості, виховує в ній господарсько-ділові та морально-етичні якості. Саме тому розвиток культури має розглядатися так само, як і економіко-політична проблематика» [4, с. 49].

У ст. 1 Закону України «Про культуру» зафіксовано наступне визначення поняття «культура» : культура – сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти [215].

Важливе значення для осмислення культури як об'єкта державного управління у сучасних умовах мають концептуальні підходи до проблеми таких українських та зарубіжних дослідників, як О. Гриценко, І. Дзюба, С. Дрожжина, В. Карлова, С. Кіндзерський, П. Петровський, Н. Фесенко, С. Чукут, А. Аппадураї, Е. Гідденс, Д. Лузлі та інших.

Так, зокрема, українська дослідниця В. Карлова трактує поняття *культура як об'єкт управління* наступним чином: об'єктом державного управління виступає сфера культури, яка забезпечує створення, збереження, поширення і засвоєння духовно-культурних цінностей, що становлять культурний здобуток людини і суспільства [92, с. 4]. На думку дослідниці, культура – це така сфера суспільства, в якій повинні домінувати процеси саморегулювання. Водночас для створення, збереження, поширення і засвоєння культурно-мистецьких цінностей у суспільстві необхідно забезпечити відповідні матеріальні, фінансові, організаційні, правові умови. Так, зокрема, творчий процес потребує відповідних матеріальних, фінансових, кадрових ресурсів, як, наприклад, функціонування певних закладів установ культури, наявність необхідного інструментарію, обслуговуючого чи виробничого потенціалу, які, у свою чергу, створюють можливості для розвитку різноманітних форм, видів культурної діяльності. Саме цей аспект культурного життя потребує певного регулювання, спрямування, підтримки і виступає об`єктом державного управління, яке здійснюється державою через систему її органів [93, с. 55].

На думку В. Шестак, під культурою слід розуміти систему закладів заходів та дій, яка втілює власне людський спосіб існування та забезпечує зміни якісних умов існування особистості, суспільства, людської цивілізації в цілому шляхом створення, відбору, вдосконалення, збереження, поширення і засвоєння знань, умінь, цінностей (матеріальних і нематеріальних) та норм. І саме елементи цієї системи (заклади, заходи та дії) і виступають певними орієнтирами для визначення напрямків діяльності держави щодо реалізації її культурної функції; стабільність їх існування та розвитку має бути забезпечена державою, що й повинно знайти свій прояв у впорядкуванні державно-владних відносин уповноваженими органами держави та їх посадовими особами під час адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, які виникають у цій сфері [286].

Причому, як слушно зауважив С. Кіндзерський, культура – це не просто сукупність створених людиною в процесі її історії матеріальних і духовних цінностей, а сукупність історично зумовлених форм ставлення людини до природи, суспільства та самої себе. Культура – найважливіша складова системи гуманітарної сфери, що прямо впливає на духовний розвиток громадян [97, с. 10].

На думку С. Чукут, у понятті «культура» фіксується як загальна відмінність людської життєдіяльності від біологічної форми життя, так і якісна своєрідність історично-конкретних форм цієї життєдіяльності на різних етапах суспільного розвитку, в межах певних епох, суспільно-економічних формацій, етнічних та національних цінностей [281].

Н. Фесенко визначила поняття культури як сукупність закладів та заходів, що забезпечують створення, збереження, поширення і засвоєння духовних і культурних цінностей [268, с. 6].

Оскільки культура є результатом становлення та простором взаємодії численних її суб'єктів, вона є дотичною до феноменів суспільної влади, ідеології та політики [8, с. 8].

З врахуванням системного підходу сферу культури доцільно розглядати з двох взаємодоповнюючих позицій: у змістовному і функціональному аспектах. У змістовному аспекті культура є інформацією і знаннями, які генеруються в таких сферах, як релігія, наука і технологія, мистецтво, побут і поведінка. Накопичена інформація, яку можна назвати «неспадковою пам'яттю людства», закодована за допомогою системи знаків і символів та зафіксована на різних носіях. У цьому сенсі культура є формою суспільної свідомості, відображається в системі цінностей і правил, що впливають на формування людини й суспільства. Функціональний підхід характеризує культуру з позиції зовнішньої дії на соціальний світ, через формування у людей подібних реакцій на факти навколишнього середовища. У функціональному аспекті культура регулює людську поведінку через систему цінностей, структуру інститутів, соціальні, світоглядні й економічні норми.

Як системне утворення, культура володіє внутрішньою і зовнішньою формами. Перша, особистісна – розвиток самої людини, її сутнісних сил, здібностей, форм спілкування тощо Друга – матеріальне і духовне багатство, створене людиною в процесі життєдіяльності. Структуру культури формують підсистеми: ідеї і цінності; соціальні інститути і установи, які їх розвивають, зберігають і поширюють.

Культурні ідеї і цінності – це духовні ідеали; норми етично-естетичного характеру; зразки людської поведінки і спілкування; гуманістичні традиції, вдачі і звичаї; народні і літературні мови і говір; народне і професійне мистецтво; досягнення науки; об'єкти матеріальної культури. Таким чином, системний характер культури виражений у відтворенні сутності людини і створенні нею штучного світу речей і ідей у всьому їх багатстві, різноманітті і історичному контексті.

Системний характер культури представляє культурна тріада: особи (культура особи), соціальної спільноти (групова, корпоративна, класова, станова, етнічна або національна культура), соціуму в цілому (суспільна культура). За внутрішніми витоками (корінням) і характером культура ділиться

на народну і класичну (високу); за історичним змістом – на традиційну і авангардистську.

Найважливішими консолідуючими засадами суспільства, «полем тяжіння», що об'єднує його суб'єктів в єдиний соціокультурний організм, є: спільність історії, економічного життя, психічних якостей, мови, релігійних і етичних цінностей тощо. Загальнозначущі цінності є й у різних соціокультурних системах. Ця множина загальних рис, властивостей культур різних народів, етносів, що дозволяє зробити висновок про глобалізацію культури людства, одержала назву культурних універсалій (Дж. Мердок) [245, с. 45-46].

Поширеним є також поділ культури на світську і релігійну, міську і сільську, національну і інтернаціональну. Виділяють також столичну і провінційну, реальну і віртуальну культуру. Проблеми культури, її стан протиставляють декадансу (лат. *decadentia* – занепад), різним формам контркультури; у ширшому плані духовності протистоять маргінальна культура, бездуховність.

Щоб охарактеризувати зміст поняття «культура», наведемо короткий огляд основних об`єктів, що їх науковці відносять до сфери культури та які, на їх думку, є визначальними для характеристики змісту цього поняття. Так, зокрема, до культурної сфери включають такі явища, як :

– сукупність матеріальних та духовних цінностей суспільства, які, постійно примножуючись, постають об`єктом підтримки та регулюючого впливу з боку держави. Сфера культури – сукупність закладів та заходів, що забезпечують створення, збереження, поширення і засвоєння духовних і культурних цінностей, які становлять культурний здобуток людини і суспільства [268, с. 11];

– сукупність окремих сфер : бібліотечна, клубна, музейна справи, сфери інформації, видавничої справи, телебачення і радіомовлення, кінематографії, охорони культурної спадщини, діяльності театральних та архівних установ [77, с. 8-10];

художня (народна) творчість (фольклор, народні промисли, ремесла), реалізація творчих потреб та інтересів громадян, бібліотечна та музейна справа, історичні і культурні цінності (спадщина), кінематограф, відповідні об`єкти, що утворюють мережу закладів культури, культурно-дозвільна сфера, культурний обмін тощо [108];

– мистецтво (театральне, музичне, хореографічне, образотворче, декоративно-прикладне, естрадне, циркове), культурні послуги населенню (клубна, бібліотечна, музейна справи); гастрольна діяльність, кінематографія, телебачення і радіомовлення; видавнича справа, поліграфія та книготоргівля; пам`ятки історії й культури, культурний туризм [86, с. 8-9].

В цьому контексті на увагу заслуговує категорія «*культурна індустрія*» Поняття «культурна індустрія» вперше застосували у 1947 р. німецькі філософи – представники Франкфуртської школи Макс Хоркхаймер і Теодор Адорно в спільній праці «Діалектика просвітництва». Філософи означили цим терміном феномен, який вперше побачили на території Сполучених Штатів Америки – суто комерційне культурне виробництво [305]. Упроваджений німецькими філософами термін набув більшого поширення через чверть століття – з перевиданням «Діалектики просвітництва» різними європейськими мовами. До часу ознайомлення з працею Хоркхаймера і Адорно, явище, описане ними, набуло неабиякого поширення і вочевидь зазнало лінгвістичих змін – з однини перетворившись на множину – від «культурної індустрії» до «культурних індустрій», що також викликало цілий ряд дискусій.

«Термін «культурні індустрії» наражається на труднощі з його визначенням, – справедливо зауважує Д. Гесмондгальф. – Якщо ми вкладаємо у поняття «культура» широкий антропологічний зміст (як «загальний спосіб життя», що вирізняє народ чи певну соціальну групу, можливо наполягати на тому, що всі індустрії є культурними індустріями, оскільки вони задіяні у виробництві та споживанні культури. За цим визначенням, одяг, який ми носимо, меблі у нашій оселі і на робочому місці, автомобілі, тролейбуси і трамваї, їжа та напої, які ми споживаємо, – все це частина нашої культури і

майже все це виробляється промисловим (індустріальним) способом, задля прибутку. Однак, – продовжує Гесмондгальф, – мені здається, що таке широке тлумачення призводить до втрати будь-яких критеріїв для розрізнення культурних індустрій серед інших. Термін «культурні індустрії» потребує більш вузького визначення поняття культури: як *знакової системи*, або системи цінностей, з допомогою якої (хоча й різними засобами) встановлюється, використовується, перевіряється й відтворюється соціальний лад. Простіше кажучи, ми розуміємо культурні індустрії як ті інституції (переважно комерційні компанії, але також державні організації та неприбуткові організації), які найбільш безпосередньо залучені у виробництво соціальних значень (посилань) [303, p. 11-12].

На думку С. Зуєва і А. Васецького до культурних індустрій можна віднести:

– телевізійну і радіоіндустрію, включаючи кабельне і супутникове телебачення;

– індустрію випуску фільмів, з врахуванням відео і DVD, а також фільми на телебаченні;

– інтернет-індустрію, у тому числі всі форми «Net art» і «Net culture», а також виробництво сайтів, порталів і інших форматів колективної й групової комунікації;

– музичну індустрію: звукозапис, поширення записів зі всіма формами контролю і дотримання прав, а також різні види «live performance»;

– видавничий бізнес, включаючи книги, CD-ROM, інформаційні бази і супутні послуги, а також (у певній частині) журнали і газети;

– різного роду освітні і ігрові індустрії (інколи тут використовується узагальнена назва «educainment»).

Особливого значення як в політико-економічному, так і в смисловому відношенні, набувають також:

– індустрія реклами і маркетингу;

– ряд технологій формування міського і регіонального середовища, в тій частині, де вже сформувалася соціально-індустріальна модель відтворення і поширення цієї діяльності – клуби, дискотеки й інші елементи формування способу життя сучасної людини [85, с. 83].

У сучасних умовах культура як глобалізований «алгоритм» культурної практики вже не є вузьколокальним явищем, що має просторову визначеність. Це обумовлює зростання впливу культурних індустрій на загальну організацію світової економіки, політики, інших сфер життєдіяльності. Стаючи новим чинником економіки, культурні індустрії, як елемент культурної практики, зміщуються в центр глобальних соціально-економічних і політичних процесів, в певній мірі детермінуючи їх протікання. Високорозвинені держави виявляються здатними експортувати не лише товари, але і свій спосіб життя, свою культуру, інтелектуальні продукти, тим самим роблячи вплив на процеси, що відбуваються в інших країнах [288, с. 143-144].

З 60-х років XX століття відбуваються масштабні, глибокі якісні зміни в економіках найрозвиненіших країн, поволі набуваючи всесвітнього характеру завдяки процесам глобалізації (технологічної, фінансово-економічної, медіальної, ідеологічної). Традиційне домінування матеріального виробництва в економіках розвинених країн поволі послаблюється. Розвиток міжнародної економіки сьогодні визначає сфера так званої «економіки знань», у тому числі – культурні або ж креативні індустрії (за визначенням, що використовується урядом Великої Британії, «креативні індустрії – це галузі діяльності, що походять від індивідуальних творчих здібностей, майстерності й таланту, і мають потенціал створення вартості (wealth) та робочих місць завдяки продукуванню й використанню інтелектуальної власності»).

У деяких країнах, як зазначають Франсуа Матарассо і Чарльз Лендрі [148], слово «культура «є майже повним синонімом слова «мистецтво», і тому культурна політика спрямована в основному на розвиток образотворчого і театрального мистецтва, літератури, на організацію фестивалів, днів мистецтва і т. ін. У цих країнах міністерства культури приділяють особливу увагу

об'єктам інфраструктури, таким, як театри, картинні галереї, музеї, архітектурні й історичні пам'ятники, а також визнаним майстрам культури та художніх колективів. Їх ставлення до більш сучасних видів мистецтва, таких, як кіно, рок-музика, комп'ютерне мистецтво або книги-комікси, може бути дуже неоднозначним. На іншому кінці шкали розташовується точка зору на культуру як на заняття людини в години дозвілля, національний спосіб життя. Саме різниця культур, своєрідний уклад життя будуть відрізняти німецьке місто від французького, шведський сільський округ від іспанського. Відповідно до цієї концепції мистецтво – лише один із проявів унікальної культурної атмосфери конкретного місця і конкретного народу. Політика в сфері культури в країні, де дотримуються такої концепції, може стосуватися буквально всього: від фольклорних танців до особливостей місцевої кухні, від вуличних фестивалів до високої моди. Таким чином, відповідь на питання «Наскільки широке коло сфер життя має охоплювати культурна політика: «культура – спосіб життя чи культура – мистецтво?» – буде визначати основні властивості національної культурної політики [148, с. 126].

На думку Гаррі Гілмен-Чартренд [304], згідно з сучасними економічними теоріями, культура (в широкому, антропологічному розумінні цього поняття) потужно впливає і на розвиток нових технологій, і на кваліфікацію працівників, і на ефективність менеджменту, і на розвиток споживчого ринку та споживацькі практики членів суспільства, і навіть на характер використовуваних державою механізмів контролю економічної діяльності – іншими словами, не лише на більшість елементів вектора-аргумента функції національного багатства (як-от – визначає якість робочої сили й етику праці, розвиток і постійне оновлення технологій та менеджерської культури, рівень та різноманіття креативного дизайну тощо), а й на характер самої функції.

Суспільна роль культури – як сьогодні, так і раніше – далеко не обмежується її впливом на основні фактори розвитку економіки, адже настання постіндустріальної доби не скасувало традиційної ролі культури як визначального чинника структурування суспільства та його консолідації.

Її роль стає ще важливішою в сучасну епоху глобалізації. Глобалізацію можна розуміти як історичний процес на шляху до високого рівня інтеграції людства та взаємозалежності країн (Е. Гідденс), хронологічні межі якого відповідають перетину тисячоліть. Наш світ ніколи не існував в ізоляції, що знаходило своє відображення в розвитку філософської думки (пантеїзм Н. Кузанського, Дж. Бруно, тотальність Абсолютного Духу Г. Гегеля, ідея всеєдності В. Соловйова). Проте, наприкінці XX століття виникає принципово нова, якісно відмінна інтенсивність єдності, що позначається термінами «глобалізм», «глобальність», «глобалізація», і характеризується наступними параметрами:

– економічними – створення світових ринків праці, капіталу, товарів і послуг, висока інтенсивність світової торгівлі, виникнення міжнаціональних корпорацій, що навіть конкурують з державами як суб'єктами економічної діяльності;

– екологічними – наочність планетарного характеру змін природного середовища;

- політичними – тотальна демократизація в неоліберальному варіанті, неможливість відокремити зовнішню політику від внутрішньої (К. Юришич);

– соціальними – розмиття меж між локальними цивілізаціями (В. Каволис), зменшення ролі національних держав, виникнення таких міжнародних організацій як ООН, МВФ, ЮНЕСКО, Міжнародна спілка транснаціональної освіти (МСТО); збільшення соціальної нерівності;

– культурними – прискорення «соціодинаміки культури» (А. Моль), протистояння ідеології мультикультуризму та тотальної уніфікації культурного простору за західними зразками (генералізація цінностей), експансія мас-медіа (Р. Робертсон); виникнення загальнокультурного стандарту людини (володіння кількома іноземними мовами, вміння користуватися персональними інформаційними технологіями, здійснювати процес комунікації з представниками інших культурних світів, розуміння тенденцій розвитку сучасної культури, зокрема, – мистецтва, літератури, філософії, науки тощо);

– технологічними – міжнародна кооперація і спеціалізація суспільних практик, підвищення рівня мобільності виробництва; провідна роль комунікативних технологій; тотальна інформатизація всіх виробничих процесів (Г. Джемаль) [156, с. 8-9].

Доцільно також виділити деякі аспекти впливу глобалізаційних процесів на культуру:

– розширення культурних контактів і обмінів між країнами і регіонами;

– включення національних культурних продуктів в світовий ринок;

– лідируюча позиція розвиненіших в економічних відносинах країн при формуванні світових орієнтирів культурної політики;

– ізоляція культурних продуктів від їх традиційного оточення і їх уніфікація;

– створення світових аналогів культурних продуктів; посилення взаємовпливу і взаємопроникнення різних культур;

– посилення процесів збереження і розвитку місцевої культурної ідентичності;

– усереднювання локальних культур, втрата культурної автентичності;

– розвиток конкуренції між установами культури, що постачають культурні товари і послуги на світові ринки;

- розвиток культурного туризму;

– конкуренція між підприємствами культурної індустрії;

– використання культурного потенціалу як засобу для включення економіки регіонів країни в світову економіку;

– розвиток інформаційних технологій як засобу світового розповсюдження культурних благ і інформації щодо культурної спадщини;

– використання при проведенні національної політики зарубіжного досвіду глобалізації культури [107, с. 22-23].

Аналіз позитивних і негативних наслідків впливу глобалізаційних процесів на культуру дозволяє говорити про те, що глобалізація культури, поширюючи культурні блага, не прив'язані до конкретного місця, нівелює

культурні відмінності між країнами і регіонами, зменшує значущість традиційної національної культури і, разом з тим, сприяє активізації процесів розвитку автентичної культури.

Протиставити нівеляційним, дегуманізуючим впливам глобального маскультуслід скоординовані зусилля, спрямовані на збереження культурного розмаїття світу, зокрема – збереження й розвиток повноцінних, модерних, багатих і різноманітних національних культур [59].

Наприкінці XX ст. у науковій, зокрема соціологічній, літературі (М. Епштейн, Р. Робертсон) з'являється термін «глокалізація», яким широко позначаються специфічні форми переплетення культур, традицій, ментальних характеристик і комунікативних практик, що з'являються в результаті залучення регіональних особливостей у глобальні потоки. Глобально-локальна діалектична єдність сучасного світу є предметом наукових праць Е. Гідденса, Р. Робертсона, М. Кастельса та інших відомих дослідників.

Глобалізація, локалізація та відкрита мережева економіка (вікіноміка) є головними чинниками, які визначають сучасні тенденції розвитку світової спільноти. Глобалізація і пов'язані з нею виклики сучасності налаштовують на пошук таких управлінських стратегій, які не тільки нададуть можливості кожному регіону, кожній локальній спільноті зберегти власну унікальність (локальне), а одночасно стануть основою для їх єднання. Для подальшого розвитку України та її соборності це надзвичайно актуально, оскільки соціокультурні та ментальні чинники, регіональне розмаїття можуть бути основою для державотворчого розвитку.

Глокалізація – визначення, яке містить особливості проявів діалектики взаємовпливів між глобальним і локальним, дає шанс для розвитку й подолання негативних тенденцій, їх переростання у позитивні. Взаємопроникнення глобальних і локальних факторів наповнює новим змістом розмаїття форм державного управління і трансформує, змінює його ціннісні орієнтири з його неповторними переплетеннями регіональних (локальних) управлінських практик та організаційних культур. Оскільки цінності культури і традиції

визначають напрям, характер, зміст та інтенсивність суспільних перетворень, то переосмислення та визначення локального як аспекту глобального дає змогу зменшити уніфікуючі тенденції глобалізації [174].

Складність культури як соціально-економічного феномена виявляється і в тому, що, з одного боку, виступаючи складовою частиною соціальної сфери, культура є галуззю національного господарства, якій властиві особливості і специфіка процесів виробництва, обміну і споживання культурних благ й послуг. З іншого боку, культура формує соціальний порядок, ціннісні норми й правила, впливає на економічну поведінку суб'єктів суспільних відносин. Зрештою, культура визначає розвиток суспільства, зокрема впливає на економічне зростання [149, с. 157-158].

Очевидно, наймудрішими словами щодо місця культури є слова Даніеля Патріка Мойнігана (Daniel Patrick Moynihan): «Центральним твердженням консерваторів є те, що саме культура, а не політика, визначає успіх суспільства. Центральним твердженням лібералів є те, що політика може змінювати культуру і рятувати її від неї самої» [310, p. 10; підкреслення наше. – В. М.].

На думку ряду провідних економістів і політологів світу (Ф. Кольбер, Е. Тоффлер і ін.), в найближчі десятиліття культура стане рушійною силою виникнення нових соціально-економічних структур, вона як суспільний капітал відіграватиме в економічному розвитку важливішу роль, ніж міжнародні грошові потоки і інфраструктури.

У архетипах культури в концентрованій формі зафіксовані досвід (історія, доля) народження і становлення спільності в даній культурі, специфіка її первинної, *базової соціальності.* Первинною соціальністю, першосмислами культури задаються основні сюжетні лінії культурного життя. Ідеальна сюжетна схема, безумовно, не реалізується в чистому вигляді в певному творі, вчинку або історичній події. Нею визначаються *сенси* конкретних подій, встановлюється спорідненість різних феноменів, що прояснюють один одного. Через базовий конфлікт сюжет культури перекладається на міфологічний рівень, тим самим стають зрозумілими роль і значення людського чинника в

історії. Допонятійна і позараціональна «смислова сфера» культури, компонентами якої є «першоелементи», «першосимволи» (А. Лосєв), формується і функціонує до суб`єкт-об'єктного розділення і представляє реальність особливого роду, сферу *несвідомого* в культурі, що виявляється у всіх видах людської діяльності в знаково-символічній формі.

Для розуміння сутності кризи в будь-якій сфері суспільного життя і для вироблення адекватних управлінських антикризових рішень необхідно проникнути в архетипічний шар культури, яким задається базова модель культурної ідентичності, визначаються історичні сенси і поведінкова мотивація [135].

Таке розуміння культури дозволяє побачити тісний взаємозв'язок розквіту культур і стійкого розвитку суспільства, її роль як найважливішого чинника організації життя в цілому, невід'ємній частині добробуту людей. Велике значення має розуміння важливості різноманіття культур, принципу їх діалогової взаємодії, сприяючої досягненню взаєморозуміння, терпимості між народами або соціальними групами, свободі обміну інформаційними продуктами.

Таким чином, об'єктом, центральним аспектом культурної функції держави є власне культура як феномен людської цивілізації, що являє собою систему цінностей та культурних норм, їх творення, відбір, акумуляцію та ретрансляцію [13, с. 6]. У цьому контексті слід погодитися з В. Карловою, яка на підставі узагальнення та аналізу багатьох визначень культури перевагу віддає тим, у яких у повному обсязі виражений гуманістичний аспект, що передбачає участь людей у якісній зміні умов свого життя, формування особистості засобами культури, максимально повну її реалізацію [92, с. 6-7].

По суті, жодні зміни в суспільстві неможливі, якщо в практичній діяльності не враховується специфіка звичаїв, вдач і традицій кожного народу, не ведеться робота щодо підвищення творчого потенціалу особистості і її загальної культури, розвитку інтелектуальних навиків, духовного розвитку нації в цілому.

Культура здатна забезпечувати динамічні ресурси для успіху суспільного розвитку, тому вона є соціальною основою досягнення цілей суспільства і в цьому сенсі – засобом розвитку. У найширшому ж розумінні культура – це початковий і кінцевий підсумок розвитку, що робить осмисленим саме існування людини.

Суттєвою є думка, що цементуючою основою реформаторських заходів є демократія як інституційна матриця, в межах якої здійснюється державне управління. Високу результативність трансформації суспільства можуть забезпечити лише розвинені демократичні інститути, гласність, культура і ефективність управління. Отже, необхідно виходити із органічного взаємозв'язку держави, права, політики, управління [130, с. 21].

У цілісній соціальній системі (суспільстві) функціонують культурні коди (П. Сорокін), які регулюють різні види діяльності, поведінки та спілкування людей, що забезпечують відновлення та розвиток елементів, підсистем суспільства та їх зв'язків, характерних для кожного історично конкретного виду соціальної організації. П. Сорокін не погоджується з твердженням, що суспільство є системою найвищого рівня. На його думку, найвищий рівень систем утворюють соціокультурні, сфера впливу яких поширюється на суспільства; останні при цьому трактуються як сукупність людей, що перебувають у процесі комунікації і взаємодіють в одному соціокультурному просторі. В той же час існують системи нижчого рівня: мова, етика, релігія, мистецтво, наука. Іншими словами, *культура виступає як гігантська суперсистема, домінанта суспільства* (змінюється форма культури – змінюється і тип суспільства). Отже, роль культури є не просто важлива, вона – вирішальна. Даний постулат виступає методологічною засадою нашого наукового дослідження.

Соціокультурну мегасистему важливо усвідомлювати як цілісну єдність соціальної та культурної її складових. У контексті соціокультурного підходу соціальна складова є сукупністю відносин суб`єктів (економічних, соціальних, політичних та інших), що реалізуються ними у взаємозв`язках і взаємодії в

межах тієї чи іншої соціальної групи, суспільства загалом. Культурна складова – це засоби і результати діяльності суб`єкта (суб`єктів), як матеріальні, так і духовні – граничні смисли, ідеї, цінності та норми, мотиваційні установки, символи, способи та зразки діяльності, твори мистецтва, матеріальні культури та ін. Культурна компонента дає змогу суб`єктові не тільки розпізнавати, а й транслювати та генерувати нові смисли діяльності, що є необхідною умовою змін [250, с. 356].

Ускладнення світу відбувається за законами синархії. «Синархія» розглядається як протилежність «анархії» і означає «співуправління». Закони синархії діють, як і закони ієрархії, і покликані упорядкувати взаємодію між складовими частинами відносно розчленованого цілого. Отже, закони синархії також є законами ієрархії, але різниця між ними полягає в тому, що перші упорядковують елементи складного цілого тільки знизу вгору (від простих структур до складних), тоді як другі можуть здійснювати таке упорядкування як знизу вгору, так і навпаки, згори донизу (від складних структур до простих).

Уперше широке тлумачення поняття «синархія» надав В. Шмаков у своїй праці «Закон синархії» ще в 1915 р. Він, зокрема, писав, що еволюція йде від хаотичної множини до організованої не інакше, як через попередній розвиток самобутності кожного окремого члена і чим вищим є синархічний порядок множини, тим ширші межі його феноменальної відносності, тобто багатоманітніша його особливість [253]. Ідеї В. Шмакова наприкінці XX ст. розвинули ряд учених з різних країн світу [198], і це привело до виникнення нової науки – синергетики, яка, власне, і покликана змінити наш світогляд. «Синергетика – це новий світогляд. Вона вивчає механізми глобальної еволюції, ієрархічної організації світу, феномени самоорганізації та саморозвитку, нелінійності й нерівноваги, становлення «порядку через хаос» і несталості як основоположної характеристики процесів еволюції. Синергетика вводить нову парадигму розвитку і змушує докорінно переглядати усталений світогляд, зокрема лінійне мислення змінює нелінійними підходами до вивчення світу» [161, с. 374].

Відповідно до синергетичної концепції, соціальна система є відкритою системою, що означає постійний обмін між нею й зовнішнім середовищем енергією, речовиною, інформацією. Для такої системи характерними є постійні процеси змінності, стохастичності (непередбачуваності), явища флуктуації (випадкові відхилення) та біфуркації (від лат. – роздвоєння, розгалуження – розтягнений у часі процес кардинальної перебудови системи, в ході якого здійснюється об'єктивація одного з можливих шляхів її розвитку), які можуть мати вирішальне значення для подальшого існування системи в цілому. Відкрита система отримує можливість вибору майбутнього розвитку, принципово непередбачуваного: це може бути і стан хаотичного розвитку («спонтанної» самоорганізації), і стан більш високоорганізованої (дисипативної) структури.

Духовне життя суспільства являє собою багатосуб'єктну, багаторівневу систему, в якій відбуваються складні процеси конструювання та руйнування, де на зміну сталості в розвитку приходить період нестійкості, саморуйнування тих чи інших її елементів. Постійний процес взаємопереходу творчих, конструктивних і руйнівних, деструктивних процесів розвитку духовної сфери є характерною особливістю її саморегуляції, є її «внутрішньою логікою» розвитку, наслідком системної самоорганізації.

Однією з найважливіших ідей в синергетиці є ідея про креативну, конструктивну роль хаосу в еволюції складних систем, обґрунтовується його первинність, всебуттєвість і всеохопність. Структура виникає в хаосі і із хаосу. Хаос руйнує і будує. Занурення в хаос – це шлях до інновації.

Серед базових понять синергетики особливо продуктивним, на думку І. Штефана, для аналізу глобальної культури можуть бути «аттрактори» та біфуркація. «Аттрактори» – це шляхи еволюції систем, де періоди відносної стабільності і передбачуваності розвитку чергуються з періодами хаотичного і невпорядкованого руху. «Біфуркація» – це розгалуження. Еволюція складної системи проходить через ряд особливих точок, які називають точками біфуркації, і саме в них з'являється «віяло можливостей» як декілька можливих

ліній подальшого розвитку системи, що, втрачаючи стабільність, здатна змінювати стратегію свого розвитку в напрямах багатоваріантних режимів функціонування.

В межах синергетики стверджується принципово нове співвідношення між минулим і майбутнім: віднині час не є зовнішнім параметром, а визначає сутність всього того, що відбувається. Зворотною стороною цього визнання стає і кардинально нове відношення до випадку як джерела розвитку складних систем, оскільки саме він визначає напрям розвитку системи в точці біфуркації [287].

Важливе методологічне значення мають ідеї *соціальних мутацій* і необхідної ролі *випадковості*, *альтернативності історії* (у тому числі і *ролі антропологічного чинника*, що отримав в класичній методології назву «роль особи в історії»), *зворотніх рухів* в еволюції, *нелінійності і різнотемпоральності* розвитку соціального середовища, принцип включеного *спостерігача*, ідея нерівноваженості як стимул-реакції для подальшого структуроутворення в соціумі і багато інших сюжетів, які, безперечно, корелюють з базовими принципами філософської діалектики і синергетики та є прикладами прояву останніх в онтологічних підставах соціального і людського буття.

Одним з ключових понять при конструюванні таких моделей культури є поняття *інваріантності* до різних перетворень. Людина завжди спирається на деяку *інформаційну модель (матрицю)* світу, збудовану в рамках даної культури. Але коли вона в умовах глобалізації стикається з представниками іншої культури, її локальні інформаційні моделі світу виявляються недостатніми. Збільшується осягнення реальності, яку людина відчуває, зростає і глибина освоюваного матеріалу. Внаслідок цього, індивідуальні оцінки і думки стають збалансованішими (або, навпаки, рухливими), а моделі, на які індивід спирається – об'єктивнішими і менш схильними до спростувань, тобто більш інваріантними (або навпаки, рухливими, поліваріантними). У свою чергу вони також задають деякий *ціннісний аспект*, який коректується наступною

подібною і багатократною моделлю поведінки – *ітерацією*. При цьому безупинний рух до підйому і ускладнення моделей має вихідною основою елементарні щоденні взаємодії людей, *людську повсякденність* [84, с. 9-10].

На наше переконання, інструментом дослідження трансформаційної сутності культури має стати сукупність нових підходів динамічного аналізу соціально-культурної реальності, в основу яких може бути покладений концептуальний «апарат» синергетики, органічно доповнений напрацюваннями науковців другої половини XX-початку XXI століття.

По-перше, з появою людини на Землі та з розвитком її пізнавальної і виробничої діяльності у біосфері сформувався особливий, вищий ієрархічно шар бутя – ноосфера. Це поняття запровадили Е. Ле Руа та П. Тейяр де Шарден [252]. Стимулюючими для них стали лекції Володимира Вернадського про біосферу, прочитані у 1922-1923 рр. в Сорбонні.

Ноосфера не є простим об`єднанням образів, уявлень, ідей усіх людей на Землі, а новою якістю буття виявом того, що у фізиці називається колективним ефектом, коли ціле має властивості, яких не мають його складові частини.

Інтелектуальний розвиток окремої людини, її творчий внесок якнайтісніше пов'язаний з розумовою і творчою діяльністю інших людей. Якщо з раннього дитинства розривається її зв'язок з ноосферою, вона не може навіть сформуватися як представник *homo sapiens*: вона не зможе оволодіти мовою, мислення її залишиться на рівні тварини. Але якщо людина сформувалася нормально в контакті з іншими людьми, то це означає, що вона зазнала величезну кількість впливів, які не можна навіть виразити якимось числом. І найяскравіше це видно на прикладі геніїв, які вносять в людське пізнання, в людську думку принципово нові ідеї, поняття, теорії.

Сукупні зусилля всіх людей і формують ноосферу. Ноосфера виявляється всепроникною динамічною самоорганізованою системою думок усіх людей, яка невпинно зростає, реструктуризується, переосмислюється. Тому, на слушну думку А. Свідзинського, *процес самоорганізації ноосфери є культура.* Причому процеси самоорганізації в ноосфері ідуть не ізольовано, а переплітаються з

дещо іншим процесом самоорганізації, етногенезом, який надає структурованості самому людству, перетворюючи його на сукупність своєрідних структурних одиниць – етносів. Ці одиниці є основними для культуротворення, хоча мірою розвитку контактів між ними формується те, що називається загальнолюдською культурою, тобто і ці одиниці зливаються в загальний процес самоорганізації ноосфери людства, хоч і досі зберігають свою самобутність [237, с. 30-33].

Доцільною в цьому контексті є думка М. Жулинського, що культура, крім загальновідомих визначень, є ще й формою самоорганізації нації, її способом і характером самовираження. Створюючи нову державу, яка базується на прагненні до незалежного існування, треба формувати відповідний тип культури як системи духовних і моральних орієнтацій людини й суспільства, як своєрідного інструмента для самовизначення та утвердження у світі [74, с. 89].

По-друге, синергетика звертає увагу на енергетичні аспекти буття. У цьому сенсі з нею безпосередньо перетинається культурологія Л. Уайта, що поставило енергооснащеність як первинний критерій розвиненості культури. Те, що в синергетиці називається негаентропій і складає суть людської культури за Уайтом – її технологічну складову, яка знаходиться в безперервній зміні [5]. У цьому сенсі людство і його культура можуть бути охарактеризовані як дисипативні структури. Культура інтерпретується як складно-структурована, динамічна система, що самоорганізується, саморозвиток якої здійснюється відповідно до ряду закономірностей, де найважливішу роль грають синергетичні закономірності.

Частиною теоретичного простору гуманітарної думки, яка може бути зіставлена з концептуальними установками синергетики можна також назвати ігрову теорію культури Й. Хейзінги, акцентуючи випадковий характер людської діяльності як ігровий по своєму характеру. Важливою є теорія хаотичного «виклику і відповіді» А. Тойнбі, а також уся культурна локалістика – від М. Данилевського до Шпенглера, в якій існує сильна інтуїція хаотичності незалежно від діючих суб'єктів культурно-історичного процессу [251].

По-третє, розвиток суспільства завжди пов'язаний з формуванням нових видів діяльності, поведінки, спілкування, що передбачає появу відповідних нових програм, представлених кодами культури. В процесі цього розвитку відбувається формування сінергетизованої системи (взаємозалежної та взаємовідповідальної ієрархії) програм діяльності, поведінки та спілкування, які безпосередньо або опосередковано керують вчинками та діями людей. У зазначеній цілісній ієрархічній системі одночасно діють динамічні, відносно самостійні культурні феномени традиційних (реліктових) програм, програми сучасного відновлення суспільства та програми соціального життя майбутнього, які культура генерує, оперуючи знаковими системами внутрішньо (зсередини).

По-четвертє, в умовах переходу до інформаційного суспільства виникає мережева культура, яка проникає у всі сфери індивідуального і суспільного бутя, що спонукає до методологічного плюралізму щодо дослідження сутності культури.

Аналіз різноманітних підходів до визначення культури засвідчує, що серед науковців немає чіткого критерія щодо її розуміння. Слід відзначити, що багатоаспектність трактовок пов'язана з неоднозначністю та складністю культури як об`єкта дослідження. В цьому контексті заслуговують на увагу спроби вітчизняних та зарубіжних учених надати найбільш ґрунтовне визначення культури, розробити оптимальний підхід до оцінки сутності цього суспільного феномена.

Зважаючи на те, що категорія «культура» є досить широкою за змістом, варто звернути увагу на деякі аспекти зазначеної теми, які, на нашу думку, мають сприяти адекватному усвідомленню змін у вітчизняній культурній політиці. По-перше, ми маємо враховувати співвідносність загальноцивілізаційних зрушень та особливостей трансформацій культури, що відбуваються в Україні. Зміни політичної системі країни можуть бути розглянуті як соціокультурні процеси, а культурна політика як складова суспільного життя. По-друге, мова іде про культуру не лише у її формальній

зразковості, а й у вигляді прихованих неусвідомлюваних структур – у суспільних стереотипах, настроях, звичках, прагненнях тощо, як основу та детермінанту соціально-культурної динаміки. По-третє, слід мати на увазі тенденції, що визначились в останні десятиліття не тільки у духовно-ціннісній орієнтації суспільства загалом, а й у його окремих складових, оскільки вони не завжди співпадають.

1.2 Культурна політика держави як чинник трансформації суспільних відносин

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема методології вивчення культурної політики держави являється надзвичайно важливою і актуальною. В силу того, що культурна політика як предмет дослідження являє собою дуже складний феномен, її осмислення потребує особливого наукового підходу. Поняття «культурна політика» не має в дослідницькій літературі однозначного тлумачення. Складність вивчення культурної політики пов'язана з тим, що в останній об'єднуються інструментальна (технологічна) і змістовна сторони управління.

Методологічно значимим, на нашу думку, для дослідження культурної політики є вчення П. Сорокіна про соціокультурну реальність, про системний характер суспільства і аксіологічну детермінацію його функціонування [313].

Безперечний вплив на методологію дослідження культурної політики мала робота А. Моля «Соціокультурна динаміка» [162], в якій висвітлюється соціальна роль засобів масової комунікації в суспільстві, їх соціодинаміка. Зокрема, А. Моль виділив структури, які мають істотне значення для побудови моделей культурної політики.

В теперішній час зацікавлення до визначення поняття «*культурна політика*» обумовлене, на нашу думку, рядом причин. Передусім, це потреби розвитку науки про управління взагалі і уточнення самої категорії «культурна політика». Тут виникають питання не тільки про межі втручання політики в культуру, але і самого допуску такого втручання.

По-друге, інтерес до культурної політики зумовлений потребами розвитку людини в духовній сфері.

Розкриваючи зміст духовної сфери життєдіяльності людей, визначаючи її як уявлення, дослідники співставляють політику з духовною сферою. Зрозуміло, що їх цікавить не тільки співвідношення культурної політики і духовної сфери, але їх взаємодія в процесі функціонування і розвитку.

По-третє, інтерес до культурної політики держави, визначення її параметрів зумовлюється потребами становлення інституцій громадянського суспільства та правової держави, потребами інтеграції в загальноєвропейський і світовий культурний процес. Перш за все, існує гостра потреба у визначенні культурної політики як вихідного поняття, яке дозволило би розробляти операційні поняття для аналізу впливу держави на різних рівнях організації суспільства.

З огляду на викладене, актуалізується необхідність на основі аналізу наукових тлумачень категорії «культурна політика», узагальнення теоретичних напрацювань визначити поняття культурної політики держави та обґрунтувати його зміст.

Відзначимо, що концепція культурної політики розвивалась одночасно з тим, як змінювалося поняття культури. В сучасному вигляді воно включає не тільки мистецтво і літературу, але і спосіб життя, форми спільного проживання, системи цінностей, традиції і світогляд.

Так, ще в радянські часи виокремилось ряд підходів щодо відносин держави і культури. Політика в цій галузі в той час будувалася на ідеологічному трактуванні культури, а її призначенням було служити інструментом ідеологічної уніфікації соціальної картини світу, організації культурної активності в колективних формах, маніфестації з допомогою нового мистецтва соціалістичного способу життя і нових цінностей.

Починаючи з 50-х років XX ст. сформувалось нове уявлення про культурну політику і на перший план висунулось завдання культурного

обслуговування населення. Культура постала в категоріях «обслуговуючих установ, послуг, потреб і споживання.

На рубежі 70-80 років XX ст. в практичному здійсненні культурної політики зроблено акцент на самодіяльності населення, а культура стала трактуватися як живе активне джерело. Це знайшло своє відображення в ідеї вільного вибору культурних послуг, в створенні клубних об'єднань. До середини 80-х років XX ст. були створені унікальні цінності, виникла розгалужена мережа установ культури і мистецтва.

Після здобуття незалежності в 1991 році завдання видозміни відносин держави і культури почало набувати конкретного змісту, й багато хто вірив, що нове відродження національної культури вже не за горами. На жаль, інертність і невизначеність державної політики (або й відсутність артикульованої культурної політики взагалі) стала чи основною причиною кризових явищ 1990-х рр. [4, 19].

В сучасній науковій літературі при дослідженні культурної політики, перш за все, вивченні її сутності, використовуються різноманітні підходи, які дозволяють розкрити її багатогранність (таблиця 1.2).

Найбільш актуальним, з точки зору своєї сутності, поняття «державна політика у сфері культури» є визначення, запропоноване під час проведення дискусії щодо культурного розвитку, яка відбулася за ініціативи ЮНЕСКО в Монако в 1967 р. Під політикою держави в цій сфері було прийнято розуміти «комплекс операційних принципів, адміністративних і фінансових видів діяльності та процедур, які забезпечують основу дій держави в галузі культури» [294]. У цьому галузевому підході до визначення поняття реалізація політики у сфері культури є «вся сума свідомих дій (чи утримання від дій) у суспільстві, спрямованих на досягнення певних культурних цілей шляхом оптимального використання всіх фізичних та духовних ресурсів, що їх має суспільство в цей час [294, с. 57-58].

Таблиця 1.2

Визначення поняття «культурна політика»

з/п	Суть поняття «культурна політика»	Автори
1.	Культурна політика – це специфічний вид діяльності щодо регулювання культурного життя, що полягає у впливі на особистість з метою формування її картини світу	В. Жідков [73, с. 69]
2.	Культурна політика є інструментом, що дозволяє підтримувати процеси самоорганізації у всіх сферах, одночасно впливаючи на перерозподіл ресурсного потенціалу між політикою, економікою і культурою в умовах змін внутрішнього і зовнішнього середовища	О. Кравченко [115]
3.	Культурна політика розуміється як управляюча підсистема культурної системи, що сприяє формуванню і структуризації життєвого соціокультурного простору, виконує організаційно-управлінські функції, наповнює смисловим і ціннісним змістом соціальне життя	О. Пономаренко [195]
4.	Культурна політика – це свідоме регулювання в області культури при прийнятті необхідних рішень, які стосуються культурного розвитку суспільства в цілому	М. Драгічевіч-Шешіч [61, с. 26]
5.	Культурна політика – це особливий тип мислення і діяльності, що виводить суспільний ідеал «культурної» людини, орієнтованої на працю, на конкретну цілеспрямовану діяльність	Н. Іжікова [88, с. 27]
6.	Культурна політика – це діяльність представників	В. Михайлович

	різноманітних соціальних кіл, спрямована на формування суб'єкта творчої діяльності, визначення меж і умов творчості, організацію відбору створюваних культурних благ, їх трансляцію і споживання для досягнення поставлених даним суб'єктом цілей, найважливішими з яких є відтворення існуючої системи соціально-політичних стосунків	[156]
7.	Державна культурна політика – це сукупність принципів і норм, якими керується держава у своїй діяльності по збереженню, розвитку та поширенню культури, а також сама діяльність держави в сфері культури	В. Бакальчук [8, с. 8]
8.	Державна культурна політика – це діяльність держави, спрямована на максимально можливе забезпечення основної ролі культури в розвитку і самореалізації сутнісних сил людини, збереження національної самоутності народів, утвердження їх гідності	В. Карлова [77, с. 58]
9.	Державна культурна політика є системою принципів і заходів щодо цілеспрямованого регулювання соціально-культурного розвитку і поліпшення якості життя людей	Н. Міхєєва [158]
10.	Державна політика у сфері культури становить собою концептуально оформлену систему ідей, принципів, стратегії, організаційно-практичних заходів та дій держави, спрямованих на планомірне регулювання суспільних відносин у сфері культури	О. Задихайло [77]

Опираючись на функціонально-змістовний підхід, наукові доробки своїх попередників, культурну політику в широкому сенсі ми розглядаємо як сукупність принципів і норм, а також систему заходів щодо збереження, відродження, розвитку і поширення культури за допомогою різних державних і суспільних інститутів. У вузькому сенсі культурна політика – це діяльність держави в області культури.

Доречним є також запропоноване О. Флієром розрізнення власне культурної політики і управління сферою культури. Очевидно, що цими поняттями позначаються хоч і близькі, але несхожі сенси й сфери діяльності. У першому випадку йдеться про «сукупність науково обґрунтованих поглядів та заходів з всебічної соціокультурної модернізації суспільства та структурних реформ по всій системі культуровиробничих інститутів, як система нових принципів пропорціювання державної та суспільної складових у соціальному та культурному житті… як свідоме корегування загального змісту вітчизняної культури». Управління сферою культури є комплексом оперативних дій з вирішення поточних проблем інститутів, які забезпечують виробництво актуальних культурних форм [273, с. 14].

Оксфордський словник сучасної англійської мови визначає *politics* гранично чітко (як, втім, і багато інших суспільних, історичних і культурних термінів) – *art of government; political affairs or life*, тобто, буквально, як мистецтво управління або як політичні справи або життя (знову ж таки, як справи або життя (процеси), пов'язані з управлінням). А *culture* – це *state of manners, taste and intellectual development at a time or place* (дослівно – стан уявлень, відчуттів і інтелектуального розвитку (рівня) в певний час або у визначеному місці) [314].

Тобто, йдеться про трансляцію та ретрансляцію змістів, суттєво важливих для самоусвідомлення громадян. Враховуючи багатомірність концепта «політика», пропонується розрізняти його аспекти таким чином: *politics* – як сфера взаємин різних соціальних груп і індивідів у використанні інститутів публічної влади заради реалізації суспільно значущих інтересів і потреб; *policy*

план, курс дій або «напрям дій, прийнятий і дотримується владою, керівником, політичною партією і так далі; певний курс дій, обраний заради вигідності, зручності тощо» [37].

В. Тертичка обґрунтовує необхідність впровадження терміну суспільна (замість державна чи в поєднанні суспільна/державна) – як компромісний варіант) політика й, відповідно: суспільна політика (public policy) й аналіз суспільної політики (public policy analysis) – як підкреслення важливості, що вона проводиться в суспільстві, для суспільства і в умовах розбудови громадянського суспільства [254].

Отже, політика загалом і державна політика зокрема можуть розглядатися як соціально значущий вид комунікації, метою якої є підтримка певного типу соціальності. Культурна політика має бути представлена як її складова, спрямована на формування певної смислової та ціннісної системи, адекватної характеру світоглядних проблем, що постають перед суспільством.

С. Чукут відзначила, що держава, коли визначає основні напрямки своєї діяльності в галузі культури, обгрунтовуючи їх відповідною законодавчою базою, неодмінно проводить ту чи іншу культурну політику, тобто здійснює управління в сфері культури, визначаючи при цьому певні пріоритети, свідомо чи несвідомо спирається на попередні напрацьовані цією сферою. Тому, на думку автора, розглядаючи культурну політику держави, неправомірно зводити її лише до «управління культурою» чи «підтримки культури». Як вважає науковець, правомірніше водночас вести мову і про управління, і про підтримку культури, що, насамперед, повинно знаходити свій прояв у визначенні пріоритетних напрямків управління культурою, а саме того, що має виступати першочерговим об'єктом цього управління [280].

Спроби синтезувати теоретичний і практичний аспекти у визначенні культурної політики простежуються у підході представників Школи культурної політики, які пропонують розрізняти, як мінімум, чотири трактування:

1) культурна політика як культура політичних відносин;

2) культурна політика як управління культурною діяльністю і розвитком галузі культури;

3) культурна політика як сукупність технологій для продукування певних культурних стереотипів і знаків (культуртехніка);

4) культурна політика як сукупність певних цінностей та особлива форма соціокультурного буття людини.

Культурна політика може формувати новий простір самовизначення, задаючи нові контури, в яких можливі пощуки нових позицій – масок (так звана «рамкова» культурна політика), а також може формувати нові змістовні одиниці (маски) в уже існуючому просторі («ядерна» культурна політика) [289].

Причому, якщо культура є удосконаленням самої людини. її тіла. душі і духу. то й управління культурою має бути передусім орієнтованим на створення і підтримку умов, за яких людина може здійснювати таке самовдосконалення. А коли йдеться про політичні засоби такого управління, то створення таких умов забезпечується шляхом суспільного визнання такого їх сполучення, за якого саморозвиток одних не заважатиме, а сприятиме саморозвитку інших членів суспільства. І найважливіші напрями такого визнання отримують інституційне політичне забезпечення.

Політична підтримка інститутів культурного розвитку (саморозвитку) членів суспільства може розглядатися також як така, що реалізується за основними напрямами тілесного, душевного та духовного самовдосконалення.

Саме тому управління культурою у політичній сфері постає як доволі делікатні стосунки, які належать до сфери «м`якого управління». Водночас, якщо за методами здійснення впливу це управління є доволі делікатним і м`яким, порівняно з економічною політикою або політикою в галузі безпеки, то за своєю значущістю для національної ідентичності держави і особи, управління культурою має пріоритетне значення і потребує системного дотримання і надзвичайно чіткого виконання: «культурні директиви» у сфері політики є стратегічними, а тому пріоритетними.

Водночас справедливим ж є визнати і зворотній зв'язок між політикою і культурою: не лише культура формує політику і політиків, але й політики (особливо впливові), а також сама політика є одними з найбільш дієвих чинників культурних змін. Адже саме політики (вищі посадові особи) можуть суттєво вплинути на параметри розробки і відтворення культури. Звісно, не слід орієнтуватися на такі зразки політичного впливу на сферу культури як «культурна революція», однак не варто забувати, що вплив політики може бути навіть настільки вагомим [113].

Дж. О`Коннор зазначає, що ще на початку 1960-х рр. культурна політика в західних країнах втрачає свою початкову роль інструмента державного і суспільного будівництва. Однак вона зберегла зв'язок з такими галузями, як розвиток місцевого співтовариства, індивідуальне самовираження і розвиток особистості. Згодом вона починає відігравати роль у випішенні соціальних питань і питань відродження території, а починаючи з 1980-х рр. виникає її зв'язок з економічною політикою [173].

На сучасному етапі культурна політика держав направлена на зберігання і підтримку культурного різноманіття у всіх його формах, чи це історичні пам'ятники, чи сучасні твори. Ця політика заснована на ряді нормативних документів ЮНЕСКО, охоплюючи всю проблематику сектора культури. Так, в 2000-му році в Секретаріаті ЮНЕСКО був створений відділ культурної політики, який безпосередньо відповідальний за розробку цілісного підходу до культурної політики, охоплюючи всі аспекти діяльності ЮНЕСКО в області культури і, зокрема, проблему культурного плюралізму. Це дозволяє ЮНЕСКО допомагати країнам при перегляді або вдосконаленні ними своєї культурної політики, вирішуючи при цьому подвійне завдання: з однієї сторони, вдосконалювати управління питаннями культури в тому, що стосується законодавства, підготовки управлінських кадрів; а з другої – добиватися, щоб культура займала достойне місце в політиці розвитку країн, зокрема в галузі освіти, науки, комунікації, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища і туризму [151].

Декларація про принципи міжнародного культурного співробітництва (1966 р.), Міжуправлінська конференція з інституційних, адміністративних і фінансових аспектах культурної політики (Венеція, 1970 р.) і конференція з культурної політики (Богота, 1978 р.) підтвердили важливість розвитку, який враховує місцеву специфіку, і висунули ідею «схрещування культур» або т. зв. *змішаної культури*, ставлячи під питання традиційне поняття культурномонолітних країн. Конференція з культурної політики (Мондіакульт, Мексико-сіті, 1982 р.) підкреслила важливість наростаючої взаємозалежності між культурою і розвитком; Всесвітнє десятиліття культурного розвитку проголошене 1988 р.; продовжило розвиток цієї теми, яка була завершена публікацією доповіді «Наше творче різноманіття (1995 р.) і скликання Міжуправлінської конференції з метою розвитку (Стокгольм, 1998 р.), яка була посв`ячена питанням взаємозв`язку міжкультурною політикою і розвитком. Всезагальна декларація ЮНЕСКО про культурне різноманіття (2001 р.) поклала початок нової фази в розробці і вкоріненні культурної політики, яка підтримана також Всесвітнім самітом по стійкому розвитку (Йоханнесбург, 2002 р.), на якому було підкреслено, що культура являється четвертою опорою розвитку, поряд з економікою, навколишнім середовищем і суспільним життям. Культурне різноманіття стало розглядатися як «надбання».

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури у Декларації принципів міжнародного культурного співробітництва (Париж, 4 листопада 1966 р.) зазначає: «Розвиток своєї культури є правом і обов'язком кожного народу» [151, с. 404]. З цього положення можна зробити висновок, що культурна політика, перш за все, націлена на розвиток власної культури колективного суб'єкта – народу.

Рекомендація № 119 Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури «Управління у сфері культури. Створення органів, що займаються проблемами культури» визнає культуру як «чинник, що сприяє інтеграції та орієнтації спільної соціальної політики...» Конференція рекомендує розглядати культуру як духовну і матеріальну силу, що має впливати на життя суспільства.

У наведених витягах із нормативно-правових актів, що визначають напрямки культурної політики, простежується процес еволюції поняття «культурна політика»: розповсюдження культури → збереження → розвиток власної культури народу → інтеграційна сутність культури → культура як фактор сталого розвитку суспільства [2].

Процес формування і реалізації культурної політики умовно можна поділити на два блоки: стратегічний і тактичний. Стратегічний блок містить наступні структурні елементи: 1) детальний аналіз соціокультурної ситуації; 2) виявлення проблемно-цільових орієнтирів; 3) визначення на їх основі пріоритетів культурної політики; 4) випливаючі з них цілі і задачі. Тактичний блок передбачає використання відповідних технологій, ресурсів і способів : 1) програмний спосіб – соціокультурне проектування, програмування і планування; 2) науково-ідеологічне і соціально-психологічне забезпечення культурної політики через такі сфери як наука, мистецтво, релігія, система освіти, ЗМІ; 3) оптимальне використання правових, економічних (матеріально-технічних, виробничих, інфраструктурних), кадрових (людських), інформаційних і інших ресурсів [17, с. 29-31].

Предметом культурної політики є сукупність регульованих соціокультурних процесів та взаємодій, пов`язаних зі створенням, збереженням, поширенням культурних цінностей, їх сприйняттям, а також з організацією дозвілля, що має велике значення для культурного розвитку суспільства.

Мета культурної політики полягає в тому, щоб сприяти розвитку й самореалізації особистості гуманізації суспільства, підтримувати культурне життя різних національних груп та культурні інтереси членів суспільства, різних національностей [93, с. 60].

Відповідно до статті 3 Закону України «Про культуру» основними засадами державної політики у сфері культури є:

– визнання культури одним з основних факторів самобутності Українського народу – громадян України всіх національностей (далі – Український народ);

сприяння створенню єдиного культурного простору України, збереженню цілісності культури;

– захист і збереження культурної спадщини як основи національної культури, турбота про розвиток культури;

– сприяння утвердженню гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті;

– забезпечення свободи творчості, захист прав інтелектуальної власності, авторського права і суміжних прав;

– гарантування прав громадян у сфері культури;

– створення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня, естетичного виховання громадян, доступності освіти у сфері культури для дітей та юнацтва, задоволення культурних потреб Українського народу, розвитку закладів культури незалежно від форми власності, залучення до сфери культури інвестицій, коштів від надання платних послуг, благодійництва, інших не заборонених законодавством джерел;

– сприяння діяльності професійних творчих спілок та громадських організацій у сфері культури, активному функціонуванню державної мови в культурному просторі України, доступу громадян до культурних благ;

– визначення естетичного виховання дітей та юнацтва пріоритетом розвитку культури;

– забезпечення діяльності базової мережі закладів культури, закладів освіти сфери культури;

– підтримка діяльності у сфері культури, пов'язаної з виготовленням і розповсюдженням електронних та друкованих засобів масової інформації, аудіо- та аудіовізуальної продукції, розробленням комп'ютерних технологій та підвищенням їх потенціалу для розширення доступу та залучення громадськості до діяльності у сфері культури тощо;

– пропагування української національної культури у всій її різноманітності за кордоном та світового культурного надбання в Україні;

– підтримка вітчизняного виробника у сфері культури;

– забезпечення розвитку міжнародного культурного співробітництва;

– створення страхового фонду документації про культурні цінності та документів на об'єкти культурної спадщини [215].

Пріоритети державної політики у сфері культури визначаються: державними програмами економічного і соціального розвитку України та програмами діяльності Кабінету Міністрів України, в яких обов'язково враховуються аспекти розвитку культури; державними цільовими програмами у сфері культури, що розробляються і затверджуються згідно із законодавством. Ці напрями схематично зображені на рис. 1.1.

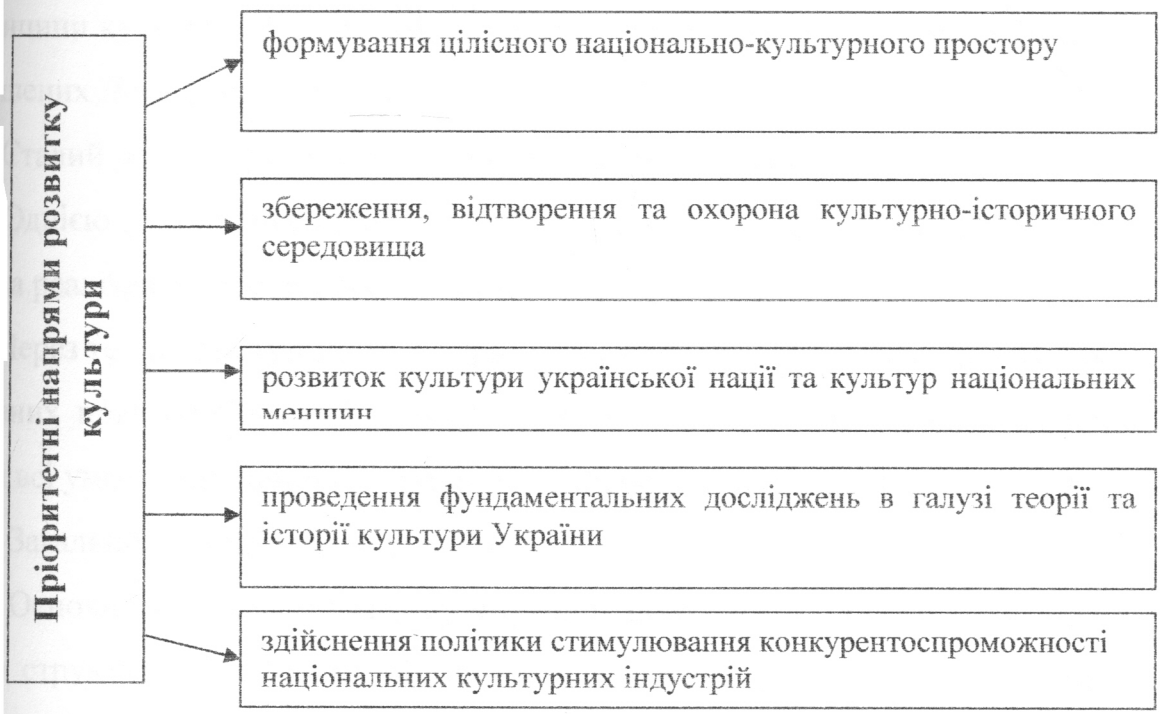

Рис. 1.1 – Пріоритетні напрямки розвитку культури в Україні

Здійснення державної культурної політики в сучасних умовах в розвинених державах відбувається, як було вже зазначено вище, на основі Декларації Мехіко, яка визначає основні принципи культурної політики: принцип єдності та різноманіття культури: світова культура являє собою результат культурної творчості всіх народів, що складають людство; культура кожного народу є частиною світової культури; рівність у цінності всіх культур: збереження культури – це обов'язок не тільки народу, що її створив, а й усього міжнародного співтовариства; культурна самобутність народів, яка оновлюється та збагачується внаслідок контактів з традиціями і цінностями

інших народів; принцип культурного виміру розвитку людства: будь-які програми розвитку людства – економічні, політичні, науково-технічні, особливо соціальні – повинні включати в себе як критерій необхідності культурний аспект; принцип культурної демократії: культура створюється суспільством і тому належить усьому суспільству; культурна демократія несумісна з дискримінацією, спробами обмежити право користування рідною мовою, відправлення релігійних культів, створення громадських організацій.

Міжурядова конференція з використання культурної політики з метою розвитку, що проводилася в Стокгольмі з 30 березня по 2 квітня 1998 р., визнає такі принципи культурної політики, що стало подальшим розвитком принципів, проголошених *Декларацією Мехіко*:

1. Сталий розвиток і розквіт культури взаємозалежні.

2. Однією з основних цілей суспільного розвитку людства є соціальна та культурна реалізація окремої особистості.

3. Через те, що доступ до культурного життя й участь у ньому відносяться до основних прав особистості в будь-якому співтоваристві, держави повинні створити всі умови для найбільш повного здійснення цього права відповідно до статті 27 Загальної декларації прав людини.

4. Основними завданнями культурної політики є визначення цілей, побудова структур і знайдення відповідних ресурсів для того, щоб створити середовище, сприятливе для самореалізації особистості.

5. Діалог між культурами є одним із найскладніших культурних і політичних питань у сучасному світі, а також умовою мирного співіснування.

6. Культурне різноманіття – це скарбниця культурної спадщини людства та ключовий фактор розвитку.

7. Нові напрямки розвитку, особливо глобалізація, пов'язують культури різних країн і народів ще тісніше та збагачують їх взаємозалежність, але можуть підірвати основи нашого творчого різноманіття і культурного плюралізму. У зв'язку з цим ще більшого значення набуває взаємна повага культур.

8. Гармонія між культурою і розвитком, повага культурної самосвідомості, толерантність до культурних розбіжностей у рамках плюралістичних демократичних цінностей, соціально-економічної рівності та поваги територіальної цілісності й національного суверенітету є передумовами справедливого світу.

9. Визнання культурного різноманіття допомагає виокремити та зміцнити зв'язки між різними співтовариствами, які ґрунтуються на цінностях, що можуть стати спільними для всіх соціально-культурних компонентів національного суспільства.

10. Суспільний розвиток є неможливим без творчого начала в окремій людині.

11. Захист місцевих і регіональних культур, яким загрожує загальна уніфікація, не повинен перетворити ці культури в пам'ятники минулого, позбавлені всякого динамізму [47].

Саймон Манді визначив наступні основні *принципи* культурної політики:

1. Визнання того, що люди мають різне походження та власну самосвідомість. Відмова від нав'язування помилкової самосвідомості, що залежить від політичних кордонів на карті.

2. Збереження і розвиток мовного різноманіття, а не тільки мови більшості, а також літератури на всіх мовах.

3. Допомога особистості в самореалізації її культурного потенціалу.

4. Спрямованість культурної політики на розвиток творчості.

5. Забезпечення фізичного і соціального доступу до культури для всіх і для кожного.

6. Здійснення радіо- і телемовлення з урахуванням смаків як більшості, так і меншості.

7. Збереження життєздатних елементів культури і культурної спадщини в розвитку, а не в застої. Цей принцип особливо актуальний для культур меншин і локальних культур [146].

Головними принципами культурної політики України на сучасному етапі, на думку С. Дрожжиної, є: мультикультуралізм; принцип культурної демократії; заохочення культурної самосвідомості при відмові від нав'язування самосвідомості; збереження й розвиток мовного різноманіття; спрямованість культурної політики на розвиток творчості; орієнтація як на національні, так і на загальнолюдські цінності; визнання пріоритету міжнародно-правових актів у сфері культури [62].

Культурна політика відіграє роль механізму регулювання суспільних процесів, виконуючи певні соціальні функції.

Функції культурної політики – сукупність ролей, які вона виконує щодо суспільства, сукупність засобів (технологій) здійснення колективної життєдіяльності. До основних функцій культурної політики можна віднести: соціальну інтеграцію людей; регуляцію процесів взаємодії між людьми (нормування, стандартизація найбільш вдалих елементів соціального досвіду); консолідацію та самоідентифікацію людей у колективі (формування спільних цілей, ідеалів сумісного існування, групових інтересів, потреб; формування системи образів групової ідентичності – етнічних, соціальних, конфесійних, державних; формування основ особистої самоідентифікації людини в колективі); забезпечення основних засобів сумісної життєдіяльності людей.

Функції культурної політики можна класифікувати таким чином:

1. Регулятивна (культурна політика – регулятор суспільних відносин).

2. Координаційна (культурна політика повинна координувати, узгоджувати інтереси різних соціальних груп, досягати консенсусу між ними).

3. Інтегративна (в умовах полікультурності головна функція культурної політики – об'єднання різних культурних утворень, зближення субкультур).

4. Виховна (включає в себе гуманістичну, освітню, пізнавальну, комунікативну, трансляційну спрямованість).

5. Стимулююча (стимулює суспільні відносини).

6. Інноваційна [2].

За оцінкою міжнародних експертів, Україна є європейською країною з надзвичайно багатими і різноманітними культурними традиціями. Саме тому вона потребує нової культурної політики та процедур вироблення рішень, які створили б умови для розквіту культури і творчості [233]. Оскільки в країні досі домінують старі практики, типові для «командної економіки», експерти у своєму звіті наголошували на необхідності проведення в Україні реформи в публічному управлінні сфери культури, спираючись, де це необхідно, на європейський досвід. Отже, питання подальшого реформування системи публічного управління України не втратило своєї актуальності, а навпаки, стало одним із важливих завдань держави з огляду на намагання України інтегруватись в європейське співтовариство.

Розглядаючи культурну політику сучасного демократичного суспільства, можна схематично подати елементи соціальних відносин у сфері культурної політики:

1. Суб'єкти – ті, хто вступає в соціальні відносини в сфері культурної політики, носії предметно-практичної діяльності та пізнання, джерела активності в сфері культурної політики, спрямовані на об'єкт: а) фізичні особи (творці, споживачі культурних цінностей, меценати, спонсори, державні діячі, управлінці, політичні діячі, інші фізичні особи); б) колективні суб'єкти (громадські організації, в тому числі релігійні, політичні партії, теле-, радіокомпанії, видавництва, інші юридичні особи); в) людські спільноти (субкультури, соціальні прошарки населення – страти); г) держава (з її ознаками та атрибутами); д) суспільство.

Відповідно до статті 12 Закону України «Про культуру» суб'єктами діяльності у сфері культури є:

– держава в особі уповноважених органів виконавчої влади;

– територіальні громади в особі органів місцевого самоврядування;

– професійні творчі працівники;

– наукові працівники, зокрема, музейних, бібліотечних закладів, історико-культурних заповідників, архівних установ;

– педагогічні працівники закладів освіти сфери культури;

– митці, які працюють на засадах мистецького аматорства;

– працівники культури;

– заклади культури, а також підприємства, установи та організації всіх форм власності, статути (положення) яких передбачають провадження діяльності у сфері культури;

– окремі громадяни, об'єднання громадян, які провадять діяльність у сфері культури [215].

Головними суб'єктами інституційно зумовлених соціокультурних трансформацій виступають громадянське суспільство як соціальна система, що саморозвивається, і держава як владно-правовий інститут, що регулює внутрішньодержавні та міждержавні суспільні відносини між людьми. Це є одним з основних методологічних принципів нашого подальшого дослідження.

2. Об'єкти – те, з приводу чого суб'єкти вступають у соціальні відносини в сфері культурної політики: фізичні особи; колективні суб'єкти; людські спільноти; суспільні відносини, процеси, які формують, характеризують, реалізують сферу культурного життя; картина світу як головний об'єкт.

Об'єкти культурного призначення – цілісні майнові комплекси клубних закладів (клубів, будинків культури, палаців культури тощо), парків культури та відпочинку, бібліотек, музеїв, архівів історико-культурних заповідників, театрально-видовищних закладів (театрів, філармоній, концертних організацій, музичних колективів, ансамблів тощо), кінотеатрів, інших закладів культури; пам'ятки культурної спадщини, предмети колекцій, зібрання, фонди, будівлі, споруди культурного призначення та інші культурні цінності.

Культурні блага – товари та послуги, що виробляються в процесі провадження діяльності у сфері культури для задоволення культурних потреб громадян (книги, художні альбоми, аудіовізуальні твори та їх демонстрування, аудіопродукція (музичні звукозаписи), твори та документи на новітніх носіях інформації, вироби художніх промислів, театральні та циркові вистави, концерти, культурно-освітні послуги тощо) [215].

3. Зміст – права, обов'язки, інтереси суб'єктів соціальних відносин у сфері культури [2].

Діяльність у сфері культури (культурна діяльність) – творча, господарська, наукова, бібліотечна, інформаційна, музейна, освітня, культурно-дозвіллєва та розважальна діяльність, спрямована на створення, тиражування, розповсюдження, демонстрування, популяризацію, збереження і використання культурних благ та культурних цінностей для задоволення культурних потреб громадян [215].

З одного боку, культура формує той або інший тип особи. Загальне історичне минуле, історична пам'ять, просторово-часові концепти, групова совість, міфологія, релігійні доктрини, загальноприйняті ритуали, біосоціальний досвід, система загальнозначущих моделей–зразків, особливості географічного простору і соціальних інститутів, переважаючі економічні моделі, колективні думки і відчуття, забобони, родинні зразки, історичні традиції, ідеали і цінності, відношення до чужих цінностей – ось далеко не повний перелік тих чинників, які впливають на формування особи в культурі.

З іншого боку, особа відтворює, змінює, відкриває нове в культурі. Без особи немає культури, тобто особа не лише рушійна сила і творець культури, але і головна мета її становлення.

Держава, в свою чергу, виступає основним гарантом безпеки людини у просторі культури, чим обумовлюється залежність безпеки суспільства та людини. Усвідомлення культурної самобутності, національної спадщини, історичних коренів і творчого потенціалу суспільства є рушійною силою розвитку. Дії держави як суб`єкта культурної політики мають спрямовуватися на збереження, відтворення та створення культурної самобутності нації [10].

На сучасному етапі цивілізаційного розвитку культурна функція держави повинна гнучко реагувати на найбільш складні й суперечливі культурні запити. Функціональне регулювання культурної сфери сучасної держави є науково-теоретичною і практичною спроможністю державних органів, діяльність яких впливатиме на відносини між суспільством і культурою, між суб'єктами

розвитку культури, забезпечуючи реалізацію прав, інтересів і потреб людей у сфері культури. Політико-державне забезпечення соціокультурного розвитку суспільства є особливо важливим в умовах глобалізації та цивілізаційного розвитку.

Культурна функція обов'язково повинна враховувати всі елементи, що визначають культурне життя: процес творення й творчості, завдання збереження культурної спадщини, поширення культури.

Саме держава в системі відносин у сфері культури є тією інстанцією, яка покликана інтегрувати, забезпечувати інтереси всіх суб'єктів культурного життя. Її особливість полягає у тому, що більшість повноважень з управління справами суспільства виконують державні інститути. Отже, специфічна роль держави, як утримувача суспільних ресурсів, полягає у тому, щоб система органів управління культурним життям забезпечувала максимально можливе задоволення культурних інтересів населення щодо політичних і соціально-економічних умов.

Власну культурну політику можуть формувати і здійснювати будь-які суб'єкти культурного життя, що мають у розпорядженні для цього необхідні ресурси: окремі особи, будь-які субкультурні групи, виробничі і інші колективи, неурядові організації тощо. Але відповідальна роль держави в культурному будівництві країни в даному переліку – беззаперечна [108].

У сучасних умовах виняткову роль в успішності реалізації державної культурної політики, спрямованої на сприяння розвитку національної культури, відіграють національні культурні індустрії, національна освіта, ЗМІ завдяки їх здатності впливати на масову свідомість. Здійснюючи підтримку саме цих сфер культурної діяльності, держава отримує ефективні інструменти популяризації національної мови, культури та мистецтва, прищеплення національних цінностей та культурних норм. Отже, першочерговим завданням має стати створення законодавчої бази для регулювання діяльності національних культурних індустрій, ЗМІ, навчальних закладів, а також тих, що перебувають у приватній власності, значна фінансова підтримка держави тих проектів, які є

важливими у сприянні розвитку національної культури і мови та популяризації їх за кордоном [13, с. 15-16].

Сучасні реалії є такими, що необхідно засвоювати і розвивати нові моделі взаємодії культури та економіки. Ці моделі мають базуватися на принципах суспільно-державного регулювання сфери культури, на пошуках нових форм взаємодії держави бізнесу та культури, тобто на розумінні того, що культура є джерелом розвитку країни в сучасному світі. Як зауважує О`Коннор, необхідно зрозуміти механізми формування моделі розвитку і принципів взаємодії всіх сфер, аби вони були пронизані культурою як системою цінностей [173].

Таким чином, розглянувши концептуальні засади культурної політики, можна зробити висновок, що використання широкого підходу до поняття культури, що ґрунтується на її соціоекономічному та креативному потенціалі є основою формування та реалізації ефективної культурної політики як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Висновки до першого розділу

Підсумовуючи розглянуті у першому розділі концептуальні підходи, а також теоретичні аспекти дослідження культурної політики держави, робимо наступні висновки.

1. Стан дослідження проблем трансформації сфери культури та шляхів реалізації ключової ролі культури в процесі реформування суспільства свідчить, що це тема є об`єктом уваги як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, є сотні публікацій, для яких характерна багатоаспектність, неоднозначність, різне сприйняття сучасних соціокультурних процесів.

2. Сфера культури являється важливим структуроутворюючим елементом суспільного розвитку, оскільки через неї здійснюються процеси створення, збереження, розповсюдження і відтворення норм та цінностей суспільства. Культура в сучасному суспільстві все більше виступає і усвідомлюється не тільки як результат соціально-економічного і політичного

розвитку, а і як необхідна умова, ключовий фактор розвитку, моральний стержень особистості і суспільства.

3. Аналіз концепцій щодо перспектив розвитку культури свідчить, що лише поєднання вітчизняного і зарубіжного досвіду дозволяє розробляти і втілювати в життя конкурентоспроможну культурну політику, адекватну сучасним умовам.

4. Культурну політику в широкому сенсі ми розглядаємо як сукупність принципів і норм, а також систему заходів щодо збереження, відродження, розвитку і поширення культури за допомогою різних державних і суспільних інститутів. У вузькому сенсі культурна політика – це діяльність держави в області культури.

5. Конкретний зміст культурної політики визначається взаємодією соціокультурної діяльності та її умов, суб'єктивного і об'єктивного, безпосередньою і опосередкованою діяльністю. Усвідомлення діалектики цієї взаємодії відкриває шлях до пізнання суперечностей, механізму їх становлення і тенденцій розвитку культурної політики.

РОЗДІЛ 2
СТАН СФЕРИ КУЛЬТУРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1 Зарубіжний досвід державного регулювання сфери культури

У сучасній науці існує багато типологій моделей культурної політики. Це обумовлено різними підходами до визначення її цілей, механізмів реалізації та результатів. Наприклад, А. Моль, керуючись соціостатичними та соціодинамічними характеристиками, виділив чотири групи культурної політики [162].

Соціостатична модель описує стійкі цілі культурної політики та її інститути. А. Моль вирізнив три підгрупи такої політики:

– «популістська», або «демагогічна», метою якої є якнайповніше задоволення культурних потреб якомога більшої кількості людей;

– «патерналістська», або «догматична», в рамках якої правами й основними каналами розповсюдження культурних цінностей володіє «адміністративна рада». Ця рада має чітку шкалу визначення цінності усіх існуючих та створюваних культурних благ. Політика у сфері культури, розвиваючись за таким принципом, служить цілям певної політичної партії, релігійної течії чи держави в цілому;

– «еклектична», спрямована на формування у кожної людини індивідуальної культури, яка являє собою невикривлене відображення, «хорошу» вибірку з більш загальної гуманітарної та гуманістичної культури. В цьому разі суспільство повинно слідкувати за тим, щоб кожен з елементів культури був відповідним до культурних цінностей і поширювався пропорційно, у відповідності до частоти чи вагомості цього елемента в загальній культурі, прийнятій суспільством у даний момент.

Соціодинамічна політика в сфері культури, на противагу соціостатичній, реагує на безперервні соціальні зміни та відображає оновлення змісту культури

в кожну епоху. Соціодинамічна політика, за А. Молем, має два напрямки: «прогресивний» і «консервативний». У першому випадку суб'єкт такої політики прагне прискорити, а в другому – навпаки, сповільнити еволюцію культури [162, с. 342-346; 150].

Наступну класифікацію запропонувала М. Драгічевіч–Шешіч. Критеріями для виділення моделей культурної політики вона вважає, по-перше, характер політичного устрою держави, по-друге – місце держави та інших дійових осіб у реалізації культурної політики. Вводячи ці два базові критерії, автор виокремила чотири моделі, принципово відмінні одна від одної:

– «модель ліберальної культурної політики», обов'язковою характеристикою якої є наявність ринку культурних товарів та послуг. При чому, він відіграє вирішальну роль у функціонуванні культури на засадах лібералізму;

– «державна бюрократична модель», або «просвітницька культурна політика», де держава домінує, контролюючи царину культури за допомогою фінансів та апарату (законодавчого, політичного, ідеологічного). До позитивних рис такої культурної політики, безсумнівно, належить фінансовий захист культурної сфери з боку держави. Така модель була типовою для соціалістичних країн. Нині державна бюрократична модель, на думку М. Драгічевіч-Шешіч, притаманна Франції та Швеції;

– «модель національно-визвольної культурної політики» властива колишнім колоніям, а також вона характерна і для держав Центрально-Східної Європи. Головною її ознакою вважається розвиток чи утвердження оригінальних культурних традицій, придушуваних у колоніальний чи соціалістичний період. На жаль, іноді це приводить до таких перегинів, як «замкнутість культури» або навіть шовінізм. Часто ці явища супроводжуються неприйняттям художніх робіт, виконаних у попередні часи, запереченням культури національних меншин, альтернативного та експериментального мистецтва;

«модель культурної політики перехідного періоду» вирізняється тим, що навіть демократичні орієнтири вона реалізує через державні структури, не здатні швидко відійти від командно-бюрократичних методів.

Це спричиняє досить суперечливі процеси, які, найчастіше, зміщують культуру до націоналістичного фокуса [61, с. 26-31].

Важливим, як з концептуальної, так і з практичної точки зору, визнають питання про участь держави в розвитку культури й науковці з пострадянських країн. Так, російський вчений Л. Востряков, підкреслює, що держава допомагає сформувати механізми реалізації культурної політики. На цій основі він, узагальнивши напрацювання своїх колег, виділив три типи участі держави в культурній політиці, тобто, три моделі культурної політики держави. Ними є:

– харизматична політика, сенс якої полягає у підтримці державою, у першу чергу, організацій та окремих осіб, творчий доробок котрих має загальнонаціональне значення й відомий за межами даної країни;

– політика доступності, головні зусилля якої концентруються на забезпеченні рівного доступу різних категорій населення до артефактів, визнаних (з різних причин) класичними вершинами культурної та художньої діяльності;

– політика культурного самовираження, в рамках якої цінною визнається кожна спроба культурної самоідентифікації (локальної чи професійної спільноти, діаспори, соціальної групи чи будь-якої іншої «меншини»). В цьому випадку класична культурна ієрархія зникає, а провідне місце естетичних категорій займають цінності культурної комунікації та самовираження [29].

Відомий фахівець у сфері культурної політики О. Гриценко вважає, що, з великими чи невеликими натяжками, культурну політику більшості держав світу можна віднести до однієї з чотирьох моделей: «американської», «британської», «французької» чи «східноєвропейської». Відрізняються вони одна від одної за кількома показниками:

– об'єктом та цілями культурної політики;

– принципами та механізмами її реалізації;

фактичними наслідками реалізації даного типу культурної політики та загальною оцінкою її ефективності [37, с. 13].

Так, об'єктом «американської» моделі, на думку О. Гриценка, є не так культура, як індустрія розваг, здатна сама на себе заробляти. Цілями – по-перше, підтримка (але не утримання) індустрії розваг, незалежно від її напрямку та стилю, по-друге, забезпечення не лише доступу широкого кола споживачів (передусім молоді) до культурних надбань, але й належних умов для існування культур різноманітних етнічних груп. До принципів американської культурної політики належать: підтримка та стимулювання розвитку культури; максимальна різноманітність джерел цієї підтримки, насамперед за рахунок приватних ініціатив окремих осіб та інституцій; підтримка не установ, а конкретних проектів; максимальна самоокупність кожної культурно-мистецької акції.

Сьогоднішня ситуація в американській культурі склалася завдяки двом факторам. Головним з них є традиційна орієнтація митців на власні сили та, меншою мірою, на приватну підтримку. Другорядним – активна державна політика в цій сфері протягом останніх 30 – 40 років, особливо з 70-х рр. XX ст. В цілому ж, узагальнює свої міркування О. Гриценко, «американська» модель культурної політики забезпечує надзвичайну різноманітність, постійне оновлення й високу живучість культури [37, с. 13-18].

Водночас, як слушно підмітив відомий український культурний діяч І. Дзюба, у сучасному світі можливості культурного обміну небачено збільшуються, але реально культурні впливи, як і інформаційні, є однобічно спрямованими, а їхній пресинговий характер суперечить самій природі здорових культурних взаємин: адже культури органічно і плідно засвоюють лише те, чого внутрішньо потребують і до чого підготовлені своїм попереднім розвитком та потенціалом.

Форма плідної культурної взаємодії – діалог. Інакше ж, за умов масованої експансії, форсованого тиску, суспільства засвоюють не культурний продукт, а його ерзац; примітивніше, а не досконаліше, низьке, а не високе. Це й бачимо

нині: в усі закутки світу проникають не кращі зразки т. зв. «масової культури» і не кращі стандарти т. зв. «американського способу життя». Культурну багатоманітність людства поставлено під загрозу, а багатоманітність – це спосіб буття культури [57, с. 30].

Переважна більшість сказаного про об'єкт, цілі та принципи американської культурної політики справедлива і для «британської» моделі. Це можна пояснити генетичною спорідненістю обох суспільств. Принципова ж різниця між ними полягає у більшому фінансовому втручанні британської держави у суспільні справи, а також у тому, що протягом останніх десятиліть Велика Британія економічно була значно менш процвітаючою, ніж США.

Суть британського підходу: держава фінансує, але не керує розвитком культури. Важливими у цьому контексті є діяльність у країні мережі рад мистецтва різного рівня, а також непряма підтримка культури у формі замовлень від держави чи органів самоврядування на певні види робіт: оформлення будівель, спорудження пам'ятників тощо. Серед головних наслідків застосування «британської» моделі культурної політики, яку О. Гриценко називає проміжною між «американською» та «французькою» моделями, – значна самостійність та економічна «загартованість» культурно-мистецьких інституцій [37, с. 19-21].

Важлива роль надається культурним індустріям, ініціатором розвитку яких виступило агентство «Рада Великого Лондона», ідеологом – англійський академік Ніколас Гарнхем.

«Рада Великого Лондона» в 1965-1986 рр. сфокусувала свою роботу на регіональному й міському проектуванні та нових типах розвитку міст і населення. Гарнхем виділив наступні принципи такого розвитку:

- культура як суспільне благо не зводиться до суто художніх досягнень; необхідний баланс між тим, що художник хотів би виробляти, і тим, що публіка хотіла б отримати; засобом досягнення цього балансу може стати підтримка інновації і нових інтерпретацій;

– соціально незахищені й маргінальні верстви населення мають бути включені в процес виробництва і вжитку культурних продуктів;

- від прямої державної підтримки культури необхідно переходити до створення інститутів і фондів, які працювали б з суб'єктами культурних індустрій на незалежній комерційній основі, враховуючи картирование зайнятості і ін.

Після закриття урядом консерваторів в 1986 р. «Ради Великого Лондона» підтримка культурних індустрій не припинилася, а перемістилася з Лондона на місцевий рівень, перш за все, у такі міста, як Манчестер, Оксфорд, Кембридж, Шеффілд і ін.

У місцевих адміністраціях були створені департаменти економічного розвитку, які розглядали культуру в контексті місцевої економіки: підвищення економічної віддачі від об'єктів культури з позиції зайнятості, туризму і поліпшення іміджу міста й регіону. Для оцінки потенціалу культурних індустрій і формування стратегій їх розвитку стали використовувати технологію картування. Картування території – це складання карти культурних і творчих ресурсів території [82].

«Французька» модель вважається зразком того, як в умовах вільноринкового суспільства можна створити сильну централізовану систему державного патронажу над культурою. При цьому, трактуваня культури як об'єкта такого патронажу дуже ліберальне: крім традиційних галузей до неї зараховують також дизайн, моду, навіть національну кухню – специфічні площини, де також проявляється етнічна ментальність. Метою культурної політики в рамках даної моделі є підтримка, збереження, розвиток національної культури у всьому її цілісному багатоманітті, як запоруки нормального розвитку нації, її позитивного іміджу в світі.

Принципами досягнення такої широкої мети є: беззаперечно лідерська роль держави (в особі Міністерства культури) у підтримці культурних проектів; обумовлена широким розумінням культури; розмитість критеріїв при наданні допомоги; попри всю централізованість та «одержавленість» культурної сфери

Франції, за нечисленними винятками, держава не володіє закладами культури і не утримує їх, а лише підтримує культурні заходи й проекти.

Наслідки реалізації «французької» моделі неоднозначні. З одного боку, завдяки активній, відверто протекціоналістській державній політиці французька культура живе, розвивається, має власне обличчя. Проте, зацентралізованість управління спричинила бюрократизацію і, як наслідок, не досить ефективне використання коштів, виділених державою на культуру. Ще однією рисою цієї моделі стала інституціоналізація національних культурно-мистецьких явищ, перетворення їх на своєрідні деталі державної машини, на «коліщатко та гвинтик загальнофранцузької справи». Особливо парадоксальним є явище інституціоналізації авангардизму, течії, первинно спрямованої проти будь-якої стагнації, офіціозу. Усе це дає підстави декому з дослідників французької культури говорити про її знекровлення та неминучий занепад через зрощування з державою [37, с. 21-23; 150].

Намагаючись описати «східноєвропейську» модель культурної політики, Гриценко робить застереження щодо остаточності своїх висновків. Він зазначає, що припущення про існування якоїсь спільної для посткомуністичних країн моделі культурної політики досить умовне і може викликати аргументовані заперечення. Справді, уявлення про суть і принципи розвитку культури та її місце в політичних процесах дуже різні у Польщі, Україні, Білорусі, Угорщині та інших державах Центрально-Східної Європи. Та все ж, вони мають певні спільні риси [37, с. 23-24; 150].

Як пише О. Гриценко, «східноєвропейська» модель є, фактично, моделлю не стільки теоретично обгрунтованої культурної політики, скільки культурної реальності перехідного періоду. Їй притаманні успадкована з попередніх часів інфраструктура та несприятливість, навіть кризовість, соціально-економічних умов, у яких мусить розвиватися культура. За таких обставин рішення у сфері культури стають значною мірою вимушеними, поспішними. Цим і пояснюється схожість культурної реальності у посткомуністичних країнах, незважаючи на різницю національно-державних концепцій культурної політики [37, с. 24].

Збагатити досвід регулювання сфери культури державою допоможе аналіз побудови її структури та взаємостосунків з органами управління в Німеччині, Швеції та Японії.

Культурна політика Швеції визначається системою законодавчих та фінансових заходів, що координують культурний розвиток у країні в усіх верствах суспільства та в різних сферах культури. Порівняно з іншими країнами Західної Європи, роль держави в соціальному житті скандинавських країн дуже важлива. У адміністративно-територіальному відношенні Швеція поділена на 24 лена. Державну владу в ленах репрезентує губернатор, який призначається урядом. Ландстинг – орган самоврядування лена, вибирається населенням на 4 роки, має власні фонди, які поповнюються за рахунок місцевих прибуткових податків. Органи місцевого самоврядування – комуни (сільські, селищні та міські) також мають право збирати прибутковий податок і використовуати ці кошти на місцеві потреби. Міста Стокгольм, Гетеборг, Мальме відносяться до ландстингів [122, с. 2].

Більша частина культурних закладів (бібліотеки, музичні школи, театральні групи тощо) знаходяться у віданні органів місцевого та регіонального самоврядування, і тільки центральні – під опікою держави. Частиною державної політики у сфері культури є фінансова та організаційна підтримка недержавних культурних організацій і закладів, а також контроль за змістом їх діяльності з точки зору відповідності принципам культурної політики.

Основоположною тенденцією культурної політики Швеції є принцип децентралізації в організації культурного життя, що продиктований прагненням активізувати діяльність та сприйняття культури всіма групами та прошарками населення. Фінансування забезпечують, у першу чергу, приватні, місцеві та регіональні органи самоврядування.

З принципом децентралізації пов'язана й інша, дуже важлива тенденція до виокремлення та підтримки груп, що становлять меншість у загальній кількості населення (національних меншин та іммігрантів, фізично чи розумово

неповноцінних, літніх людей). Культурна політика по відношенню до цих груп не є справою якогось окремого відомства у мережі культурних закладів, але інтегрована у загальну культурну політику; у той же час береться до уваги й необхідна спеціалізація в цьому напрямку.

Найбільш важлива роль у здійсненні культурної політики відводиться органам місцевого самоврядування – комунам, тому що тільки на цьому рівні культурні запити конкретних груп населення на всіх ділянках культури можуть бути обговорені, враховані та забезпечені найбільш оптимально. Для цього існують спеціальні комітети по культурі.

Діяльність ландстинга охоплює більшість або всі комуни в межах одного лена; в його віданні знаходяться ленські театри, оркестри, музеї та бібліотеки, а до його завдань входить також організація та фінансування культурних заходів регіонального значення. Деякі ландстинги мають самостійні комітети по культурі, та, за звичаєм, відповідальність за здійсненням регіональної культурної політики несе комітет з питань народної освіти та культури.

Державна рада з культури (Statens kulturrad) відповідає за здійснення культурної політики на практиці. До її завдань належить розподіл державних асигнувань на культуру в цілому і на культурні заходи, формування суспільної думки, розповсюдження інформації та подання допомоги комунам, ландстингам, організаціям і працівникам культури, обговорення та вирішення культурно-політичних проблем, підтримка досліджень у цій галузі. Роботою ради керує правління, яке складається з 12 осіб, призначених урядом на три роки (з можливістю продовження їх повноважень ще на один строк). У складі ради постійно працюють чотири комісії – з народної освіти і самодіяльної творчості; образотворчого мистецтва, музеїв та виставок; літератури та бібліотек; театру, танцювального та музичного мистецтва. Особливе місце займає дослідницька група ради, яка є дорадчим органом з питань дослідництва у сфері культури, а також розвитку та вдосконалення культурної роботи. Також створюються тимчасові робочі групи для вирішення окремих питань або розробки великих проектів.

Загальна сума асигнувань на культуру складається з приватних і державних витрат, при цьому останні становлять меньшу частину. Половину державних витрат несуть комуни, 43 % – держава і 7 % – ландстинги; культурні асигнування комун зростають найбільш стрімкими темпами, за рахунок чого зменшується відсоток державних та приватних витрат [122, с. 5; 269].

Держава фінансує, в першу чергу, центральні організації та заклади культури (наприклад, Королівський драматичний театр, Північний і Національний музеї) та загальнодержавні культурні заходи; підтримка місцевих та регіональних закладів становить четверту частину державних витрат. Більша частина фінансів призначається системі народної освіти, театральному і танцювальному мистецтву та пресі. Головним об'єктом фінансової підтримки ландстингів є ленські музеї, театри, бібліотеки, а також образотворче мистецтво в регіоні. Кошти комун йдуть, насамперед, на фінансування публічних бібліотек та розвиток музичної культури (організацію музичних шкіл), а також народної освіти [269].

Слід відзначити, що в Німеччині взагалі не існує такого центрального органу управління цією сферою, як міністерство культури. Зокрема, усі питання щодо культури вирішують незалежні структури (відділи культури), які створені на місцевому управлінському рівні. У 80-ті рр. XX ст. відбулося зростання видатків на культуру до 4% у бюджетах земель за рахунок того, що сфера культури була передана під дію земельного виключного законодавства. Це сталося тому, що держава делегувала свої повноваження з федерального на земельний рівень. Для федеральної адміністрації залишалися в основному завдання, які повинні були виконуватись виключно центральними органами держави. Федеральні органи управління культурою займалися розробкою напрямів державної культурної політики, надавали фінансову допомогу культурно-мистецьким проектам національного значення та запроваджували контроль за виконанням своїх рішень.

На основі значної законодавчої компетенції та фінансової часткової участі федерація справляла суттєвий вплив на виконання завдань щодо сфери

культури землями та громадами. Усі інші питання щодо функціонування цієї галузі стали вирішувати на місцях.

Також у Німеччині діє принцип розподілу фінансових обов'язків, згідно з яким федерація та землі окремо несуть видатки, пов'язані з виконанням їхніх завдань. Позначений в цьому принципі зв'язок видатків та повноважень у федеральній державі з автономним бюджетним господарством центральної держави й окремих її суб'єктів є єдиним адекватним розподілом фінансових зобов'язань. У положеннях Основного Закону зафіксовані й виключення з правил застосування принципу розподілу фінансових обов'язків. Це стосується фінансування визначених завдань, де бере участь федерація, тобто ці завдання здійснюються на основі змішаного фінансування, серед яких – фінансова допомога федерації для особливо важливих інвестицій земель та громад [269].

У Японії державну культурну політику здійснюють дві організації: Агентство по культурі в рамках Міністерства освіти, культури, спорту, науки і техніки (*MEXT*) уряду Японії, а також Японський фонд під егідою Міністерства закордонних справ Японії. Агентство по культурі відповідає, головним чином, за внутрішню культурну політику (проте деякі з його програм, як, наприклад, поширення японської мови серед іноземців, є частиною зовнішньої культурної політики), а Японський фонд, 19 філій якого розташовані по всьому світу, реалізує зовнішню культурну політику.

Враховуючи глобальні зміни в культурній політиці, у тому числі і зростання уваги до поп-культури як важливого компонента державного міджмейкінга, японський уряд продовжив роботу над регулюванням національної поп-культури, відвівши їм особливе місце в Основній політиці по просуванню культури і мистецтв (2002 р.) і Другій основній політиці (2007 р.). Ці заходи позитивно позначилися на регулюванні поп-культури (проявом якої є медіа-мистецтво) в тому сенсі, що Агентство по культурі почало спонсорувати навчання медіа-артистів, проводити фестивалі національних медіа-мистецтв в Японії і за кордоном і т. д. [163].

Важливе значення має також вивчення та узагальнення досвіду розробки та реалізації культурної політики такими міжнародними організаціями, як ЄС, Рада Європи, ЮНЕСКО.

У багатьох документах ЄС і Ради Європи щодо розвитку культурної політики на європейському континенті зазначається, що багатство європейської культури походить від розмаїття та життєздатності національних, регіональних та місцевих культур та з їхньої здатності до сприйняття духовних, інтелектуальних і творчих спрямувань в інших частинах світу; європейська культура відзначається низкою етичних, релігійних, політичних, правових, творчих та наукових ідеалів і цінностей, які своїм корінням заглиблюються в європейську історію та є суттєвою частиною людської спадщини; основні свободи та права людини, які пройшли процес становлення впродовж історії Європи і часом потребували болючих зусиль, є невід'ємною спадщиною нашої цивілізації, її фундаментом та рушійною силою.

На практиці культурна різноманітність поширюється на всі сектори економіки, починаючи від маркетингу і реклами до фінансування і управління бізнесом. Різноманітність стає ресурсом, оскільки воно стимулює креативність і інновації, особливо соціального роду, в рамках підприємств. Визнання засобів, необхідних для того, щоб культурна різноманітність процвітала (культурний досвід), безумовно, є одним з найбільш відчутних ознак цієї поступової зміни підходу економічного сектора (і ринку) до культурної різноманітності [306].

У статті 151 Договору про заснування Європейського Співтовариства визначено, що воно має сприяти розвитку культур держав-членів, поважати національну та регіональну специфіку, але й водночас опікуватися спільною культурною спадщиною. Діяльність Співтовариства повинна бути спрямована на розвиток співпраці між державами-членами, а також, при потребі, на підтримку їх діяльності у таких сферах: вдосконалення та поширення знань про культуру й історію європейських народів; збереження культурної спадщини загальноєвропейського значення; некомерційних культурних обмінів; розвитку мистецтва, літератури, аудіовізуального сектору [58].

Як зауважує український дослідник І. Грицяк, у Євросоюзі склалися слушні умови для застосування й подальшого розвитку регулятивного методу управління з кількох причин: по-перше, цьому сприяла стабільність законодавчого процесу в ЄС, наявність ефективних механізмів підтримки технічному співробітництву та максимально обмежене втручання національних парламентів; по-друге, переговорний процес у форматі Комісії й Ради допомагав політикам та урядовцям національного рівня уникати окремих політичних обмежень, що поширювалися на них з національних політико-адміністративних систем, які вони представляли. Крім того, сама структура ЄС виявилася добре пристосованою до запровадження загальної регулятивної системи, спроможної поєднувати міждержавні стандарти з урахуванням наявних відмінностей між різними країнами [41, с. 168].

У багатьох документах Європейського Союзу і Ради Європи щодо розвитку ефективної культурної політики на європейському континенті зазначається, що багатство європейської культури має витоки з розмаїття та життєздатності національних, регіональних та місцевих культур та з їхньої здатності до сприйняття духовних, інтелектуальних і творчих спрямувань в інших частинах світу; європейська культура відзначається низкою етичних, релігійних, політичних, правових, творчих та наукових ідеалів і цінностей, які своїм корінням заглиблюються в європейську історію та є суттєвою частиною людської спадщини; основні свободи та права людини, які пройшли процес становлення впродовж історії Європи і часом потребували болючих зусиль, є невід'ємною спадщиною нашої цивілізації, її фундаментом та рушійною силою.

Дії Європейського Союзу в освітньо-культурній сфері набувають форми особливих заходів, які впроваджуються структурним підрозділом Європейської Комісії – Генеральним Директоратом з питань освіти й культури, через який проводяться культурна та освітня політики. Одним з трьох вагомих аспектів місії цього Генерального Директорату є розвиток європейського культурного простору, що передбачає збереження і примноження культурного різноманіття Європи в різних сферах, де воно виражається, зокрема, за допомогою заходів,

що забезпечують культурний і мовний плюралізм [309]. Генеральний Директорат з питань освіти і культури щорічно широко впроваджує різні програми щодо залучення бенефіціантів через постійні транснаціональні проекти співробітництва. Зокрема, культурні програми «Культура 2000» [296] і «Культура 2007» [297] мають на меті сприяння розвитку зв'язків між різноманітними культурами, культурними індустріями та підтримку міжкультурного діалогу, заснованого на рівності культур.

Іншим важливим документом ЄС є Комунікація Європейської Комісії «Європейська програма культури у глобалізованому світі» (2007 р.), яка визначила три важливі напрями: культурне різноманіття та міжкультурний діалог; культура як каталізатор творчості; культура як ключовий елемент у міжнародних відносинах [293]. Комунікація також наголошує на провідній ролі культури у процесі Європейської інтеграції та відносинах Європейського Союзу з третіми країнами. Цього рішення мають дотримуватись усі інституції ЄС і держави-члени в консультаційному процесі щодо вироблення політики із залученням зацікавлених сторін, включаючи працівників культури, громадськість, науковців, підприємців тощо. Комунікація також акцентує, що основу діяльності ЄС у сфері культури визначено в Договорі про ЄС (ст. 151). Проте ця стаття не передбачає уніфікації законодавства і регуляторних актів держав-членів. Діяльність на рівні ЄС здійснюється в повній відповідності до принципу субсидіарності, коли роль ЄС полягає в підтримці й доповненні, а не заміні дій держав-членів, забезпечуючи повагу до їх різноманіття і стимулюючи обміни, заохочуючи до діалогу і взаємного розуміння [293].

ЮНЕСКО акцентує увагу на важливості утвердження і захисту культурної ідентичності й усвідомлює необхідність ужиття заходів, спрямованих на вирішення проблем культурного розвитку і збереження різноманіття культур. Це підтверджується в робочих документах міжурядової конференції з питань політики у сфері культури, яка проходила в Стокгольмі навесні 1998 р., а також у звіті «Наше творче різноманіття», запропонованому

на розгляд ЮНЕСКО і ООН Всесвітньою комісією з питань культури і розвитку

Дискусії у сфері культурної політики по всьому світові привели до ідеї, що активно розробляється ЮНЕСКО, про необхідність нового підходу до структурування культурної політики, яка відповідатиме реаліям сталого розвитку і мирного співіснування. Ключові елементи цієї нової стратегії зараз тільки обговорюються, але її принципові положення можна викласти таким чином: інтеграція планування у сфері культури до національного планування загального рівня, що спирається на відповідну інфраструктуру; створення інституційних основ, що забезпечують зв'язок між культурою і соціальною згуртованістю, сталого розвитку і добробуту людей, а також посилюючих синергетичну взаємодію різноманітних сфер політики та/або вихід за межі окремих політичних сфер (культурної, соціальної, економічної тощо); визначення ефективних способів оптимізації діяльності стосовно визнання цінності, збереження і використання різноманітних систем знань, включно з традиційними знаннями, а також традиційними заняттями людей, спрямовані на підтримку сталого розвитку; визначення відповідних стратегій, спрямованих на розвиток міжкультурної компетентності суб'єктів управління і планування, а також нового громадянського світогляду та ініціатив (організацій) громадянського суспільства, які розглядали б інфраструктуру культури як частину інфраструктури, що забезпечує національний розвиток в цілому; оновлення та/або розширення форм діяльності у сфері культури з урахуванням найсучасніших теоретичних підходів і практичних кроків у сфері міжкультурних і міжрелігійних проблем, розвиток міжкультурних компетенцій і діалогу, історичної й колективної пам'яті, збереження матеріальної і нематеріальної культурної спадщини, підтримки різноманіття форм культурного вираження тощо [131].

Такі нові виклики знайшли своє відображення у підготовленій ЮНЕСКО Всесвітній доповіді по культурі 2000+», в якій терміни «культурне різноманіття», «конфлікт», «плюралізм» було виписано у назві [30]. Причому,

як зауважив у передмові до видання пан Коїтіро Маццура, «де б не виникала загроза культурній нупружливості і конфлікту або реального руйнування культурного різноманіття, ключі до вирішення цих проблем знаходяться в самій культурі» [30].

Враховуючи зазначені тенденції, в Європі прослідковується поглиблення системної співпраці з міжнародними інститутами та організаціями, діяльність яких спрямована на забезпечення стандартів міжнародної поведінки та зобов'язань поваги до прав людини й основних свобод, співпраці в культурній галузі, оптимізації законодавчих ініціатив у цих сферах [183].

Загалом, культурний проект Європи – це реалізація ідеї діалогу та толерантності культур. Європейська ідентичність не виключає національних ідентичностей. А тому Україна повинна вирішити ті проблеми, які заважають функціонуванню української культурної ідентичності (пострадянська свідомість, перманентне відчуття кризовості і перехідності та ін.), усвідомити роль своєї історичної спадщини, навчитися користуватися своїм культурним досвідом, який прямо пов'язаний із архетипічними принципами культури, що визначають її сутність та характер. Це, у свою чергу, дасть можливість міцно протистояти негативним тенденціям сучасності, які можуть бути деструктивними для ціннісного та смислового простору культури [284, с. 80].

Як пише А. Перотті: «Слід виробити нову концепцію, концепцію інтеграції в демократичне суспільство, позбавлене будь-яких тенденцій нав'язувати культуру, вимагаючи від представника меншини або іноземця прийняти основоположні міфи національної культури. Жодна нація не наділена виключним правом на цінності, які складають культурну спадщину людства» [186, с. 15]. На думку дослідника, сучасні феномени ідентичності розхитують взаємозв'язок «нація – держава – влада – територія», що зумовлює гостроту питань про освітню і культурну політику держав.

Не втратити своє «індивідуальне обличчя» культура зможе за умови збереження власного культурного «ядра». На думку Т. Скубашівської, «...неможливо зберегти культуру, «перекодовуючи» її на манер іншої культури,

відмовляючись від її власного коду» [240, с. 109]. Дослідниця презентує свою версію механізму діалогу культур, у якому кожна культура постає у вигляді своєрідної системи, що складається з декількох підсистем. Для взаємодії з іншою культурою створюється відповідна підсистема, в якій і відбувається складний процесс адаптації власних культурних кодів до кодів іншої культури. Такі процеси відбуваються в обох культурах, що розпочинають діалог. Кожна з культур створює спеціальну підсистему для діалогу з іншою. У разі неуспіху культурної адаптації відбувається згортання діяльності цієї підсистеми, а не системи всієї культури взагалі. Успішне просування культурної адаптації може обумовлювати більш широкий вплив уже видозмінених відповідною підсистемою зовнішніх культурних впливів на всю систему культури [240, с. 109-110].

Основними елементами національної стратегії культурного розвитку в умовах глобалізації, на думку О. Батіщевої, стають: 1) зміна ставлення держави до культури як важливої інвестиції у соціальний капітал особистості; 2) залучення громадян до процесу формування національної стратегії культурного розвитку; 3) формування на основі культури титульної нації нової національно-культурної ідентичності, яка відповідає соціокультурній ситуації та є більш ефективною у забезпеченні соціальної єдності і високого престижу країни на міжнародному рівні; сприяння активізації конструктивного міжкультурного діалогу, в якому визначатимуться основи нової національно-культурної ідентичності; 4) інтеграція культурних стратегій у загальну державну політику, що вимагає скоординованих дій держави та дотримання спільної мети захисту національної культури у економічному, соціальному розвитку суспільства; 5) формування культурного капіталу засобами національної освіти; 6) пріоритетний розвиток національної культурної індустрії; 7) розширення культурних обмінів та популяризація національної культури у світі; 8) створення сучасної наукової бази для вивчення різноманітних аспектів управління розвитком національної культури у сучасних умовах, з подальшою імплементацією результатів досліджень у

практиці державного управління; 9) поширення практики кваліфікованої експертної оцінки діяльності організацій, підприємств та установ культурної галузі з метою виявлення та подальшої підтримки державою найбільш ефективних у справі захисту та популяризації національної культури [13, с. 11].

Проаналізувавши зарубіжні моделі культурної політики, які є віддзеркаленням основних засад вільноринкової демократичної держави, можна визначити спільні риси системи законодавчих і виконавчих механізмів цих моделей, а саме:

– відстороненість держави від жорсткого впливу на культурну сферу, фінансова самостійність культурних закладів та установ;

– підтримка (фінансова, пільгова, податкова) закладів та установ культури, а не стовідсоткове утримання, фінансова допомога конкретним культурним проектам, де некомерційним (культурницьким, освітнім, релігійним) організаціям забезпечується пільговий режим господарювання;

– децентралізація управління у сфері культури.

Ці позитивні кроки у механізмі культурної політики закордонних держав виділено в нашому науковому дослідженні, оскільки вони стали основою для подальшого узагальнення стану сфери культури в Україні та розробки пропозицій щодо удосконалення механізмів державного регулювання цієї сфери.

2.2 Нормативно-правові засади функціонування сфери культури в Україні

Визначальною метою розвитку законодавства України є розбудова громадянського суспільства і правової держави, де вищою цінністю була б людина, реально забезпечені та захищені її права і свободи. Невід'ємною складовою українського законодавства є законодавство у сфері культури, що виступає як правова основа та дієвий механізм культурної політики сучасної демократичної держави, як впливовий фактор сучасних культуротворчих процесів, що визначає особливості перетворюючих зусиль, спрямованих на

формування у спільноти загальнонаціональної картини світу, розвиток та модернізація якої забезпечує можливість культурної самоідентифікації будь-якої нації у світовому полікультурному просторі.

На даний момент національна правова база культурної сфери залишається дуже неоднорідною і фрагментарною, в значній мірі є суперечливою і подекуди неможливою для реалізації. Підходи до побудови цієї бази продиктовані історичними, державницькими, правничими традиціями, й меншою мірою – світовими стандартами. Внаслідок цього суттєво знижується ефективність регулювання таких параметрів суспільних відносин, як культурні права і свободи громадян, забезпечення їх культурних потреб, підтримка й розвиток масових культурних індустрій і практик тощо. Водночас, саме національне законодавство у сфері культури як явище сучасного соціокультурного процесу відіграє провідну роль у вдосконаленні сучасних та виробленні нових моделей державної культурної політики в аспекті їх нормативно-правового регулювання, що, в свою чергу, потребує осмислення теоретичних аспектів законодавства у сфері культури як чинника сучасних культуротворчих процесів [171].

Аналіз поняття «національне законодавство у сфері культури» змушує звернутись до міждисциплінарного підходу із застосуванням наукової методології вітчизняного правознавства, а також розглянути пропоноване поняття з культурологічних позицій.

Обраний вектор дослідження дає змогу дійти висновку, що термін «законодавство» в Основному Законі України – Конституції – вживається як у вузькому (ст. 9, 19, 92, п. 12 Перехідних положень), так і в широкому розумінні (ч. 8, ст. 118) [103]. У вітчизняній юридичній практиці цей термін вживається у наступних значеннях: система законів України, що створюються Верховною Радою України, і складається з Конституції 1996 р., конституційних і поточних законів, міжнародних договорів. У широкому значенні – як система законів, інших нормативних актів, що приймаються Верховною Радою України та іншими органами виконавчої влади (постанови Верховної Ради, укази

Президента, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, які конкретизують відповідні закони і не повинні їм суперечити, приймаються на основі Конституції, ратифікованих міжнародних договорів). У найширшому значенні законодавство – це система законів і постанов Верховної Ради, указів Президента, постанов, декретів і розпоряджень Кабінету Міністрів, а також нормативних актів міністерств і відомств, місцевих рад та місцевих державних адміністрацій (Конституція АР Крим, законів Верховної Ради і постанов Ради Міністрів АР Крим), міжнародних договорів.

Виходячи із принципу поділу влади, деякі вчені-юристи (С. Алексєєв, А. Заєць, П. Євграфов, В. Медведчук, А. Піголкін, Ю. Тихомиров, С. Погребняк), поділяють думку про доцільність звуження значення поняття «законодавство» і необхідність трактувати його лише як систему взаємопов'язаних законів, за допомогою якої здійснюється державна політика [63, с. 176]. Відповідно, головним важелем державної культурної політики є законодавство у сфері культури.

Взаємини культурної сфери та права в найголовніших рисах можна звести до двох ділянок:

– по-перше, формування системи правових норм у сфері культури, що гарантують громадянам весь спектр їх культурних прав – свободу творчого самовираження, доступ до культурних надбань, захист інтелектуальної власності та авторських прав;

по-друге, законодавчо-нормативне забезпечення функціонування всієї культурної інфраструктури – соціальних інституцій, творчості індивідуальних митців та їхніх об'єднань, засобів масової комунікації, збереження культурної спадщини тощо [171].

Доречно також прояснити відмінність понять «основа» і «засада» (у російській мові «основа» і «основание», в англійській «base» і «reason»). Значення поняття «основа» можна трактувати як сукупність умов, необхідних для певної дії. «Засада» фіксує не об'єктивну заданість дії чи явища, а суб'єктивне бачення вихідного моменту діяльності, що зумовлює

ріоритетність будь-якої поведінки суб'єкта в певний момент. Тим самим асада представляє момент свободи ставлення суб'єкта до первинних умов, його здатність виходити за рамки зовнішньої зумовленості та покладати власний ряд детермінації. Конкретною формою прояву засади є мотив – усвідомлена відповідь на питання: заради чого здійснюється діяльність?, що виступає в ролі внутрішньої спонуки активного ставлення до дійсності. Засадниче значення права щодо органів виконавчої та судової влади є безсумнівним, воно виконує роль необхідної й достатньої підстави. Дійсно, діяльність суб'єктів виконавчої влади має здійснюватися за максимою «виправдане те, що дозволено законом» [188, с. 6-7].

Водночас слід підкреслити, що правові засади є необхідними, але не достатніми підставами здійснення певної політики. Для практичної й адекватної реалізації вони мають доповнюватися моральними та психологічними спонуками. Відсутність правових засад політики, підміна їх іншими чинниками (егоїстично-владними інтересами, неправовими законами, суб'єктивно визначеними поняттями чи прецедентами) перетворює її в антигуманну, позбавляє змісту рушія суспільного прогресу [188, с. 9].

Інструментом реалізації тих чи інших засад політики виступає механізм управління.

Згідно з Я. Клейнером, механізм управління вчені розуміють неоднозначно, що значною мірою утруднює формування наукової основи теорії механізму державного управління. Механізм управління визначається як штучно створена система управлінських засобів, за допомогою якої здійснюється прийняття науково обґрунтованого управлінського рішення і досягається ефективна його реалізація [98, с. 340]. Механізм управління може включати більше десяти різних «елементів» – цілі, управлінський процес, систему управління й управлінських відносин, кадри, ресурси, методи, принципи, закони і закономірності, критерії, соціальні і правові норми, способи визначення цілей, органи і зміст управління. До головних елементів він відносить: принципи управління, управлінські норми, методи, функції

оритетність будь-якої поведінки суб'єкта в певний момент. Тим самим ада представляє момент свободи ставлення суб'єкта до первинних умов, о здатність виходити за рамки зовнішньої зумовленості та покладати сний ряд детермінації. Конкретною формою прояву засади є мотив – ідомлена відповідь на питання: заради чого здійснюється діяльність?, що тупає в ролі внутрішньої спонуки активного ставлення до дійсності. адниче значення права щодо органів виконавчої та судової влади є сумнівним, воно виконує роль необхідної й достатньої підстави. Дійсно, льність суб'єктів виконавчої влади має здійснюватися за максимою иправдане те, що дозволено законом» [188, с. 6-7].

Водночас слід підкреслити, що правові засади є необхідними, але не статніми підставами здійснення певної політики. Для практичної й екватної реалізації вони мають доповнюватися моральними та ихологічними спонуками. Відсутність правових засад політики, підміна їх шими чинниками (егоїстично-владними інтересами, неправовими законами, б'єктивно визначеними поняттями чи прецедентами) перетворює її в тигуманну, позбавляє змісту рушія суспільного прогресу [188, с. 9].

Інструментом реалізації тих чи інших засад політики виступає механізм равління.

Згідно з Я. Клейнером, механізм управління вчені розуміють днозначно, що значною мірою утруднює формування наукової основи теорії анізму державного управління. Механізм управління визначається як учно створена система управлінських засобів, за допомогою якої йснюється прийняття науково обґрунтованого управлінського рішення і сягається ефективна його реалізація [98, с. 340]. Механізм управління може лючати більше десяти різних «елементів» – цілі, управлінський процес, стему управління й управлінських відносин, кадри, ресурси, методи, инципи, закони і закономірності, критерії, соціальні і правові норми, способи значення цілей, органи і зміст управління. До головних елементів він носить: принципи управління, управлінські норми, методи, функції

пріоритетність будь-якої поведінки суб'єкта в певний момент. Тим самим засада представляє момент свободи ставлення суб'єкта до первинних умов, його здатність виходити за рамки зовнішньої зумовленості та покладати власний ряд детермінації. Конкретною формою прояву засади є мотив – усвідомлена відповідь на питання: заради чого здійснюється діяльність?, що виступає в ролі внутрішньої спонуки активного ставлення до дійсності. Засадниче значення права щодо органів виконавчої та судової влади є безсумнівним, воно виконує роль необхідної й достатньої підстави. Дійсно, діяльність суб'єктів виконавчої влади має здійснюватися за максимою «виправдане те, що дозволено законом» [188, с. 6-7].

Водночас слід підкреслити, що правові засади є необхідними, але не достатніми підставами здійснення певної політики. Для практичної й адекватної реалізації вони мають доповнюватися моральними та психологічними спонуками. Відсутність правових засад політики, підміна їх іншими чинниками (егоїстично-владними інтересами, неправовими законами, суб'єктивно визначеними поняттями чи прецедентами) перетворює її в антигуманну, позбавляє змісту рушія суспільного прогресу [188, с. 9].

Інструментом реалізації тих чи інших засад політики виступає механізм управління.

Згідно з Я. Клейнером, механізм управління вчені розуміють неоднозначно, що значною мірою утруднює формування наукової основи теорії механізму державного управління. Механізм управління визначається як штучно створена система управлінських засобів, за допомогою якої здійснюється прийняття науково обґрунтованого управлінського рішення і досягається ефективна його реалізація [98, с. 340]. Механізм управління може включати більше десяти різних «елементів» – цілі, управлінський процес, систему управління й управлінських відносин, кадри, ресурси, методи, принципи, закони і закономірності, критерії, соціальні і правові норми, способи визначення цілей, органи і зміст управління. До головних елементів він відносить: принципи управління, управлінські норми, методи, функції

«Основи», пропонуючи нові цікаві ідеї, не приділяли уваги практичним заходам щодо реалізації цих ідей. Цей закон також створив сумний прецедент, коли законодавство в культурній сфері є радше декларативним, ніж практичним [172, с. 35].

Втім, саме «Основи» стали першою спробою сформувати державну культурну політику доби незалежності, порушили важливі питання розвитку української мови, збереження національної культурної спадщини та прав громадян у сфері культури.

Згодом законодавча база культурної сфери була доповнена законами України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [200] і «Про музеї та музейну справу» [218], прийнятими в 1995 році, а також Законом України «Про кінематографію», прийнятим у 1998 році [213]. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» визначає загальні засади бібліотечної справи і бібліотечну систему України, встановлює вимоги до формування і збереження бібліотечних фондів, бібліотечного обслуговування з метою задоволення інформаційних, наукових і культурних потреб суспільства, збагачення духовного потенціалу народу. Закон України «Про музеї та музейну справу» регулює суспільні відносини в галузі музейної справи, встановлює правові, економічні, соціальні засади наукового комплектування, вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, діяльності музейних закладів в Україні. В цьому Законі музеї визначаються як культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини. Основними напрямами їхньої діяльності має бути культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткоохоронна робота.

Слід відзначити, що механізми реалізації державної політики у сфері культури були закладені в указах Президента України. Указ Президента України від 6 лютого 1992 р. «Про невідкладні заходи щодо соціального

ахисту діячів літератури і мистецтва в умовах переходу до ринкових відносин» адавав певні пільги та соціальні гарантії працівникам культурної галузі. Цю ержавну лінію було продовжено іншими указами: «Про додаткові заходи щодо ержавної підтримки культури» (1994 р.), «Про стипендії Президента України ля найбільш обдарованих молодих митців України» (1995 р.), «Про державні типендії видатним діячам науки, освіти та культури» (1996 р.). На піднесення країнської культури до світового рівня були спрямовані укази «Про фонд сприяння розвитку мистецтв України», «Про національні заклади культури» 1994 р.), «Про заходи щодо відтворення видатних пам'яток історії та ультури» (1995 р.) та інші законодавчі акти [268].

Укази Президента України «Про Міністерство культури і туризму країни» [217] та «Про Положення про Міністерство культури і туризму країни» [227] передбачили істотне розширення повноважень та функцій Міністерства культури і туризму.

Глава держави також видав низку указів, спрямованих на промоцію, ідтримку та популяризацію української книги та підтримку вітчизняного ниговидання загалом [207].

На підтримку пропозиції Міністерства культури і туризму України та Національної ради з питань культури і духовності Президент України В. Ющенко видав Указ «Про Фестиваль мистецтв України» [231]. Проведення Фестивалю було започатковано з метою сприяння розвитку академічного, радиційного народного та сучасного мистецтва, професійної та аматорської ворчості, а також популяризації етнічних і культурних традицій регіонів України.

Механізм втілення в життя всіх вищезгаданих указів закладений у ідповідних постановах Кабінету Міністрів України – головного органу иконавчої влади в державі. Уряд прийняв багато важливих документів, що изначають і регулюють функціонування соціально-культурної сфери 09, 216].

За період 1992-2010 рр. в Україні було прийнято низку важливих законодавчих актів, які визначають основні напрями розвитку окремих ділянок культурної сфери в нашій державі. Це, зокрема, Закони України «Про видавничу справу» [203], «Про охорону культурної спадщини» [224], «Про благодійництво та благодійні організації» [201], «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [202] та інші. В нашій державі є чинним Закон «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», що визначає правовий статус професійних творчих працівників, встановлює правові, соціальні, економічні та організаційні засади діяльності творчих спілок у галузі культури та мистецтва [229]. Крім того, Закон України «Про кінематографію», який зараз діє в державі, визначає правові основи діяльності в галузі кінематографії та регулює суспільні відносини, пов'язані з виробництвом, розповсюдженням, зберіганням і демонструванням фільмів [213].

Особливу роль у фінансовій підтримці сфери культури зіграли положення Закону «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 5 жовтня 2000 року [206]. Цей Закон визначив правові засади формування та застосування державних соціальних стандартів і нормативів, спрямованих на реалізацію закріплених Конституцією України та законами України основних соціальних гарантій. У ньому визначено, що «соціальні норми і нормативи – це показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами; нормативи витрат фінансування) – показники поточних і капітальних витрат з бюджетів усіх рівнів на забезпечення задоволення потреб на рівні, не нижчому від державних соціальних стандартів і нормативів». З цього моменту визначення та обґрунтування розмірів видатків Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, соціальних фондів на соціальний захист і забезпечення населення та утримання соціальної сфери здійснювалося на методиках, розроблених в законі. Цей правовий акт встановлював обсяг фінансування закладів культури і мистецтва, виходячи із норми витрат на

жителя на наявне населення міст обласного підпорядкування і районів. Хоча ін був недосконалий, але це була перша змога обґрунтування витрат на ультуру.

Яскравим прикладом негативного впливу недосконалої правової бази на ункціонування підпрємств, організацій та закладів культури є проблема їх інансування, яка виникла після затвердження Закону України Про власність», де оголошено про три форми власності – державну, олективну, приватну [204]. І тому державне фінансування надається лише ридичним особам, назва яких близька до перерахованих у статті 21 «Основ аконодавства України про культуру» та наявна культурна діяльність, поняття ої визначено статтею 12 цього ж документа. Основним джерелом інансування культури передбачено бюджет, допоміжним – позабюджетні шти. Але в законодавстві не враховано механізми бюджетного фінансування ідприємств, організацій та закладів культури з недержавною формою ласності, а позабюджетні надходження (благодійні внески, спонсорські кошти) ак не стимулюються державою, тому що не створені умови для благодійної ільності. Крім того, функціонування закладів та об'єднань недержавної орми власності регулюється вже нормами господарського та цивільного права 68].

Велике значення для регулювання фінансування державних та омунальних закладів культури і мистецтва має Бюджетний Кодекс, прийнятий 2001 році [25]. Кілька його статей окреслюють правові рамки бюджетного інансування культури й мистецтва. Стаття 87 окреслює видатки, що ійснюються з Державного бюджету України. Якоїсь різниці в характері інансування бюджетних та госпрозрахункових закладів у статті 87 не ослідковується, хоча в реальності вона значна. В обох випадках йдеться бито про фінансування бюджетних програм (тобто про кошти, спрямовані на сягнення конкретних цілей), але водночас зазначаються переліки закладів тобто фінансування фактично йтиме на утримання згаданих закладів, що уперечить «програмному принципу»). Ця змістовна суперечність, а також

рактичне збереження попередньої практики кошторисного фінансування кладів культури і мистецтва, робить «програмний принцип» формування юджетів у випадку видатків на культуру і мистецтво малодієвим.

На нашу думку, «програмний принцип» формування бюджетних видатків ффективний і недоцільний, коли йдеться про такі заклади культури, як архіви, узеї і заповідники, бібліотеки, тому варто застосовувати нормативний ринцип фінансування, передбачений, зокрема, Законом України Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії» [206]. Згідно з им Законом, застосування державних нормативів надання соціальних окрема, культурних) послуг є юридичною підставою для збереження та юджетного фінансування мережі державних і комунальних закладів культури і истецтв.

Необхідно також зазначити, що чинні законодавчі акти, що регульовують відносини у сфері культури, не враховують сучасних обливостей суспільного розвитку, а саме – утвердження ринкових відносин. ці недоліки сьогоднішнього законодавчого поля вказують і науковці раїнського центру культурних досліджень [35-39]. Саме цим пояснюється гальна потреба в розробці адаптованих до нових сучасних вимог законів, які враховували вплив на культурну політику держави з боку нових змінених ов протікання процесу державотворення.

Закон України «Про благодійництво і благодійні організації» [201] творює правові передумови для заснування благодійних організацій та звитку благодійної діяльності, зокрема, і в культурно-мистецькій сфері. оте, не отримують реальних стимулів за цим законом ті фізичні та юридичні оби, які здійснюють благодійництво, але самі не є благодійними ганізаціями – тобто приватні спонсори та меценати. На нашу думку, для рішення цих питань потрібен окремий закон про меценатство.

Дуже важливою є проблема регулювання діяльності неприбуткових ганізацій у культурі. Закон України «Про благодійництво і благодійні ганізації» [201] створює правові передумови для заснування благодійних

рганізацій та розвитку благодійної діяльності, зокрема, і в культурно-истецькій сфері. Однак цей закон встановлює незначні податкові та інші ільги. На жаль, досі не прийнято базового закону про неприбуткові організації, оча кілька проектів (у тому числі й один – розроблений при участі фахівців іністерства культури України) перебувають у Верховній Раді України. сусідніх країнах такі закони вже давно діють. В Україні, за чинним аконодавством, недержавні, неприбуткові організації практично не мають рава на підприємницьку діяльність, навіть якщо вона має пряме відношення до ультури. Це суперечить самій ідеї особливого статусу неприбуткової рганізації як організації, що має спрямовувати увесь прибуток на розвиток атутної діяльності, а не утримуватися від підприємництва. Таким чином, ористатися вигодами від неприбуткового статусу могли б не лише громадські ціації митців, а й галереї, театри, музичні студії тощо.

Отже, ця правова проблема зберігається. Однак значна частина згаданих тань так чи інакше врегульована в рамках Закону України о оподаткування прибутку підприємств», де зазначено, що неприбуткова анізація не є підприємством [222]. Як свідчить аналіз, статус неприбуткових танов і організацій (НПО) можуть набувати як бюджетні заклади культури, і культурно-мистецькі недержавні організації (НДО).

Значну увагу в зазначеному законі приділено механізмам стимулювання льності неприбуткових організацій.

Згідно з Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» 22] звільняються від оподаткування «суми коштів, або вартість майна, бровільно перераховані (передані) до Державного бюджету України або джетів територіальних громад, до неприбуткових організацій, у випадках, значених у пункті 7.1. цього Закону, але не більше, ніж чотири відсотки одатковуваного прибутку попереднього звітного періоду...». Це свідчить про , що чинний закон зменшує фінансову підтримку сфери культури з боку бродійників та суттєво обмежує джерела залучання недержавних коштів на звиток цієї сфери.

Чимало ділянок культурного життя (наприклад, приватні мистецькі структури та недержавні організації) досі не мають окремого юридичного статусу і змушені діяти чи то як приватні підприємства, чи то як громадські організації (практично не маючи права заробляти доходи основною мистецькою діяльністю). Державна підтримка незалежних культурних організацій поки що не згадується в українському законодавстві.

Приєднання України до більшості міжнародних правових актів з авторського права і суміжних прав створило сприятливі передумови для захисту прав авторів, виконавців, виробників фонограм та відеограм у сфері культури та мистецтв.

Однак протекціонізм щодо вітчизняних культурних індустрій в Україні розвинений значно менше, ніж у Європі, не дивлячись на те, що частка вітчизняних культурних товарів і послуг на ринку України одна з найнижчаих в Європі. На нашу думку, в Україні протекціонізм (передусім пільгове оподаткування) має поширюватися на всі сфери національної культури, оскільки лише за цих умов можна буде зупинити агресивну експансію масової культури, захистити від негативного впливу її ненайкращих зразків духовне життя українського суспільства.

Внаслідок активної діяльності парламентського Комітету з питань культури й духовності Верховна Рада України в березні 2005 року ухвалила Закон України про Концепцію державної культурної політики на 2005-2007 рр. [14].

У Розділі 3 Концепції, схваленої цим Законом, цілі та пріоритетні завдання культурної політики визначені наступним чином:

– визначення культурного розвитку України та її окремих регіонів одним з пріоритетних напрямів діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

– розробка та затвердження довгострокової програми культурного розвитку України, а також сприяння розробці середньострокових регіональних програм культурного розвитку;

зміна методів управління у галузі культури, зокрема переорієнтація ганів державної влади та органів місцевого самоврядування з виконання вних функцій на досягнення поставлених цілей, залучення громадськості до оцесів управління та контролю в галузі культури;

- створення ефективної моделі фінансового та матеріально-технічного безпечення культурного розвитку;

розробка, затвердження та впровадження державних соціальних тандартів надання послуг населенню у сфері культури, що гарантуються ржавою (перелік та обсяг послуг, порядок їх надання, показники виконання якості послуг), а також методики визначення розміру фінансового безпечення державних соціальних стандартів надання послуг населенню у рері культури, що гарантуються державою, в розрахунку на душу населення;

- запровадження коригуючих коефіцієнтів фінансових нормативів юджетної забезпеченості видатків місцевих бюджетів на культуру і мистецтво, рахованих виходячи з кількості об'єктів культурної спадщини, предметів новного фонду музеїв, охорона яких здійснюється за рахунок коштів сцевого бюджету;

- реалізація комплексу освітніх, культурно-мистецьких програм і ректів для дітей та молоді;

- підтримка та розвиток культури на селі;

- формування цілісного інформаційно-культурного простору України, крема шляхом інвентаризації культурних ресурсів, складання мапи льтурних ресурсів, створення відповідних аналітичних баз даних, видання формаційних буклетів, а також створення телеканалу «Культура»;

- участь України у міжнародних культурних проектах, здійснення мплексу інформаційно-культурних заходів для ознайомлення світової омадськості з культурними цінностями України.

Водночас необхідно відзначити, що більшість із положень Концепції, рямованих на удосконалення чинного законодавства, залишилися не алізованими.

У вересні 2008 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про перелік м'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації» [225].

Підготовлено також інші законопроекти, які повинні внести у м'яткоохоронне законодавство вагомі зміни, пов'язані із зміною соціально-кономічної ситуації в державі та розбудовою в Україні інституту власності, в му числі на землю. Міністерством внесено до Кабінету Міністрів України конопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо орони культурної спадщини», опрацьовується питання щодо створення цевих органів охорони культурної спадщини у всіх областях України.

Разом з тим, не здійснено потрібних заходів державного протекціонізму до національної культури. Так, досі не прийнято законопроект «Про іональний культурний продукт» [219], який визначає основні засади та анізми державної підтримки культурного продукту. Прийняття документа рияло б забезпеченню комплексу культурних прав людини: «збереження і виток національної культури, формування міцної національної мовно-льтурної ідентичності громадян України, розвиток творчого потенціалу раїнського суспільства, задоволення творчих, духовних, дозвіллєвих потреб го членів» [260, с. 360-362].

Документом, що визначає перспективи розвитку української культури на 9-2013 рр., став проект «Концепції Державної цільової програми новаційного розвитку української культури на 2009-2013 рр.» [106], лізація якого спрямована на подолання кризових явищ в культурній сфері, язаних із недостатньою роллю національної культурної спадщини, іональної кінематографії та сучасних культурних індустрій у розбудові й повненні національним культурним продуктом інформаційно-культурного стору України, у справі виховання молодого покоління і формування іональної свідомості.

Зроблений в Програмі аналіз проблем у культурні сфері на сучасному і дає можливість виокремити найважливіші чинники, які гальмують процес ктивного управління галуззю. Серед них: невідповідність сучасним

успільним умовам успадкованої від радянської доби культурно-мистецької фраструктури та системи управління нею; виникнення кризових явищ в кономіці, які негативно впливають на матеріально-технічну базу сфери ультури, не дозволяють налагодити інвестиційно-стратегічний напрям її озвитку, а також наявність незбалансованого і тенденційного способу ормування ринку культури, дозвілля та інформації, на якому монопольні озиції посів закордонний культурний продукт, що викликає потребу в захисті ультурного та інформаційного простору країни [106].

На основі порівняльного аналізу у Програмі запропоновано визначення птимального варіанту розв'язання проблем, який ґрунтується на нцептуально нових засадах і передбачає стимулювання залучення озбюджетних джерел фінансування, зокрема коштів спонсорів, агодійників, меценатів та інвесторів, перехід до продюсерської системи рганізації і фінансування культурного виробництва, впровадження передових ехнологій. З метою підтримки процесу формування цілісного україномовного формаційно-культурного простору України запропоновано поєднання отекціонізму стосовно виробника національного культурного продукту 2, с. 36].

14 грудня 2010 року прийнято Закон України «Про культуру» [215], який начає правові засади діяльності у сфері культури, регулює суспільні носини, пов'язані із створенням, використанням, розповсюдженням, береженням культурної спадщини та культурних цінностей, і спрямований на безпечення доступу до них.

У статті 1 Закону дано визначення таких понять, як «культура», «заклад льтури», «базова мережа закладів культури», «грант», «вітчизняний ціональний) культурний продукт», «культурні блага», «культурний простір раїни» та інших.

У статті 6 Закону зафіксовано, що громадяни мають право на:

- свободу творчості;

вільний вибір виду діяльності у сфері культури, засобів і сфер стосування творчих здібностей, самостійне розпорядження своїм твором;

- провадження творчої діяльності самостійно або з використанням будь-их форм посередництва;

- створення закладів культури недержавної форми власності різних прямів діяльності та організаційно-правових форм;

- об'єднання у творчі спілки, національно-культурні товариства, центри, оюзи, асоціації, інші громадські організації у сфері культури;

- збереження, розвиток, пропагування культурної, мовної самобутності, адицій, звичаїв та обрядів;

-захист прав інтелектуальної власності, зокрема авторського права і міжних прав;

- доступ до культурних цінностей, культурної спадщини і культурних лаг;

- здобуття культурно-мистецької освіти;

- інші права, встановлені законодавством [215].

Відповідно до статті 8 громадяни мають право на доступ до культурних ностей та культурних благ. Право на доступ до культурних цінностей алізується шляхом утримання або надання закладам культури державної тримки з державного та місцевих бюджетів для забезпечення їх кціонування та доступності їх послуг для різних категорій населення. Діти кільного віку, учні, студенти, пенсіонери, інваліди мають право на відування державних та комунальних закладів культури, позашкільних ладів освіти галузі культури на пільгових умовах, передбачених онодавством.

Прерогативи та функції державних органів, які діють у сфері культури, – щодо підпорядкованих їм державних закладів культури, так і щодо ржавної частки культурної сфери, також прописані у законі. Це, мперед свідчить про обов'язковість підтримки недержавної культурної ри органами державної влади; координування політики різних галузевих

домств і міністерств, які фактично діють у сфері культури, опрацювання та ралізація єдиної політики для сфери культури в Україні заслуговують на обливу увагу у цьому проекті. У ньому також розмежовано розміри та труктуру базової мережі культурних закладів, тобто тієї інфраструктури, тримання й утворення якої мають взяти на себе органи місцевого моврядування та держава; чітко зафіксовано фінансові, правові та ганізаційні обов'язки держави і місцевої влади щодо цієї інфраструктури.

Але не все викладене в Законі України «Про культуру» є досконалим. робники Закону основним засобом задоволення в реалізації права громадян доступ до культурних цінностей і культурних благ вважають тільки базову режу закладів культури. Але у Законі не враховано, що ці заклади через різні чини неспроможні у повній мірі задовольнити культурні потреби громадян. якості закону суттєво позначається відсутність чіткого розмежування льтурної політики і культурного стратегічного планування.

До негативної сторони проаналізованого закону слід віднести також сутність прописаних принципів та критеріїв, за якими потрібно було б ійснювати оцінювання культурних процесів, чіткої межі між бізнесом і льтурою.

Разом з тим, втілення закону в життя дасть змогу більш ефективно лізовувати державну політику у сфері культури, вдосконалити правові носини у сфері культури та врегулювати суспільні відносини, пов'язані зі ренням, розповсюдженням, збереженням і використанням культурних ностей.

Враховуючи реалії перехідного періоду, він повинен врегулювати процес ровадження в сфері культури ринкових механізмів (децентралізація та ватизація, маркетинг, спонсорство), передбачити можливість і механізми ивної участі структур громадянського суспільства в розробці та здійсненні льтурної політики і водночас забезпечити певні гарантії бюджетного нсування культури та соціального захисту її працівників. Значна частина

рмативно-правових актів не діє, а пільги та преференції в окремих випадках лишаються декларативними.

Важливою складовою законодавства у сфері культури є міжнародні вові акти, ратифіковані Україною.

Так, Загальна декларація прав людини (далі – ЗДПЛ), прийнята 10 грудня 48 р. на III сесії Генеральної Асамблеї ООН, проголосила права і свободи дини, в тому числі право кожної людини на вільний розвиток її особистості в номічній, соціальній і культурній сферах (ст. 22), право вільно брати участь ультурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у овому прогресі та користуватися його благами (ст. 27) [132]. льновизнані демократичні засади цього міжнародного документа набрали дичної сили міжнародного звичаю, стали основою для розроблення в альшому міжнародно-правових актів.

Вони відобразилися в Декларації принципів міжнародного культурного робітництва (далі – ДПМКС), проголошеній 4 листопада 1966 р. на XIV Генеральної конференції Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, и і культури, згідно з якою цими принципами мають постійно керуватися уряди, власті, організації, асоціації та установи, відповідальні за культурну ність». У статті II ДПМКС підкреслюється: «Народи мають прагнути довжити паралельний і по можливості одночасний розвиток усіх галузей ктури з тим, щоб забезпечити гармонійну рівновагу з технічним і морально-лектуальним прогресом людства» [262, с. 234-235, 805].

Право кожної людини на участь у культурному житті було закріплено у 5 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (далі – ЕСКП), що був укладений 16 грудня 1966 р. на XXI сесії Генеральної болеї ООН (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної и Української РСР від 19 жовтня 1973 р. № 2148-VIII) [262, с. 36]. Офіційна ція ООН, встановлена у ЗДПЛ, МПЕСКП та інших її документах, виражає, всі групи прав людини, закріплені зазначеними документами, є

ноділльними, невід'ємними, універсальними, взаємозалежними та заємопов'язаними.

Один з прикладів виведення культурних прав на міжнародний рівень – це ропейська культурна конвенція 1954 року [71], до якої в 1996 році иєдналася й Україна. Цією конвенцією передбачаються зобов'язання країн-асників надавати своїм громадянам можливість безперешкодно знайомитися культурним надбанням інших європейських країн (що включає вільне ресування територіями цих країн, вільне вивчення європейських мов та льтур, в тому числі – надання можливості громадянам інших європейських аїн безперешкодно вивчати культуру, мову, історію України).

На захист культурної спадщини, цінностей, творчості та культурного маїття спрямовані: Європейська конвенція про правопорушення, які в'язані з культурною власністю (1985 р.); Конвенція про охорону итектурної спадщини Європи (1985 р.); Європейська конвенція про матографічну продукцію спільного виробництва (1992 р.); Рамкова венція про захист національних меншин (1995 р.). Відповідно до цих жнародних документів, кожна країна–учасниця, в тому числі й Україна, бере себе зобов'язання здійснювати політику всебічного забезпечення культурних в.

Суттєвим негативним моментом на шляху до прийняття законодавчо-мативних актів є відсутність хронологічної послідовності дій. Так, на етапі ностики проблеми може розглядатися суто проблема, а не причини її икнення. При творенні нового нормативно-правового документу трічаються випадки, коли вирішення певної проблеми частково гульовується іншими діючими Законами та підзаконними актами, які ечать законопроекту, який пропонується до прийняття. Такий стан речей зводить до протиріч у вирішенні проблем за допомогою правових рументів.

На стадії прийняття законопроекту наявна тенденція відсутності чіткої адації обов'язків та ступенів відповідальності за порушення вимог рмативного акту, що призводить до послаблення дії Закону.

В контексті узгодження вітчизняного законодавства з європейськими авовими нормами на увагу заслуговує підготовлений в рамках Європейської рограми оглядів національних культурних політик *Звіт європейських спертів про культурну політику України* (представлений у травні 2007 року) 233].

По-перше, в Україні, на погляд європейських експертів, «політична воля нцентрується на прийнятті законів, а не на тому, щоб забезпечити їх конання». Отже, дієвість уже прийнятих законів є недостатньою. Чи не овною причиною цього європейські експерти вважають недостатню інформованість «тих, від кого залежить виконання законів – працівників льтури», брак розуміння того, «як втілювати в життя добрі наміри онодавців».

По-друге, недостатнім в Україні, на погляд європейських експертів, є відомлення того, що на розвиток культури, попри власне «галузевих» законів ших законодавчих актів, потужним чином впливає законодавство, прямо не рямоване на регулювання «культурного сектора» – наприклад, податкове, дове, бюджетне, про місцеве самоврядування тощо [233].

Європейські експерти слушно вважають, що: «…ефективне сучасне бування інтересів культури має ще більше значення при виробленні законів, рі прямо не стосуються сектора культури. Але культурний сектор посередньо не бере участі в розробці таких законів», а тому в останніх дно враховано інтереси і проблеми культури.

З огляду на це, «Міністерство, Комітет Верховної Ради та департамент льтури Секретаріату Президента мають стати активними гравцями, ривши дієвий механізм обстоювання інтересів культури при виробленні онодавства, яке істотно впливає на культуру» [233].

Ще конкретніше, їм варто «забезпечити створення ефективних формалізованих консультаційних процедур та сучасних механізмів обстоювання інтересів, що стануть важливим компонентом розробки та прийняття «не галузевого» законодавства».

Тут варто зазначити, що, згідно з діючим порядком розробки урядових законопроектів, Мінкультури, як правило, бере формальну участь у їх розробці шляхом так званого опрацювання проектів, розроблених іншими відомствами. Зокрема, так було і при розробці Податкового кодексу, інших «негалузевих» законів. Однак ефект від цієї участі часто невеликий – зауваження Мінкультури пропоновані ним зміни й доповнення до «чужих» законопроектів нерідко ігноруються або враховуються тільки частково.

З огляду на це пропоноване європейськими експертами розширення кола осіб, задіяних у захисті інтересів культури при формуванні українського законодавства, виглядає цілком слушним.

Так само слушною видається й інша пропозиція експертів:

«Міністерство культури спільно з Комітетом Верховної Ради з питань культури має… замовити фахове дослідження, щоб виявити основні акти «не галузевого» законодавства, положення чинних законів і пропонованих законопроектів, що негативно впливають на культуру. Спираючись на висновки експертів та результати дослідження, Міністерство має привернути увагу до проблем, які стримують розвиток культури…».

Варто лишень зауважити, що такі дослідження вже неодноразово робилися – напр., фахівцями УЦКД, Центру «Демократія через культуру» та ін., завдяки чому увага громадськості та органів влади вже неодноразово поверталася до багатьох проблем, створених несприятливим для культури «не галузевим» законодавством [60].

Таким чином, підсумовуючи розгляд нормативно-правового забезпечення реалізації культурної політики в Україні, відзначаючи всю важливість кроків, зроблених нашою державою в цій сфері, необхідно також зазначити, що всі ухвалені нами законодавчі й нормативні акти не можуть всебічно та

тимально врегульовувати проблеми, які склалися на сьогодні у сфері льтури в Україні. Причина цієї недосконалості – в нецілісності та негнучкості равової бази, яка повинна швидко реагувати на економічну та політичну ливість сьогоднішнього суспільства, і, перш за все, на умови ринкових носин.

Національне культурне законодавство є тим полем наукової і практичної льності, на якому можна запроваджувати найкращі моделі функціонування льтурної політики, створені розвиненими країнами, міжнародною правовою кою і практикою.

Національне законодавство у сфері культури – інструмент суспільного звитку в умовах глобальних культурних трансформацій. Вплив сучасних балізаційних процесів на творчість, виникнення й розвиток культурної дустрії, культурну спадщину, захист авторських прав та громадських ересів у вік кіберкультури вимагає трансформації національного онодавства таким чином, щоб воно було здатним забезпечити інтереси омадян відповідно до вимог сучасного суспільного розвитку.

2.3 Інституційне структурування і фінансова основа реалізації ржавної культурної політики в Україні

Можливість реалізації політики держави, спрямованої на створення умов рантій для культурного розвитку суспільства, обумовлює, окрім правового нізму, наявність організаційного та фінансово-економічного механізмів ржавного управління. Вказані механізми повинні забезпечувати системність і уктурованість культурної політики держави, що веде до її послідовності, а, ефективності.

Організаційний механізм державного управління у сфері культурної тики включає в себе інституційне забезпечення, зокрема, систему органів і нізацій та їх практичну діяльність, спрямовану на створення суб'єктами ржавного управління умов і гарантій соціального становлення й культурного итку громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства, а

також комунікативні зв'язки й відносини, що складаються з приводу здійснення культурної політики держави. Це відносини, що виникають: в межах системи державних органів; між громадянами, їх об'єднаннями й суспільством, державою; відносини між державою, її органами й іншими соціальними інститутами (рис. 2.1).

До основних засобів реалізації організаційного механізму, на нашу думку, можна віднести розмежування повноважень центрального та місцевих органів виконавчої влади у сфері культури; створення структурних підрозділів з питань культурної політики на всіх рівнях; утворення координаційних консультативно-дорадчих органів з питань розвитку культури; удосконалення засобів взаємовідносин органів місцевого самоврядування з суб'єктами культурно-господарської діяльності, пов'язаної з наданням культурних послуг; створення культурно-інформаційних центрів; удосконалення системи підвищення кваліфікації керівників та працівників закладів та установ культури.

Рис. 2.1 - Схема організаційного механізму державного управління у сфері культурної політики

В узагальненому вигляді суб'єкти, які впливають на вироблення і оведення культурної політики держави подано на рисунку 2.2. Загальне ерівництво сферою культурної політики здійснюють – Верховна Рада України, резидент України, Кабінет Міністрів України. На загальнодержавному рівні овноважені органи розробляють стратегію й основні напрями культурної літики, затверджують певні соціальні нормативи та стандарти, визначають і безпечують відповідні ресурси.

Повноваження державних органів у сфері культури можна узагальнити ступним чином. По-перше, Верховна Рада України визначає політику ржави у сфері культури, правові, економічні та соціальні гарантії її реалізації, ктему соціального захисту працівників культури.

Рис. 2.2 - Система органів влади з формування та реалізації державної урної політики в Україні

По-друге, вищі органи виконавчої влади та державного управління:

- забезпечують реалізацію політики держави у сфері культури;

здійснюють за участю громадських об'єднань розробку державних грам розвитку культури та їх фінансування;

- створюють умови для відродження і розвитку культури української ції, культур національних меншин, які проживають на території України;

- встановлюють державні замовлення на випуск літератури, творів стецтва;

- сприяють розвитку нетрадиційних форм мистецтва;

- здійснюють заходи щодо повернення у власність народу України льтурних та історичних цінностей, що знаходяться за її межами;

- вирішують у встановленому законодавством порядку питання про дання закладам культури, що відіграють визначну роль у духовному житті роду, статусу національних;

- розробляють і забезпечують впровадження науково обґрунтованих ільно необхідних нормативів культурного обслуговування населення ких регіонів України, матеріальних і фінансових норм забезпечення закладів льтури;

- забезпечують підготовку кадрів, створення необхідної мережі кавних навчальних закладів, науково-дослідних установ та стимулюють ток наукових досліджень з проблем культури;

- створюють базу для виробництва спеціального обладнання для закладів, риємств і організацій культури;

- організують та здійснюють культурне співробітництво з зарубіжними ами та міжнародними організаціями, сприяють створенню спільних тиційних фондів розвитку культури в Україні, а також центрів української льтури за кордоном;

- здійснюють координацію діяльності міністерств, відомств, наукових дов, творчих спілок та інших громадських організацій щодо реалізації тики держави у сфері культури.

Наукове, методичне та організаційне забезпечення діяльності у сфері льтури покладається на спеціально уповноважені центральні органи

ржавного управління, які утворюються в порядку, встановленому конодавством.

Відповідно до Положення про Міністерство культури і туризму України Міністерство культури і туризму України (МКТ України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується абінетом Міністрів України [227]. Для аналізу змістовного спектру проблем, о визнаються державою пріоритетними, показовою є також трансформація азви профільного державного органу влади в останні два десятиліття: до 995 р. – Міністерство культури, з 1995 по 2000 рр. – Міністерство культури і истецтв, в 2005-2010 рр. – Міністерство культури і туризму, з кінця 2010 р. – Міністерство культури.

МКТ (з грудня 2010 р. Міністерство культури [233]) є головним органом системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення проведення ржавної політики у сфері культури, туризму, а також державної мовної літики.

Міністерство є спеціально уповноваженим центральним органом конавчої влади з питань діяльності курортів.

МКТ у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, а ож Указами Президента України та постановами Верховної Ради України, йнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету ністрів України та Положенням.

Міністерство організовує в межах своїх повноважень виконання актів онодавства і здійснює контроль за їх реалізацією, узагальнює практику стосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, обляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства та вносить їх у новленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України.

Основними завданнями МКТ є:

1) участь у формуванні та забезпечення реалізації державної політики у рі культури, туризму, діяльності курортів, а також державної мовної літики;

2) участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері захисту спільної моралі;

3) координація здійснення центральними органами виконавчої влади ходів з питань, що належать до його компетенції;

4) сприяння створенню умов для задоволення національно-культурних треб громадян України та українців, які проживають за межами України, береженню і популяризації культурних надбань Українського народу; йснення міжнародного співробітництва з питань, що належать до мпетенції Міністерства.

МКТ має право:

1) одержувати в установленому порядку від центральних і місцевих анів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, анов та організацій інформацію, документи і матеріали, необхідні для онання покладених на нього завдань;

2) залучати спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, приємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками) для гляду питань, що належать до його компетенції;

3) скликати в установленому порядку наради, утворювати міжвідомчі сії, експертні та консультативні ради, робочі групи;

4) представляти в межах своєї компетенції Кабінет Міністрів України за о дорученням у міжнародних організаціях, зокрема під час укладання народних договорів тощо.

МКТ під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє з іншими тральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого рядування, громадськими організаціями, а також з відповідними органами емних держав і міжнародними організаціями.

МКТ забезпечує представництво України в роботі численних ержавних, міжурядових, міжвідомчих комісій, комітетів та робочих груп, їх діяльність сприяє поглибленню взаєморозуміння та зміцненню дружніх осин між Україною та іноземними державами, дає можливість розширити

поглибити співробітництво з країнами світу у різних галузях, зокрема й у ьтурній [227].

Державне управління у сфері культури на рівні регіонів здійснюють равління культури обласних та відділи культури районних державних іністрацій.

Ці органи влади відповідають за:

- забезпечення на відповідній території реалізації державної політики у рі культури та мистецтв, з питань охорони культурної спадщини, а також іональної музейної політики;

- здійснення відповідно до законодавства державного управління і тролю у сфері музейної та бібліотечної справи, кінематографії;

- забезпечення реалізації прав громадян на свободу літературної і южньої творчості, вільного розвитку культурно-мистецьких процесів, езпечення доступності всіх видів культурних послуг і культурної діяльності кожного громадянина;

- розроблення та здійснення заходів щодо забезпечення умов для одження і розвитку культури української нації, культурної самобутності ших народів і національних меншин;

- сприяння захисту прав і законних інтересів вітчизняних творчих дників та їх спілок, а також закладів, підприємств і організацій культурно-тецької сфери, що діють на відповідній території;

- створення умов для розвитку соціальної та ринкової інфраструктури у культури та мистецтв, організація її матеріально-технічного забезпечення.

Так, відповідно до Типового положення функціями управління культури кної державної адміністрації є: контроль дотримання вимог щодо чного демонстрування кінофільмів; проведення фестивалів, свят, рсів, оглядів професійного мистецтва й самодіяльної народної творчості, вок творів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва; ння відновленню історії міст і сіл, відродженню осередків традиційної дної творчості, художніх промислів і ремесел; створення сприятливих умов

ля утвердження української мови в суспільному житті, збереження і розвитку нічної мовної і культурної самобутності національних меншин, що роживають в області; організація обліку, охорони, реставрації, використання і пуляризації пам'яток матеріальної та духовної культури в області; здійснення нтролю за переміщенням культурних цінностей, що знаходяться на території ласті; розробка і внесення у встановленому порядку пропозицій щодо ворення та спорудження пам'ятників та пам'ятних знаків; проведення єдиної ржавної кадрової політики в галузі культури, формування резерву керівних дрів, його підготовку та стажування; відповідно до чинного законодавства роведення атестації керівників обласних установ культури, мистецтв та вчальних закладів; організація підготовки та перепідготовки кадрів, двищення кваліфікації працівників і спеціалістів галузі.

Управління культури сприяє розвитку мережі та зміцненню матеріально-нічної бази закладів культури й мистецтва, організацій і установ кіномережі кінопрокату, мистецької освіти, шкіл естетичного виховання в області, з рахуванням потреб закладів культури і мистецтв у кадрах та їх раціональному користанню. Відповідно до чинного законодавства проводить ліцензування, естацію та акредитацію шкіл, здійснює міжнародні та міжрегіональні льтурні зв'язки. Також воно сприяє соціальному захисту працівників льтури, вживає заходи, спрямовані на розвиток творчої ініціативи трудових лективів, організовує бухгалтерський облік і звітність, здійснює контроль за триманням фінансової дисципліни в закладах, підприємствах і організаціях льтури й мистецтва області. До завдань управління культури віднесено безпечення контролю за дотриманням правил охорони праці, пожежної зпеки, технологічних та екологічних вимог на підприємствах, в закладах і рганізаціях, розташованих на відповідній території.

Управління культури повинно заохочувати благодійну діяльність установ, дприємств і організацій, громадських об'єднань, релігійних організацій та ремих громадян. Воно здійснює пошук, використання та поширення нових

ганізаційно-творчих підходів у діяльності закладів культури, впроваджує нові
делі організації культурно-дозвіллєвої діяльності.

Управління організовує матеріально-технічне та фінансове забезпечення
кладів, підприємств і організацій культури, що належать до обласної
унальної власності, ініціює створення альтернативних джерел
нансування, підтримує спонсорство, благодійну діяльність; виходить із
потанням до обласної державної адміністрації про створення, реорганізацію
ліквідацію закладів, підприємств і організацій культури і мистецтва, що
ежать до комунальної власності; подає пропозиції про нагородження
ацівників, що особливо відзначилися, державними нагородами,
зидентськими відзнаками та про присвоєння почесних звань України.

Управління культури має право аналізувати роботу відділів культури,
кладів, підприємств і організацій культури, кіномережі і кінопрокату та
ржувати необхідні дані від структурних підрозділів місцевої державної
ністрації та міськвиконкомів з питань, що входять до компетенції
ління культури, виступати засновником цільових, благодійних та інших
дів, організовувати і проводити аукціони, лотереї, виставки-продажі тощо

управління та відділи під час виконання покладених на них завдань
одіють з іншими структурними підрозділами відповідної
адміністрації, органами місцевого самоврядування, а також з
ємствами, установами, організаціями, громадянами та їх об'єднаннями.

Певними повноваженнями щодо культурного розвитку територій наділені
ни місцевого самоврядування. Основними завданнями обласних, районних,
их, селищних, сільських рад у сфері культури є:

- створення умов для всіх членів територіальних громад для реалізації їх
на доступ до культурних цінностей, на їх створення, поширення,
ження та використання;

- створення оптимальних умов для професійної та самодіяльної
цької творчості членів територіальної громади;

– забезпечення соціального захисту працівників культури;

– створення матеріальних і фінансових умов розвитку культури в місці життєдіяльності членів територіальної громади.

З метою підвищення ефективності розвитку національної культури необхідно переглянути питання забезпечення прав і можливостей місцевого самоврядування у цій сфері. Адже саме на місцевому рівні соціально-економічні, фінансові важелі впливу на культурне середовище, в якому живе людина, мають значне місце.

Європейська практика свідчить, що успішний розвиток місцевих громад шляхом використання культурних ресурсів та створення культурних індустрій означають три передумови. А саме: необхідність змін (кризова ситуація, що вимагає розв'язання; загроза занепаду міста чи району внаслідок економічної та соціальної кризи; небажання місцевої громади жити в існуючому становищі – брак сил тощо); наявність людей, здатних генерувати зміни; і нарешті – готовність місцевої влади підтримати, а то й очолити такі зміни [24].

Без наближення влади до місцевих громад, відмінних специфікою соціального і культурного життя, не буде ефективної реалізації культурної політики.

За твердженням В. Скрипничука необхідним є зв`язок органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб із громадськістю [239, с. 48].

Відповідно до статті 13 Закону України «Про культуру» органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування під час підготовки пропозицій щодо формування та здійснення державної політики у сфері культури повинні враховувати необхідність створення єдиного культурного простору України та збереження цілісності культури.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини та інші центральні і місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень вживають заходів для забезпечення охорони об'єктів культурної спадщини на території України.

Спеціально уповноважений державний орган контролю за вивезенням, везенням і поверненням культурних цінностей, інші органи виконавчої влади органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень здійснюють цеспрямовану політику щодо повернення незаконно вивезених з території країни культурних цінностей та забезпечення охорони культурних цінностей і б'єктів культурної спадщини, які є власністю України і перебувають на риторії інших країн.

Відповідно до статті 16 Закону України «Про культуру» органи конавчої влади та органи місцевого самоврядування забезпечують:

– збереження культурних цінностей на території України, охорону льтурної спадщини, захист історичного середовища;

– збереження Музейного фонду України, Державного бібліотечного нду України, Національного архівного фонду України, фільмофонду, їх стійне поповнення сучасними творами мистецтва, продукцією вітчизняного виговидавництва, кінематографа, аудіовиробництва;

– функціонування і розвиток мережі музеїв, архівів, бібліотек, початкових еціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання студій), клубів, кінотеатрів, кіно-, відеопрокатних підприємств, об'єднань, ловідників, реставраційних закладів державної та комунальної власності;

– збереження нематеріальної культурної спадщини, в тому числі радиційної народної культури, мов, діалектів і говірок, фольклору, традицій, чаїв і обрядів, народних художніх промислів та ремесел, історичних онімів тощо [215].

З метою задоволення потреби громадян у мистецькому аматорстві, орення умов для їх дозвілля органи виконавчої влади та органи місцевого моврядування формують базову мережу закладів культури (клубних закладів, льтурних центрів, парків культури та відпочинку, центрів народної творчості що), засоби масової інформації і надають їм фінансову підтримку, а також рияють створенню недержавних закладів культури, клубів, мистецьких

торських об'єднань, гуртків, студій за інтересами та провадженню ними льності.

Відповідно до статті 31 Закону України «Про культуру» громадські ганізації (професійні спілки, творчі спілки, товариства, фонди, асоціації що) беруть участь у реалізації державної політики у сфері культури повідно до законодавства.

Громадські організації мають право самостійно та на договірній основі орювати благодійні організації для фінансування культурних програм звитку літератури та мистецтва, підтримки талантів і творчих починань у рі культури, розв'язання соціальних і побутових проблем професійних рчих працівників [215].

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування сприяють ності неприбуткових закладів культури.

Для неприбуткових закладів культури, закладів освіти сфери культури, а ж фізичних та юридичних осіб, які надають благодійну допомогу рибутковим закладам культури, створюється сприятливий режим даткування, передбачений податковим законодавством.

Держава забезпечує створення умов для провадження інвестиційної та ваційної діяльності у сфері культури.

Відповідно до статті 26 Закону України «Про культуру» заклади культури льнодержавного та місцевого рівня базової мережі залежно від форми ності утримуються або отримують фінансову підтримку відповідно за нок коштів Державного бюджету України, бюджету Автономної публіки Крим, інших місцевих бюджетів, а також коштів установ, нізацій, громадян та їх об'єднань.

Приватні заклади культури фінансуються їх засновниками.

З метою залучення додаткових фінансових ресурсів для розвитку тури держава створює сприятливий режим оподаткування фізичним та ичним особам, які спрямовують свої кошти на розвиток культури.

Держава сприяє:

забезпеченню закладів культури, закладів освіти сфери культури ділями, спорудами, приміщеннями, збудованими за спеціальними ектами, або іншими упорядженими приміщеннями, що відповідають требам закладу культури;

– створенню виробничої бази з випуску спеціального обладнання для кладів культури, музичних інструментів, техніки для атракціонів, допоміжних теріалів і засобів для індивідуальної художньої творчості, а також розвитку режі спеціалізованих виробництв [215].

Найважливішим чинником і умовою ефективного розв'язання руктурних проблем є створення економічних умов для функціонування сфери льтури. Фінансово-економічний механізм являє собою систему інструментів ганів державного управління, що в сукупності забезпечує матеріально-нансові можливості для реалізації політики держави у сфері культури ис. 2.3).

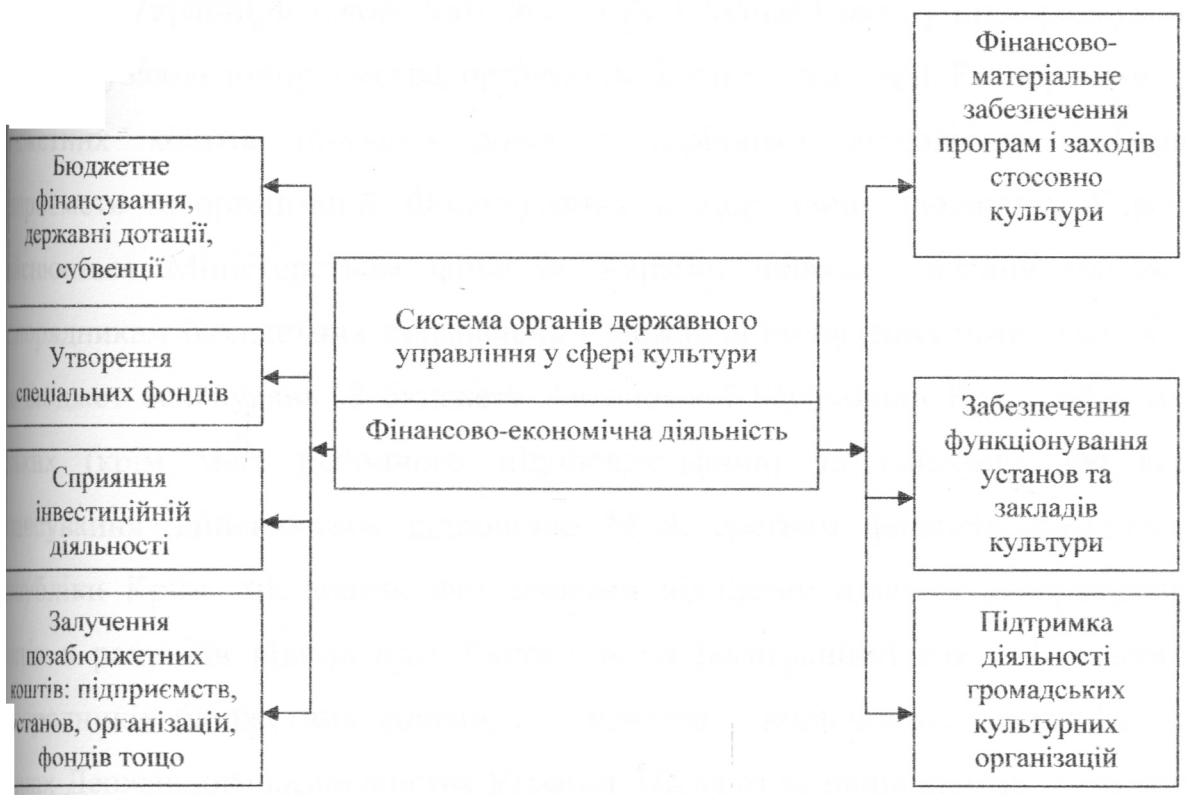

Рис. 2.3 - Схема фінансово-економічного механізму державного управління сфері культури

Фінансовий механізм на практиці включає достатньо вагомий арсенал особів регулювання, однак основний його недолік полягає в тому, що існуючі економічні важелі впливу спрямовані не на забезпечення умов для розвитку фери культури, а на досягнення цілей окремих напрямів культурної політики, передусім популяризацію окремих культурних індустрій, що, на нашу думку, не дозволяє розкрити потенційні можливості державного регулювання.

Згідно з функціональною структурою видатків на культуру та мистецтво, включено до розділу «Духовний та фізичний розвиток» (код 0800) та підрозділу «Культура та мистецтво» (код 0821). Ці видатки включають фінансування театрів; художніх колективів, концертних і циркових організацій; кінематографії; творчих спілок; бібліотек; музеїв та виставок; заповідників; клубних закладів; інших заходів і закладів у галузі культури та мистецтва.

При фінансуванні культури головними розпорядниками бюджетних коштів є Міністр культури України, міністри та керівники державних комітетів та відомств України, а також Автономної Республіки Крим, у підпорядкуванні яких перебувають підприємства, організації, заклади культури. Розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня є керівники відповідних закладів, підприємств та організацій. Фінансування за Державним бюджетом України здійснюється Міністерством фінансів України шляхом надання головним розпорядникам бюджетних призначень у межах встановлених поточним актом про бюджет асигнувань. З бюджету Автономної Республіки Крим, обласних, міських (крім міст районного підпорядкування) та районних бюджетів фінансування здійснюється відповідно Міністерством фінансів Автономної Республіки Крим, місцевими фінансовими відділами шляхом перерахування коштів з рахунків відповідних бюджетів на реєстраційні рахунки головних розпорядників бюджетних коштів, що відкриті у відповідних територіальних органах Державного казначейства України. Після отримання коштів із бюджету на свої рахунки головні розпорядники у встановленому порядку перераховують кошти на реєстраційні рахунки підвідомчих підприємств, організацій та закладів культури.

З бюджетів міст районного підпорядкування, сільських та селищних юджетів фінансування здійснюється відповідними місцевими державними міністраціями та виконавчими комітетами органів місцевого самоврядування. кож, у бюджетному фінансуванні витрат на культуру та мистецтво беруть асть усі ланки бюджетної системи України.

Кожне окреме підприємство, організація або заклад культури отримує гнування лише з одного бюджету. Розподіл установ культури та мистецтва ті, що фінансуються з державного бюджету, і ті, що отримують асигнування місцевих бюджетів, здійснюється залежно від їх значимості та порядкування [275].

Так, за рахунок коштів державного бюджету фінансуються такі заклади та оди:

а) державні культурно-освітні програми (національні та державні іотеки, музеї і виставки національного значення, заповідники ціонального значення, міжнародні культурні зв'язки, державні культурно-вітні заходи);

б) державні театрально-видовищні програми (національні театри, ціональні філармонії, національні та державні музичні колективи і ансамблі інші заклади і заходи мистецтва згідно з переліком, затвердженим Кабінетом містрів України);

в) державна підтримка громадських організацій культури і мистецтва, що ють статус національних;

г) державні програми розвитку кінематографії;

д) державна архівна справа.

За ознакою підпорядкування з державного бюджету фінансуються також підприємства, організації та заклади культури, що безпосередньо порядковані Міністерству культури та іншим міністерствам, службам та ствам.

Інші бюджетні культурно-мистецькі заклади фінансуються головним ом із відповідних місцевих бюджетів. Зокрема, до видатків, що

ійснюються з районних бюджетів та бюджетів міст республіканського ачення Автономної Республіки Крим і міст обласного значення, належать ржавні культурно-освітні (бібліотеки, музеї та виставки) та театрально-довищні програми (філармонії, музичні колективи і ансамблі, театри, палаци будинки культури республіканського Автономної Республіки Крим і бласного значення, школи естетичного виховання дітей, інші заклади та коди у галузі мистецтва).

Починаючи з 2001 року бюджетне фінансування культури зростає, хоча й лишається скромним за європейськими мірками. Питома вага видатків на льтуру в загальних видатках Державного бюджету України протягом станніх років складала 0,5-1 %, з місцевих бюджетів виділялось менше 2%. робітна плата працівників культури залишається помітно нижчою, ніж в ших галузях народного господарства.

При цьому фінансування з державного бюджету зросло в майже в 4 рази, з місцевих бюджетів, з яких фінансуються, зокрема, заклади культури сіл, ищ та малих міст – лише в 2,8 рази.

Бюджетні видатки на душу населення в середньому по Україні ільшились з 17,5 грн. в 2003 році до 53,0 грн. в 2009 році.

Частка видатків державного бюджету в загальних бюджетних видатках на льтуру впродовж 2003-2007 років збільшилась з 18,1 до 27,6 відсотків, а в 08 році знизилась до 23,5 %. Отже, частка місцевих бюджетів у бюджетному інансуванні культури складає понад 75 %.

У 2008 році порівняно з 2007 роком бюджет на фінансування культури в країні зріс на 890 мільйонів і становив 1 мільярд 162 мільйона гривень. айже втричі зросло фінансування реставраційних робіт об'єктів культурної адщини, більш, ніж у 1,5 рази – фінансування національних заповідників, на % збільшилася заробітна плата працівників культури [275].

В умовах обмеженості бюджетних призначень на реалізацію культурної літики, актуальності набуває позабюджетний механізм фінансування, проте н є малорозвиненим. Найважливішим джерелом позабюджетних надходжень

фінансування заходів за рахунок підприємств, установ і організацій. Іншою ормою ресурсного забезпечення сфери культури є діяльність різноманітних спільно-політичних, громадських фондів; гранти від міжнародних фондів що.

Державою здійснюється пошук нових підходів реалізації державної ьтурної політики, зокрема з урахуванням рекомендацій експертного сновку Ради Європи «Культурна політика України – оцінка міжнародних спертів» [233]. У цьому документі визначено концептуальні орієнтири роблення культурної політики відповідно до сучасних європейських мократичних принципів та норм: розширення підходу до поняття «культура» системі державного управління, вироблення сприятливої нормативно-вової бази розвитку культури, стимулювання приватних інвестицій та нсорства тощо.

З 2005 р. відбувається суттєве збільшення обсягу фінансування жетної програми «Створення та розповсюдження національних фільмів». відною ідеєю державної політики стала орієнтація на самоокупність виробництва, запровадження ринкових механізмів підвищення урентоспроможності вітчизняної кінопродукції.

Динаміка розвитку сфери культури в 1990-2009 рр. відображена у тку А.

Низькі обсяги споживання населенням культурної продукції та послуг ною мірою зумовлені руйнацією мережі культурної інфраструктури у х містах і селах (мереж кінопрокату, книготорговельних мереж та закладів ного типу). Так, у І кварталі 2010 р. завершено будівництво і введено в луатацію клубів та будинків культури усього на 400 місць, що становить % темпів зростання щодо аналогічного періоду 2009 року.

Мережа сучасних кінозалів зростає лише у великих містах д 275 станом на 31 грудня 2009 р.), натомість фактично згортається оказ у сільській місцевості, скорочується забезпечення населення торгівельними площами. Значна частина збереженої мережі закладів

ультури є дотаційною та непристосована до діяльності в ринкових умовах 61, с. 373].

В Україні, як і в інших європейських країнах, бюджетне фінансування здатне покрити наявні потреби розвитку сфери культури та мистецтва, відтак оритетного значення набуває створення державою сприятливих умов для учення позабюджетних коштів на розвиток культури.

Однією з основних форм позабюджетної підтримки розвитку культури є годійна діяльність, що набуває в українському суспільстві позитивної наміки. Запроваджуються новітні тенденції та засоби здійснення благодійної льності на зміну старим, що полягали у самодостатності виділення коштів на годійні цілі. Розвивається соціальна відповідальність бізнесу, усвідомлення чення благодійності, зокрема і в культурно-мистецькому середовищі, для итивного іміджу компанії, виникає зацікавленість бізнесу у венчурній нтропії (соціальні інвестиції та безпосередня підтримка щодо підвищення фесійного рівня та стабілізації діяльності недержавних організацій).

Однак відсутність системної державної підтримки розвитку благодійної льності значною мірою стримує її розвиток. Зокрема, це ускладнена едура реєстрації благодійних організацій, неузгодженість норм нодавства про оподаткування, переліку цілей та видів благодійної льності та проблемами в отриманні податкових пільг, наявна нечіткість норм оподаткування благодійної допомоги фізичним особам.

Попри певні зрушення у розвитку національних культурних індустрій, на годні в українському культурному просторі зберігається домінування емної комерційної мас-культури, в основному російської та американської. ема, на українському ринку обсяг продажу книжок, імпортованих із Росії ниговидання звільнене від податків) у кілька разів перевищує обсяг продаж зняних книжок. Із кількох сотень фільмів, що демонструються в еатрах України за рік, лише 2-3 % – українського виробництва, решта –

емні

Наприклад, у 2008 році на екрани кінотеатрів України було випущено 187 ільмів іноземного виробництва та 10 фільмів українського виробництва. иси українських виконавців займають лише 15-20 % музичного ринку та іо-ефіру, а домінує на ньому російська та англомовна популярна музика. озвинутий тіньовий ринок культурних товарів (переважно – закордонного обництва) і послуг істотно заважає розвитку національного культурного обництва.

Тому в Україні *політика продуманого, цивілізованого протекціонізму ло вітчизняного культурного продукту* стає чинником збереження льтурного різноманіття, а не боротьби за національну одноманітність. деться, ясна річ, не про механізми заборон і обкладання митом культурно-истецького імпорту, а про державне сприяння, в тому числі податкові пільги раїнським музикантам, виконавцям, видавцям і кінематографістам, про рмування сприятливого податкового та інвестиційного середовища у галузях інематографії, книговидання та преси, музичної індустрії тощо.

Метою таких заходів є насичення ринку якісним, різноманітним, ступним національним продуктом, а в перспективі – подолання існуючого ні домінування іноземного культурного продукту в Україні, котре, як уже иначалося, не лише гальмує економічний розвиток України, але й заважає рмуванню національної ідентичності, повноцінному духовному розвитку раїнського суспільства.

Державний протекціонізм у сфері національної культурної продукції та льтурних індустрій має сприяти вирішенню таких основних завдань:

– збільшенню темпів зростання національних культурних індустрій;

– збільшенню частки національного культурного продукта в продукції іональних культурних індустрій;

– зменшенню «тіньового сектора» на вітчизняному ринку культурних варів і послуг [59].

Важливе значення в адаптації закладів культури до ринкових умов має дрове забезпечення фахівцями менеджменту культурно-мистецького

редовища. Фахівців з менеджменту соціокультурної діяльності в Україні тує низка вищих навчальних закладів (у містах Київ, Рівне, Чернігів та ін.), нтр практичного менеджменту культури (м. Одеса), Центр культурного неджменту (громадська організація, м. Львів).

Однак частка таких спеціалістів залишається мінімальною та фактично садіяною у роботі закладів культури державної й комунальної форм асності. Більшість наявних штатних працівників базової мережі закладів льтури не мають необхідної освіти та досвіду щодо діяльності в ринкових овах.

Пріоритетне значення має також запровадження механізмів *фандрейзингу* процесу формування сприятливих умов залучення інвестицій у галузь, роблення різних форм та можливостей взаємовигідної співпраці організацій льтури та бізнесу.

У контексті реалізації права людини на гідний рівень життя залишається строю проблема споживчої спроможності населення щодо культурно-стецької продукції та послуг. Споживання культурної продукції залишається низькому рівні, що значною мірою зумовлено низьким рівнем життя льшості населення країни [261, с. 374].

Водночас розвиток національних культурних індустрій відіграє вагому ль у становленні національної ідентичності та культурної самобутності нації.

Так, відсутність у вітчизняному просторі культурних продуктів, що дрезентують власну національну культуру і ментальність значною мірою рмує загрози деградації національної ідентичності, а відтак, подальшої агментації суспільства і його деконсолідації.

Національні культурні індустрії та культурно-мистецька продукція є кож необхідним елементом повноцінної участі країни у міжкультурному лозі у світовій спільноті та позитивного міжнародного іміджу держави.

Вагомим чинником конкурентоспроможності та економічної табельності національної культури у сучасному світі є належний рівень исту інтелектуальної власності суб'єктів культурно-мистецької діяльності.

Налагодження ефективної системи зборів авторського роялті у ональних економіках європейських країн є не лише критерієм забезпечення них умов діяльності митців, а й становить важливий сегмент інвестицій у звиток галузі та податкових надходжень у бюджет країни [261, с. 375-376].

Значні фінансові втрати, що негативно впливають на економічну нтабельність культурно-мистецького сектору та можливості його подальшого звитку, Україна зазнає внаслідок неефективної протидії проблем піратства, крема й інтернет-піратства. Відповідно до результатів дослідження компанії К Ukraine76 (проведене протягом 17–25 травня 2010 р.), 73 % респондентів користовують Інтернет для завантажування музичних аудіофайлів, а 47 % ухають музику онлайн.

Гострою залишається проблема дотримання авторських та суміжних прав и використанні музики в індустрії розваг. Загальні збори організації раїнська ліга музичних прав за 2009 р. склали 3 млн 700 тис. грн – показник дто низький порівняно з європейськими країнами. Наприклад, не сплачують в раїні авторську винагороду за використання музики власники кафе, сторанів та готелів; а також державні телеканали [101].

Проблема низького рівня захисту авторського та суміжних прав гативно впливає і на національку економіку, і на приток іноземних інвестицій вітчизняну галузь. Зокрема, незадовільний рівень захисту інтелектуальної сності та протидії піратству входить в оголошений ЄС список торгових р'єрів, що істотно впливають на доступ країн євроспільноти до українського инку.

До стратегічних пріоритетів держави належить і сприяння розширенню асті України в європейському та світовому культурному співробітництві, теграції української культури до світового культурного простору. Ці іоритети можуть бути реалізовані шляхом здійснення таких ключових вдань: удосконалення системи культурного співробітництва України із рубіжними країнами шляхом укладання міжнародних договорів та прямих язків між культурно-мистецькими установами інших країн; надання

ржавної підтримки реалізацій найбільш значущих культурних ініціатив жнародного характеру, що дасть змогу підвищити авторитет України у світі, ияє налагодженню порозуміння між народами; проведення за кордоном, метою ознайомлення населення зарубіжних країн з культурним надбанням раїнського народу, заходів за участю українських мистецьких колективів, ставок українського мистецтва, фестивалів українського кіно, «круглих лів»; сприяння участі представників України у міжнародних виставках і нкурсах, завдяки чому можна представити самобутню українську культуру та йновіші культурні досягнення світовій громадськості; проведення культурно-стецьких заходів у місцях компактного проживання українців заради доволення їх культурних потреб; сприяння роботі культурно-інформаційних нтрів у складі закордонних дипломатичних установ України; поглиблення півпраці у сфері культури з міжнародними організаціями; завершення орення бази даних про втрачені та незаконно переміщені з України льтурні цінності, роботу щодо їх повернення [169, с. 65].

Стає зрозумілим, що глибинна структурна перебудова всіх сфер життя раїнського народу, включення в загальноєвропейську та загальносвітову алізацію неможливі без концентрації громадської уваги на культуротворчій боті, без визнання пріоритетності вирішення завдань духовного оновлення їни.

Висновки до другого розділу

1. Аналіз теорії та практики реалізації культурної політики в різних їнах світу дає підстави стверджувати, що Україна при формуванні й лізації культурної політики має дотримуватися визначених міжнародних нципів і підходів, однак в країні мусить бути створена власна модель ржавної культурної політики, яка б включала комплекс взаємопов'язаних одів, спрямованих на забезпечення оптимального розвитку сфери культури, шення проблем її функціонування.

2. Виходячи з проведеного аналізу правового поля функціонування ери культури, можна зробити висновок: за роки незалежності в Україні працьовано доволі значну законодавчу базу для культурної сфери, копичено величезний законотворчий досвід, однак ціла низка правових облем залишаються по суті невирішеними. Законодавство про приємництво, про приватизацію, про працю, податкова система не раховують особливостей культури, не сприяють розвиткові структур, не єнтованих на одержання прибутку. Тому, незважаючи на наявність в Україні кленних недержавних неприбуткових організацій та об'єднань, впливового омадського сектора фактично досі не сформовано.

3. Для сучасної України першочерговими проблемами стають балізація, демократизація та децентралізація державного регулювання сфери льтури, водночас труднощі впровадження міжнародних стандартів якості в льність органів державної влади й органів місцевого самоврядування ативно впливають на розв'язання цих проблем.

4. Підвищення ефективності управління в сфері культури обумовлює бхідність розробки інтегративної парадигми державного управління в сфері льтури та визначення онтологічних засад культурної політики, формування ловідної методології і стратегічного менеджменту у сфері управління тановами і закладами культури, подальше удосконалення організаційного, вового та фінансово-економічного механізмів.

РОЗДІЛ 3
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО, ПРАВОВОГО ТА ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ КУЛЬТУРИ

Здійснений у другому розділі аналіз функціонування та розвитку сфери культури, особливостей та проблем державного регулювання цих процесів в зарубіжних країнах та в Україні дає підстави говорити про необхідність удосконалення державного регулювання розвитку сфери культури. Передусім, актуалізується важливість удосконалення системи способів, засобів, важелів впливу держави на соціокультурні процеси, тобто формування комплексної цілісної системи механізмів регулювання розвитку культури.

3.1 Удосконалення організаційного механізму державного регулювання сфери культури

Складний процес перебудови, що триває в системі виконавчої влади у сфері культури, охоплює як центральний, так і місцевий рівні, і потребує термінального вирішення низки актуальних питань, серед яких: 1) раціоналізація структури апарату управління; 2) забезпечення оптимального співвідношення централізації й децентралізації в державному регулюванні розвитку сфери культури; 3) організація взаємодії між центральними органами державної виконавчої влади в галузі культури та в інших сферах суспільного життя; 4) чітке й оптимальне розмежування функцій і повноважень органів управління культурою різних рівнів.

Розглядаючи механізми практичного впровадження сучасних засад державного регулювання сфер суспільного життя, потрібно, як зазначає І. Надолішній, враховувати особливості структурування за рівнями державно-управлінського механізму, а саме:

1. Вищий: збалансування наданих повноважень вищим органам державної влади відповідно до поділу влади; створення дієвого механізму їх

ідконтрольності суспільству.

2. Центральний: забезпечення дієвості, відкритості й прозорості в ільності центральних виконавчих органів; створення механізмів взаємодії як зпосередньо між цими органами по горизонталі, так і з представницькими рганізаціями бізнес-структур і інститутів громадянського суспільства.

3. Регіональний (субрегіональний, місцевий): здійснення децентралізації, концентрації, врахування принципу субсидіарності з метою повноцінного ормування самодостанього місцевого самоврядування на рівні територіальних ромад, субрегіональному (районному) та регіональному (обласному) рівнях 64]. Необхідно також приділяти увагу розвитку міжрегіональної та ігалузевої співпраці, матеріально-технічній та фінансовій базі місцевого амоврядування.

Організаційний механізм, як визначають фахівці з державного управління 0, с. 236-237], має, перш за все, ґрунтуватися на формуванні оптимальної рганізаційно-функціональної структури державного управління егулювання). Враховуючи багатоаспектність культурної політики, рганізаційно-функціональна структура державного регулювання розвитку ультури має представляти багаторівневу систему інститутів влади та правління у взаємодії з органами місцевого самоврядування, інститутами ромадянського суспільства, діяльність яких спрямована на вирішення проблем нкціонування та розвитку культури.

Регулювання можна сформулювати як процес вироблення і реалізації одів, що коректують, забезпечують своєчасне і безумовне усунення явлених в процесі контролю відхилень.

Розглядаючи методику використання окремих методів регулювання, обхідно відзначити, що економічні методи регулювання полягають в ворені сприятливих економічних умов для пріоритетних напрямів розвитку єкту управління. Адміністративно-організаційні методи передбачають ворення організаційних структур для забезпечення координації і посередніх регулюючих дій на процеси розвитку і функціонування об'єкту

равління. Соціально-психологічні методи регулювання полягають у робленні і безпосередній реалізації заходів, направлених на стимулювання ативаційного процесу і створення сприятливого психологічного клімату на ідприємствах сфери культури.

При цьому методи регулювання сфери культури можна класифікувати за б'єктами регулювання, тобто за елементами сфери культури. Так, на думку І. Євменової [66], можна виокремити наступні методи: методи впливу на есурсну базу сфери культури з метою її розширення; методи впливу, пов'язані формуванням і розвитком ринку послуг сфери культури; методи впливу на мови діяльності організацій сфери культури з метою нейтралізації негативного ливу чинників, які будуть визнані несприятливими для їх розвитку; методи ливу на інфраструктуру сфери культури з метою забезпечення її ективності і комплексності.

Доцільно також виділити методи, пов'язані з регулюючою дією на певні лементи сфери культури за широтою охоплення: методи впливу на сферу ультури на центральному рівні (у масштабах країни); методи впливу на сферу ультури в регіональному аспекті функціонування; методи впливу на певні труктурні складові сфери культури; методи впливу на конкретні організації фери культури, що вимагають індивідуального підходу.

У теоретичному аспекті раціоналізацію функціонування механізму егулювання сфери культури необхідно пов'язувати із станом, потребою в ультурних послугах як в регіонах, так і в країні в цілому. На підставі едставлених відомостей можна виробити рекомендації щодо розвитку сфери ультури, підвищення ефективності регулюючих дій, які можуть бути доцільні ому або іншому періоді часу.

Представляється, що ефективне регулювання сфери культури повинне безпечувати створення сприятливих зовнішніх умов перспективного розвитку ідповідно до наявних цілей як регіонів, так і країни в цілому при мінімальних итратах на їх досягнення. В цілому ж, загальний економічний ефект від егулювання визначається як різниця між додатковим соціально-економічним

ектом, отриманим суспільством в процесі розвитку сфери культури, і тратами на регулювання.

На погляд Л. Євменової, виходячи із загальних методичних особливостей имізації управлінських процесів в області регулювання, можна представити ступну загальну послідовність регулюючих дій у сфері культури: аналіз внішнього середовища функціонування суб'єктів господарювання сфери льтури; виявлення параметрів зовнішнього середовища, невідповідних зним умовам і стандартам та організацій сфери культури, що ускладнюють льність; аналіз можливостей ресурсної бази сфери культури для її розвитку; робка заходів щодо створення сприятливих умов для функціонування і звитку організацій сфери культури; розробка програм розвитку сфери льтури на центральному і регіональному рівнях; розрахунок витрат на лізацію представлених програм заходів і їх соціально-економічної ективності у сфері культури; реалізація розроблених програм і контроль за їх йсненням [66].

Визнаючи доцільність розумного втручання держави у справи культури, уковці [13, 42, 77, 86] намагаються проаналізувати дієвість інструментів ржавного регулювання даної сфери життя суспільства. До числа таких трументів зараховують:

– правові методи, що охоплюють усю законодавчо-нормативну базу льтурної діяльності;

– організаційні методи, вдаючись до яких держава може впливати на цеві органи влади, рекомендуючи або наказуючи створити відповідну нізаційну структуру для управління культурою;

– фінансові методи, що за будь-яких обставин лишаються вирішальними.

Оптимальним в сучасних умовах є фінансування культури з різних рел: державного та місцевих бюджетів, різноманітних громадських фондів, учення коштів приватних осіб та госпрозрахункова діяльність самих ладів культури й мистецтва;

– експертні методи, популярність яких значно підвищилась останнім часом. Особливо часто стали використовуватися експертна оцінка й система статальних звітів про діяльність муніципалітетів, регіонів та окремих закладів культури. Завдячувати цим можна, не в останню чергу, розширенню брендрайзингової практики в культурі, у тому числі, на міжнародному рівні;

– професіоналізація, яка зараз спрямована на створення прошарку висококваліфікованих, спеціально підготовлених менеджерів культури [29].

Результативність цих інструментів залежить, і в цьому не можна не погодитися з Р. Фішером [301], від кількох факторів. Основоположним з цих факторів слід вважати політичну волю. Справді, визнання владою потреб розвитку культури необхідне, незалежно від розгалуженості та обсягу повноважень адміністративних структур. Наступний з факторів ефективності культурної політики – це ретельно розроблена процедура прийняття рішень у сфері культури. Її наявність мінімізує бюрократичну тяганину та зменшує ризик залучення некомпетентних осіб до процесів децидування. У цьому контексті логічно, що третім фактором є виразно окреслений критерій прийняття рішень. Вибір тут здійснюється між якістю та доступністю матеріальних засобів, необхідних для проведення певного культурного заходу чи цілої їх серії [300, с. 101].

Зважаючи на те, що обсяг дисертаційної роботи не дозволяє розглянути всі шляхи оптимізації механізмів державного регулювання розвитку культури, зупинимося на тих аспектах, що потребують, на наше переконання, нагальних змін та які можливо запропонувати у контексті даного дослідження.

Перш за все, актуалізується важливість зміни змісту державної культурної політики. Оскільки, на практиці політика з питань культури в Україні спрямована переважно на подолання негативних проявів у функціонуванні культури, отже, виступає реакцією на наявні негативні явища, що мають місце у цій сфері життєдіяльності суспільства, очевидно постає необхідність переходу від політики реагування на ті чи інші суспільні виклики до політики *коеволюції державного регулювання культури та саморегуляції*

шокультурних систем.

Здійснення нової гуманітарної політики та модернізації культурної литики має виходити з вироблення чітких стратегічних орієнтирів, серед яких ільно вважати наступні.

1. Визнання економічного виміру культури як вагомого чинника у воренні добробуту населення, економічного розвитку країни та повноцінної асті України на міжнародній арені.

2. Необхідності диверсифікації джерел фінансування культури для її намічного та всебічного розвитку, а також заохочення підприємництва у ері культури та мистецтва.

3. Усвідомлення гуманітарного значення потреби споживання культурної родукції як основи особистісного розвитку людини, формування творчого тенціалу суспільства.

4. Вагомого значення ролі інтелектуальної власності та належного рівня исту авторських та суміжних прав суб'єктів культурно-мистецької льності.

Досягнення конкурентоспроможності національної культури потребує йснення комплексної державної політики, що має включати такі заходи:

– розробити комплексну цільову програму сприяння нкурентоспроможності національної культури та розвитку культурних дустрій;

– забезпечити підготовку та працевлаштування спеціалістів з ндрейзингу, менеджменту культури, а також запровадити програми вищення кваліфікації працівників культури з відповідних спеціальностей;

– створити ефективну систему збору та виплати авторської винагороди, а ож протидії піратству, незаконного виготовлення та розповсюдження родукції у сфері культури;

– налагодити ефективну систему державного протекціонізму його обництва та просування національного культурного продукту на трішньому та міжнародному ринку;

– створити сприятливий податковий клімат для інвестицій та здійснення підприємницької діяльності у культурно-мистецькому середовищі;

– забезпечити доступ населення до культурних товарів та послуг, впровадження цільових програм підвищення суспільного попиту на культурно-мистецькі потреби та їх споживчої доступності для населення;

– сприяти поглибленню європейської співпраці у сфері культури та мистецтва, запровадженню європейських стандартів у сфері захисту інтелектуальної власності [261, с. 378-379].

Програма економічних реформ визначає п'ять напрямів, за якими мають здійснюватись стратегічні перетворення, а саме:

1. Створення базових передумов економічного росту через утримання низького рівня інфляції, стабілізації державних фінансів і створення стійкої фінансової системи.

2. Формування режиму максимального сприяння бізнесу шляхом зменшення втручання держави в економіку, зниження адміністративних бар'єрів для його розвитку, модернізації податкової системи й поглиблення міжнародної економічної інтеграції України.

3. Модернізація інфраструктури й базових секторів економіки шляхом вирішення усталених структурних проблем в енергетичній, вугільній, нафтогазовій галузях і ЖКГ, а також розвитку транспортної інфраструктури й ринку землі. Перехід від дотацій до самоокупності виробництва й соціальних послуг.

4. Збереження й розвиток людського й соціального капіталу шляхом підвищення ефективності й стабільності соціального захисту, поліпшення якості й доступності освіти й медичного обслуговування.

5. П'ятий напрямок Програми економічних реформ стосується підвищення ефективності державного управління шляхом реформування державної служби й виконавчої влади.

Серед пріоритетів гуманітарної політики у Програмі економічних реформ визначено наступні:

формування соціальних інститутів та інфраструктури, покликаних безпечити розвиток єдиного інформаційного, культурного та освітнього остору України;

– пошук оптимальної та прийнятної для абсолютної більшості населення країни моделі загальнонаціональної, загальногромадянської ідентичності, яка органічно поєднувала як політичні (громадянські), так і соціокультурні ладові, враховувала соціокультурну, етнокультурну та мовну специфіку гіонів;

– збереження національної самобутності України з одночасною дернізацією культурного життя, розвиток та захист національних культурних дустрій, що зазнають жорсткого тиску в умовах глобальної конкуренції;

– демократизація культурного життя, реалізація принципу «культура для іх», що передбачає повноцінне задоволення культурних прав всіх громадян 69].

Важливим механізмом здійснення такої політики є децентралізація ржавного управління сферою культури, що передбачає збільшення обсягу вноважень місцевого самоврядування щодо питань культурного розвитку, користання механізмів дієвого впливу територіальних громад на місцевий звиток культури. Реалізація цих реформ забезпечить гнучкість державної літики щодо реальних культурних потреб місцевого населення, підвищить вень забезпечення культурних прав та демократизацію державної політики повідно до міжнародних тактик та досвіду.

Водночас базовим принципом динамічного розвитку національної льтури є необхідність усвідомлення її суспільно-економічного потенціалу. к, пожвавлення культурної діяльності сприяє й економічному розвитку аїни, а інвестиції у культуру мають соціально-економічний позитивний зультат на благо суспільства в цілому. Пріоритетом реформування ржавного управління у цьому напрямі має стати створення сприятливих умов звитку національної культури в усіх сферах суспільного життя, що редбачає запровадження нової моделі партнерства між культурно-

стецьким середовищем та державою, бізнесом, громадянським суспільством.

Стратегічно важливими напрямами державної культурної політики мають ти протекціонізм та сприяння розвитку вітчизняного кіновиробництва та говидавництва, що ґрунтується на усвідомлені їх вагомого значення в оцесі світоглядно-ціннісного та духовного розвитку особистості.

Державний протекціонізм передбачає підтримку:

– виробництва національних фільмів, зокрема патріотичного спрямування соціально значущих (документалістики, пізнавальних тощо) фільмів;

– забезпечення видання книг державною мовою, перекладної фахової та ожньої літератури, а також програми заохочення споживання книжкової одукції;

– забезпечення прозорості та своєчасності надходження бюджетних штів на розвиток галузі, налагодження об'єктивності процедур їх отримання;

– розвитку інфраструктури сектору, модернізації її матеріально–технічної зи;

подальшого провадження політики податкових пільг та створення риятливих умов кредитування вітчизняних виробників кінематографічної та нижкової продукції.

Популяризація національної культури та репрезентація національної льтурної самобутності на міжнародній арені є неодмінною складовою ржавної культурної політики. Важливого значення при цьому набуває рияння міжнародній співпраці й обмінам, а також виходу на зарубіжні ринки тчизняної кінематографічної та книжкової продукції.

Вироблення ефективної моделі державної культурної політики має ходити з широкого розуміння самого поняття культури, прийнятого в звинених європейських країнах. Нова модель має ґрунтуватися на відомленні двовимірності сфери, її національно-духовної та економічної ладових, що надасть можливість максимально розкрити культуротворчий тенціал становлення української громадянської нації [169].

В цьому контексті, на нашу думку, необхідна маркетингова

реорієнтація державного управління в Україні, в тому числі у сфері культури. я державного управління маркетинг дає не просто нові методи аналізу та особи вирішення проблем, а й формує практичний інструментарій цепокладання всієї управлінської діяльності. На особливу увагу заслуговують ровадження принципів людинозбереження та культурозбереження як ркетингових механізмів цілепокладання в соціально-культурній сфері, ширення недержавного комерційного маркетингу, підтримка державно-ивatного партнерства, цільових проектів і програм.

Сьогодні в більшості розвинених країн спостерігається тенденція реходу до найбільш сучасної моделі публічного управління, яку в широкому ісі Світовий Банк визначає як *New Public Management*. Ця модель появилась 80-рр XX ст. і багато в чому запозичує методи, які застосовуються в ержавному секторі та орієнтовані на підвищення ефективності та гнучкість йняття управлінських рішень, делегування повноважень з вищого рівня на ижчий, посилення механізмів зворотного звязку.

На думку Ю. Шарова, нова парадигма управління повинна включати : ади реалізації нових моделей управління (встановлення раціонального ступеня централізації-децентралізації управління й збалансування політичних і адміністративних факторів ухвалення рішень; провідну методологічно-струментальну компоненту реалізації системних змін (адаптоване ровадження до суспільного управління методології менеджменту з метою силення орієнтації на споживача й підвищення якості надання послуг омадянам); відповідні вимоги щодо доповнення й перегляду методів равління з огляду на техніки бізнес-менеджменту та маркетингу для сягнення кінцевого результату управління; основні інструменти реалізації вих моделей управління (методологія і технологія стратегічного планування, нкові підходи і методи); положення щодо формування нової організаційної льтури та стилю суспільного управління [283].

Для досягнення високих економічних і соціальних показників в процесі ункціонування сфери культури нами запропоновано комплексну модель

ратегічного розвитку культури (рис. 3.1).

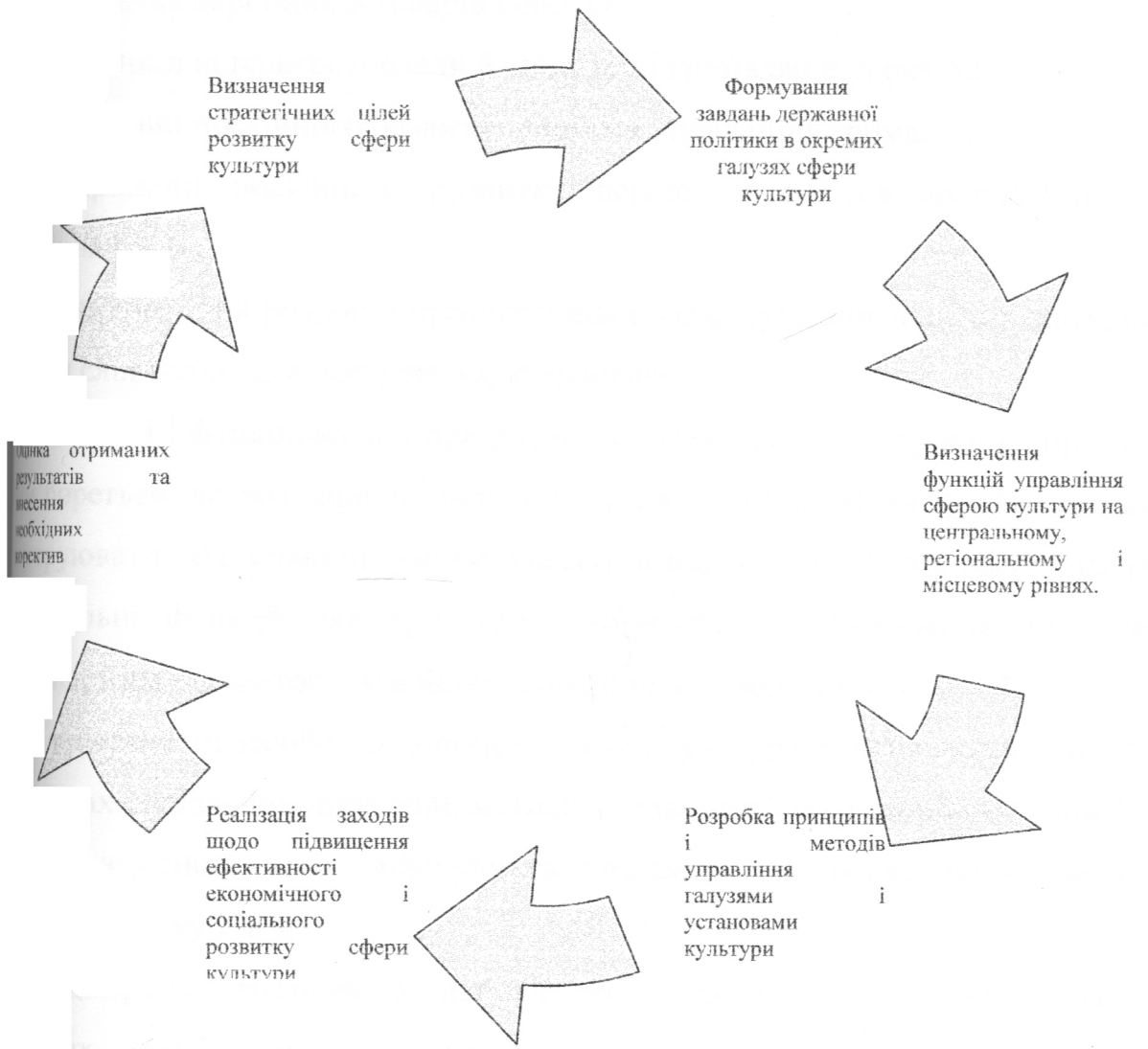

Рис. 3.1 – Комплексна модель формування і реалізації стратегії розвитку ультури

На територіальному рівні впровадження сучасної моделі управління редбачає наступні принципи:

– принцип гармонізованого керованого розвитку;

– принцип забезпечення високої якості публічних послуг і захисту прав оживачів;

– принцип регулярного зворотного зв'язку з громадою з приводу інювання якості діяльності влади з позицій громадянина-споживача послуг;

– принцип раціонального сполучення між секторного співробітництва з нкуренцією за муніципальні ресурси під час вироблення й надання послуг;

принцип кластерного підходу до організації територіального вробітництва виробників товарів і послуг;

– принцип відкритості влади й співучасті громадян в управлінні;

– принцип постійного розвитку системи управління громадою;

– принцип постійного розвитку персоналу органів муніципального равління [282].

Крім того, при розробці організаційних засад сучасної моделі культурної итики слід врахувати наступні харктеристики:

– цільові і функціональні пріоритети культури (до чого культура прагне і чим бореться, до розширення чого йде, які внутрішні умови прагне штучно онструювати, які зовнішні умови адаптує в першу чергу і що абсолютизує, і соціальні функції для культури пріоритетні, її відношення до місця ування, міра відкритості зовнішніх кордонів взаємодії і т. п.);

– пріоритетні засоби, за допомогою яких культура здійснює свої цілі (тип мінуючих соціальних індустрій, методи управління і соціальної регуляції і їх рархія, на основі чого здійснюється соціальна регуляція, що є умовою сягнення успіху і ін.);

– джерела змістовного наповнення культури (актуальність різних іальних досліджень і їх ієрархія, ідейні підстави для культурних струкцій, головні цінності і об'єкти відщтовхування, еталонні культурні рої, особливості відношення до історичного часу);

– учасники культурних процесів (найбільш значущі соціальні рупування учасників, ієрархія функціональних груп, переважаючі підстави ивідуальної і групової ідентичності, ієрархії каналів соціалізації і просторів презентації особи);

– мови і символи (ієрархії каналів передачі інформації, композиції разних систем, характеристики культурних текстів і ін.) [111].

Необхідність включення наукового компонента в управління культурою вищує вимоги до підготовки управлінських кадрів культурної сфери, а також ентує на залучення в неї різних суб'єктів. Перш за все, учених, відомих

громадських діячів, видатних працівників культури, нарешті, підприємців і бізнесменів, що мають менеджерську підготовку. Управління у сфері культури стає складною суспільно-державною діяльністю.

Вважаємо, що успішне входження України в процеси глобалізації у ряді випадків може залежати від грамотного використання наявного культурного потенціалу, тому при розробці сучасної культурної політики країни все більш очевидною стає необхідність вироблення єдиного підходу до рішення даного питання. Багато територій на сьогоднішній день не володіють достатнім виробничим потенціалом, але мають в своєму розпорядженні багату культурну спадщину. Оскільки конкурентоспроможність регіону є динамічною категорією, то можливості регіону у сфері використання культурного потенціалу можуть вплинути на його реальну конкурентоспроможність, а потім виступити у вигляді реальних конкурентних переваг, які визначають конкурентну позицію регіону.

Зрештою, проблема оцінки регіонального культурного потенціалу, яка враховувала б всі його особливості, реальні і потенційні можливості використання, специфіку установ культури є настільки складною і багатогранною, що вимагає спеціального окремого дослідження. Тому відмітимо тільки деякі сторони даного питання.

1. Культура є тією областю, де складно однозначно говорити про ефективність тих або інших культурних програм, про пріоритетність фінансування тих або інших проектів, про успішність культурної політики в цілому.

2. Оцінка культурного потенціалу повинна носити як якісний, так і кількісний характер та бути багаторівневою. Нами запропонована система якісних і кількісних характеристик, які можна використовувати як основу для розробки єдиної методики оцінки культурного потенціалу регіону і для оцінки конкурентних переваг регіону (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Система кількісних і якісних характеристик культурного потенціалу

Кількісні	Якісні
Кількість: кладів культури; модіяльних і професійних творчих лективів; рацівників, зайнятих у сфері льтури; ідвідувань установ культури і льтурних об`єктів; ристів, що відвідують установи льтури і культурні об`єкти; льтурних програм і заходів, оведених в регіоні за певний роміжок часу (квартал, рік); льтурних об`єктів (історичних, хітектурних, археологічних, ульптурних пам`ятків і т.д.); вень інформатизації установ льтури. упінь розвитку віртуальних льтурних благ. анспортна доступність культурних `єктів. ртість платних послуг в сфері льтури, наданих за певний проміжок	Кадровий потенціал сфери культури. Рівень фахової підготовки керівного персоналу. Задоволеність населення державною культурною політикою. Привабливість культурних благ регіону для туристів. Залученість населення в культурні програми. Доступність культурних благ для різних соціальних категорій населення. Привабливість культурної інфраструктури для інвесторів. Вивченість матеріальних і нематеріальних культурних пам`яток регіону. Зв`язки з іншими регіонами та державами. Залученість культури регіону в світовий ринок культурних продуктів і послуг.

3. Комплексна оцінка культурного потенціалу дозволить визначити оритетні напрями розвитку культурної політики, що має в кожному регіоні орічні, етнонаціональні, конфесійні особливості.

Засобами досягнення поставлених цілей мають стати:

– удосконалення законодавства у сфері культури, зокрема – прийняття конів України «Про культурну безпеку», «Про неприбуткові організації», ро меценатство»; внесення змін до законів «Про гастрольні заходи в раїні», «Про театри і театральну справу», «Про охорону культурної адщини», «Про музеї і музейну справу», «Про бібліотеки та бібліотечну раву»;

– реорганізація системи управління галуззю;

– реформування регіональної культурної політики, зокрема – через провадження системи державних норм і стандартів надання культурних слуг населенню;

– розбудова партнерства з недержавними організаціями, що діють у сфері льтури;

розвиток нових механізмів підтримки культурних ініціатив;

поліпшення інформаційно-аналітичного забезпечення культурної літики [143, 144].

Слід також відзначити і те, що в даний час однією з найважливіших облем є і розширення взаємодій між організаціями культурної сфери в різних риторіальних утвореннях. В даний час відсутня методологічна основа рмування ефективної інноваційної політики на рівні регіонів і міст, що овільнює процес інноваційного розвитку культурної галузі і залучення до вої сфери необхідних і достатніх інвестиційних ресурсів. Вказане положення ить безпосередній вплив на низьку координацію при ухваленні равлінських рішень на регіональному рівні.

Для підвищення інвестиційної активності при вкладенні фінансових тів в інноваційний розвиток соціально-культурної сфери високий рівень курентоспроможності пропонованої продукції, послуг, самих

подарюючих суб'єктів культурної галузі є визначальний. При цьому сама курентоспроможність виступає основою критерію ефективності капітальних адень.

Для визначення першочергових заходів з боку державних органів равління з метою інвестування інноваційної діяльності об'єктів сфери льтури необхідний аналіз рівня, динаміки і чинників, що визначають новаційну діяльність в даній структурній складовій, окремих регіонах. Для сягнення необхідного рівня інноваційного розвитку сфера культури повинна рактеризуватися наступними показниками: орієнтація на значну кількість гментів ринку; доступність пропонованої продукції, послуг для більшості поживачів; досягнення задоволеності пропонованою продукцією поживачами; широкий асортимент пропонованої продукції; можливості подарюючого суб'єкта сфери культури для розширення вертикальних і ризонтальних зв'язків; розвиток міжрегіонального і зарубіжного партнерства; окий рівень конкурентного потенціалу.

В цілому, можна відзначити, що в сучасних умовах для інноваційного звитку сфери культури необхідне вирішення наступних завдань:

– упорядкування формування, розгляду і затвердження цільових програм скороченні числа пріоритетних напрямів, посилення вимог щодо ансової забезпеченості, посилення ролі держави в інноваційній політиці звитку соціально-культурної сфери;

– розвиток конкуренції у сфері культури;

– розширення випуску високоефективної і конкурентоздатної культурної одукції;

– поступове зменшення інвестицій для підтримки виробництв, що уються на застарілих, ресурсоємних технологіях, і переорієнтація цих урсів на нові технології;

– підтримка малих підприємств, у тому числі з використанням засобів джету розвитку;

– удосконалення лізингу і системи пільгового кредитування придбання

ніки;

– розширення участі держави в реалізації найбільш значущих результатів ндаментальних наукових досліджень;

– збільшення державного замовлення у сфері соціально-культурного слуговування;

– пріоритетна участь організацій соціально-культурної сфери в реалізації ржавних інвестиційних цільових програм за рахунок кредитних ресурсів 35].

На рівні міст і містечок головними завданнями є: виявлення майданчиків і створення інноваційних кластерів, регламентація їх використання, пошук тенційних інвесторів і можливостей залучення кредитних засобів для звитку інноваційних підприємств.

На регіональному і місцевому рівнях політику розвитку творчих устрій формують регіональні і місцеві власті, виходячи з особливостей цевої ситуації. Проте, на нашу думку, найдоцільніше починати роботу з більш підготовлених в соціальному і культурному плані міст: регіональних олиць і інших важливих освітніх, культурних і наукових центрів. Крім того, бхідно на всіх рівнях влади прагнути, спільно з великим бізнесом, користовувати економічні успіхи не лише для вирішення гострих соціальних тань, але і для розвитку культурної інфраструктури. Розвиток приватно-ржавного партнерства в цій області повинен послужити запорукою стійкого льтурно-економічного розвитку окремих населених пунктів та регіонів.

Ми солідарні з думкою К. Груздової, що доцільним буде вивчення й ширення центральноєвропейського досвіду державного регулювання сфери льтури, зокрема ґрунтовна співпраця із вченими, політиками та управлінцями ликої Британії, Федеративної Республіки Німеччини та Франції. При цьому слід ігнорувати досвід інших країн у конкретних питаннях, таких як, риклад, досвід участі органів місцевого самоврядування Польщі, ваччини щодо сприяння розширенню культурних інтересів окремих ріонів, участі органів місцевої влади Іспанії та Італії в галузі туризму тощо.

рез безпосереднє вивчення практики державного регулювання сфери льтури в обраній країні, використання Інтернет-технологій, організацію кових чи науково-теоретичних зібрань (конференцій, круглих столів, румів тощо) за участю представників інших країн, розробку й апробацію оціальних програм регіонального та всеукраїнського рівнів, Україна має жливість на державному рівні розв'язати проблеми адаптації міжнародного свіду державного регулювання галузі культури [42].

Існуюча структура органів управління сферою культури потребує провадження системи заходів щодо її вдосконалення. Вважаємо, що одним із кторів негативних наслідків реформування соціально-економічної і льтурної сфери є суттєве відставання перетворень у державному управлінні процесів, що відбуваються в матеріальній і соціальній сферах. У той же час, свідчить проведений аналіз у другому розділі дисертаційного дослідження, ним із головних недоліків у функціонуванні системи державного управління паралелізм і дублювання. Крім того, процес розвитку сфери культури не винен протікати в умовах жорсткого тиску з боку органів управління. впаки, важливо забезпечити поступовість і виваженість впливу держави на еру культури і мистецтва, що потребує високої професійної компетентності равлінців сфери культури як на місцевому, так і на центральному рівнях.

Міністерство культури України (МКУ) повинно відмовитися від раційно-розподільчої системи, яка сьогодні вже практично неадекватна ні овам функціонування культури, ні новим завданням, які перед культурою ставило життя та завдання творення новітньої української політичної нації і ритої демократичної держави.

Головним завданням МКУ має бути не стільки визначення художньої тості культурного продукту, скільки заохочення приватного підприємництва стратегічних інвестицій у сферу культурних індустрій.

Конкретні заходи для модернізації культурної політики в Україні:

– розширити поняття культури до комплексного тлумачення культури як цесу, зорієнтованого на виробництво культурного продукту;

– розширити поняття «національний спадок» не лише до матеріальних і матеріальних об'єктів культури, але й до явищ, процесів та природних і антропогенних цінностей (як-от природні та культурні ландшафти);

– переформатувати структуру МКУ під різке збільшення законодавчих ініціатив у сфері культури, підтримку їх у Верховній Раді України та забезпечення як підзаконними актами, так і строгим моніторингом їхнього виконання;

– створити підрозділ в межах МК України, який займався б проблемою модернізації України, включно з модернізацією культурних стратегій;

– різко підвищити рівень співпраці МК України з іншими міністерствами економічного блоку з метою заохочення підприємництва до стратегічних інвестицій у сферу культурних індустрій;

– розширити функції та повноваження МК України, щоб воно перейшло від підтримки мистецтв до стимулювання культури, культурних індустрій; перейти від дотаційно-розподільчої політики в сфері фінансування культури до ефективної політики спеціальних заохочувальних акцій;

– провести SWOT-аналіз культурних ресурсів, можливостей, конкурентоздатності культурної парадигми сучасної України [160, с. 110-111].

З кожним роком Україна дедалі гостріше відчуває потребу в центральній координуючій структурі, яка б сприяла діяльності агенцій, спрямованій на поширення українських культурних цінностей як в Україні, так і в усьому світі. Така структура, а саме *Національна агенція промоції української культури*, могла б активно співпрацювати з громадськими та комерційними організаціями на основі агентських угод. Зрозуміло, що це має бути авторитетна державна організація, яка матиме реєстр усіх значних представників актуального українського мистецтва, відстежуватиме найсучасніші тенденції культурного життя в Україні і світі, сприятиме впровадженню національних культурних стратегій [27].

Для інтенсифікації механізмів саморегуляції розвитку національної культури потрібно створити умови для мобілізації більшої кількості не лише

нансових, а й людських ресурсів. Як правило, молоде покоління краще зиться до змін у культурі, аніж покоління тих, хто приймає рішення щодо рямків сучасної державної культурної політики. Тому необхідно ивізувати відкритий суспільний діалог, для обговорення усіма цієї ральної проблеми – в іншому випадку у своєму культурному розвиткові ана може обрати традиційний шлях, тим самим відстаючи від прогресивних ін.

Забезпечення умов повноцінної, рівноправної участі громадян у льтурному процесі створить ситуацію, за якої культурний розвиток ілюватиметься не лише втручанням держави, а й з врахуванням культурних, рчих потреб членів суспільства. Важливою у цьому аспекті є участь мадських структур у прийнятті управлінських рішень щодо культурних блем [13].

Насамперед, потрібно змінити акценти у культурній політиці: громадяни инні сприйматися не як об'єкти культурного впливу, а як суб'єкти льтурного процесу, не як споживачі – а як творці [308, p. 21]. Прикладом ого підходу може бути програма «Проект культурного сусідства», йована урядом Франції у 1996 році, якою передбачається надати широкі ливості розвитку культурної ініціативи громадян на місцевому рівні , p. 20].

Головною метою у сфері культурного розвитку повинна була стати така льтурна політика, яка сповідувала б ідеї національно-культурного одження та підвищення рівня національної конкурентоспроможності.

Для розв'язання назрілих проблем необхідним є вироблення нових ктивних механізмів. До таких механізмів належить постійний фаховий і мадський моніторинг реалізації культурної політики, а також публічна ка намічених і досягнутих результатів, публічне обговорення культурних блем як державними, так і недержавними організаціями.

3.2 Оптимізація нормативно-правового регулювання сфери культури

Здійснений нами аналіз чинної нормативно-правової бази в попередньому ділі свідчить про необхідність створення правової бази для сфери культури культурно-дозвіллєвої діяльності. Правове забезпечення функціонування цієї дзі не може обмежуватись внесенням доповнень, удосконалень, усуненням ремих недоречностей законодавчого поля. Необхідно створити принципово ду комплексну систему. Повинна бути подолана концептуально-світоглядна програмна невизначеність культурної політики України. З метою визначення атегічних цілей та пріоритетів культурної політики й недопущення порошення фінансових ресурсів, що держава здатна спрямувати на розвиток льтурно-мистецької сфери, необхідно розробити та прийняти у статусі закону *нцепцію культурної політики України*. Без такого документа неможливо одіватися на координацію та ефективність дій держави в сфері культури.

На порядку денному стоїть питання зміни складу нормативно-правової и. В її основі мають бути закони та прийняті на їх основі підзаконні рмативно-правові акти. Треба відійти від галузевого підходу, щоб не дувати законодавство за окремими галузями і підгалузями культури, рішуючи коло питань правового регулювання окремих видів культурної льності. Такий підхід малоефективний, бо призводить до необґрунтованих мінностей в умовах для різних суб'єктів культурно-мистецької сфери, а ож малообґрунтованих пільг та привілеїв. З метою наближення до ндартів цивілізованого європейського суспільства законодавство України о культуру має набути комплексності. В основі останньої – супідрядність ового Закону України «Про культуру» і конкретизуючих «галузевих» онів про окремі напрямки культурної діяльності. Прийнятним може бути й ий підхід, коли специфіка культури враховується як шляхом розробки іальних законодавчих актів, так і шляхом відображення її особливостей у зових актах загального характеру, тобто таких, що поширюються на все пільство.

Базою для створення нової системи правового регулювання культурно-стецької сфери має стати чинний Закон «Про культуру», який встановлює ва і свободи громадян, їх об'єднань у сфері культури, визначає принципи ржавної культурної політики. Але цей законодавчий акт має бути кріплений комплексом нормативних актів, які забезпечать формування ханізму реалізації цих прав і свобод. Пропонується визначити три основних рями створення системи нормативних актів, які матимуть відношення до ери культури.

1. Розробка та прийняття правових документів, які стосуються не тільки льтурної сфери, але й інших сфер суспільного життя, з якими тісно стинаються завдання культурного розвитку суспільства. Насамперед, це плекс законів про некомерційні (неприбуткові) організації, про спонсорську льність, про доброчинність та меценатство, про роздержавлення.

2. Створення нормативних актів спеціального характеру: про національні родні та культурні надбання, про культурне просвітництво, про культурну пеку.

3. Внесення змін і доповнень у чинні закони загального характеру: про даткування, про власність, приватизацію та інші.

В Україні до сьогодні не існує закону «Про неприбуткові організації». аз не має правового акту, що запровадив би чітке визначення пільгових умов даткування таких організацій та пожертвувачів, які підтримують діяльність прибуткових закладів.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування повинні лучати неприбуткові організації на конкурсній основі до виконання льнодержавних та місцевих програм, що фінансуються з відповідних джетів, а також до виконання замовлень для державних та місцевих потреб. ржава повинна активніше залучати неприбуткові організації у сфері льтури до участі у репрезентації України у різних сферах міжнародного льтурного життя, забезпечувати надання інформації, необхідної для лізації завдань, визначених їх статутами (положеннями).

Ці визначення повинні лягти у фундамент базового закону щодо мерційних закладів. Тому нагальним питанням є поява закону про анови, які не одержують прибутку, який би включав такі загальні ження:

1) спрямованість діяльності закладу не на отримання прибутку, а на виток сфери культури;

2) визначення джерел фінансування витрат відповідних організацій ржавний або місцевий бюджети; кошти від надання платних послуг; кошти спонсорів або меценатів; державний або місцеві фонди підтримки; кошти новників);

3) регламентація умов надання платних та безоплатних послуг;

4) податкове стимулювання юридичних та фізичних осіб, які надають ертвування, спонсорують відповідні заклади чи підприємства культурно-тецького спрямування.

Всі установи, заклади, організації та підприємства культури повинні повідати цим положенням незалежно від форм власності, напрямку льності чи підпорядкування. Чітке визначення таких організацій культури оже в наданні податкових чи інших пільг юридичним та фізичним бам, що фінансують діяльність організацій культурної сфери. Ознаками их неприбуткових установ повинні бути зафіксовані в статуті: служіння альносуспільним цілям (з повним переліком їх у законі), а не отримання бутку, використання всіх грошових надходжень на загальносуспільні цілі. бто концентрується увага не на виді діяльності, а на її характері. Власність прибуткової організації використовуватиметься для втілення мети, заради ої й була створена ця установа і яка обумовлюється статутом, і не повинна ристовуватись для отримання прибутку та у власних інтересах робітників організації. Фінансові джерела складатимуть: гранти від ичних та юридичних осіб, державне фінансування, спонсорські кошти, дохід власної діяльності, спадок, доповнюючи гранти, кредити, асигнування з цевого бюджету. Неприбуткові організації матимуть законодавчо закріплену

жливість займатися комерційною діяльністю, яка сприятиме досягненню ети створення організації, позначеній у статуті. Дохід від діяльності повинен ціпювати економічну базу для проведення основної діяльності і рямовуватиметься на виконання визначеної у статуті мети. Прибуток не може користовуватись для збільшення грошових винагород персоналу та міністрації. Він також не оподатковується взагалі або за пільговими вками. Податкова політика щодо неприбуткових організацій може мати й ші пільги. Не буде оподатковуватись дарунок фізичної або юридичної особи у вляді майна, яке відповідає статутній меті неприбуткової організації. Кошти понсорів та благодійників, що надходять для неприбуткової організації, жуть оподатковуватись у розмірі: 1 % від спонсорської суми, якщо основна льність спонсора належить до виробничої сфери; 0,75 % – якщо діяльність понсора належить до сфери торгівлі або обслуговування; 0,5 % – якщо спонсор ймається питаннями транспорту, зв'язку або дослідженням природних сурсів [267-268].

Також необхідно розробити нормативні акти, спрямовані на забезпечення ресної цільової підтримки неприбуткових організацій у сфері культури за лами їх діяльності.

Особливе місце у законодавчому полі має зайняти Закон України «Про понсорську підтримку та меценатство». Поняття спонсорства та меценатства йшли своє визначення у чинному Законі України «Про благодійництво та годійні організації». У цьому Законі наведені терміни вживаються в такому ченні: благодійництво – добровільна безкорислива пожертва фізичних та идичних осіб у поданні набувачам матеріальної, фінансової, організаційної іншої благодійної допомоги; специфічними формами благодійництва є ценатство і спонсорство; меценатство – добровільна безкорислива теріальна, фінансова, організаційна та інша підтримка фізичними особами бувачів благодійної допомоги; спонсорство – добровільна матеріальна, нансова, організаційна та інша підтримка фізичними та юридичними особами

бувачів благодійної допомоги з метою популяризації виключно свого імені йменування), свого знака для товарів і послуг.

Якщо поняття благодійності, меценатства та спонсорства вже визначені, межі участі держави у підтримці тих, хто надає доброчинну допомогу, в коні дуже розмиті: лише зазначено, що фізичні та юридичні особи, які дають частину своїх прибутків, заощаджень або майна на благодійну льність, користуються податковими та іншими пільгами відповідно до конодавства України. Але ж чинні закони передбачають дуже мізерний набір ржавних стимулів, які б спонукали витрачати кошти на соціальні програми.

Для удосконалення правових механізмів державного регулювання агодійності та меценатства необхідно прийняти окремий законопроект, що гулюватиме правовідносини у сфері меценатської діяльності.

Верховній Раді України, виконавчій владі України пропонується для ліпшення законодавчого врегулювання та стимулювання меценатства внести іни до проекту Закону України «Про меценатство».

Державна політика України у сфері благодійності, меценатства і лантропії повинна базуватися:

– на правовому регулюванні благодійної діяльності в Україні (прийнятті ржавних, регіональних, обласних законів та інших нормативних правових тів, які створюють сприятливі умови розвитку і здійснення благодійності, ценатства, філантропії, а також спрямовані на створення системи охоченнямеценатів, філантропів, що сприяє збільшенню приватних ресурсів, даних на благодійність, та стимулює благодійну діяльність);

– співпраці органів державної влади і органів місцевого самоврядування з ценатами та благодійними об'єднаннями;

– визначенні пріоритетних напрямів і розробці програм розвитку агодійності та меценатства на основі соціальних запитів і допомоги жденним;

– фінансуванні на конкурсній основі благодійних проектів через ржавний бюджет;

– добровільності благодійної діяльності меценатів, філантропів;

– вільному волевиявленні меценатів, філантропів у справі надання омоги, покровительства і захисту громадян, підтримки духовних основ у ільстві;

– адресній спрямованості благодійної діяльності меценатів, філантропів;

– моральній та економічній підтримці державою меценатської діяльності країні;

– контролі виконання законодавства про благодійну діяльність меценатів, антропів [268].

Крім того, в законі необхідно передбачити можливість створення існого фонду цільового капіталу декільком установам сфери культури.

Даний підхід дозволить, на нашу думку, вирішити ряд завдань атегічного розвитку регіону, зокрема:

– диверсифікувати джерела фінансування сфери культури;

– активно використовувати культурний потенціал для розвитку території;

– сформувати привабливий для населення, туристів, інвесторів імідж риторії; об'єднати однотипні і/або різнопрофільні установи культури на базі лізації довгострокових програм, направлених на розвиток території;

– можливість розкрити культурний потенціал регіону, який не користовується в повному обсязі або недостатньо яскраво виражений;

– систематизувати спонсорську діяльність в цілях розвитку соціальної повідальності бізнесу.

З метою модернізації благодійницької діяльності в Україні держава має ивніше враховувати європейські та світові законодавчі норми, що мулюють розвиток новітніх форм та тенденцій розвитку благодійної льності. Серед них можна назвати:

1) *відсоткова філантропія* – правова норма низки країн Східної Європи, ст якої полягає у можливості переадресувати 1 % сплаченого податку на пільні/культурні потреби безпосередньо окремій організацій у цій сфері;

2) *венчурна філантропія* (ВФ) – це сфера благодійної діяльності, в якій

делі приватної власності/венчурного капіталу застосовуються у прибутковому і благодійницькому секторах. Європейська асоціація венчурної пантропії розробила таке визначення: ВФ – це такий підхід до благодійності, я якому у соціальному секторі застосовуються принципи венчурного піталу, такі як довготривале інвестування та практична підтримка;

3) *ендавмент* – сума коштів або цінних паперів, що вносяться годійником у банк або небанківську фінансову установу, завдяки чому бувач благодійної допомоги отримує право на використання процентів або відендів, нарахованих на суму такого ендавмента.

Необхідно розробити систему державного протекціонізму стимулювання звитку благодійництва, одним із головних завдань якої має стати створення риятливих умов для формування корпоративної та приватної культури агодійництва та меценатства. Варто рекомендувати Міністерству культури раїни, Державній податковій службі, інших відповідним структурам робити і внести на розгляд Верховної Ради законопроекти, спрямовані на тримання та стимулювання благодійницької та меценатської діяльності рез податкові пільги чи інші економічні механізми, зокрема прийняття нової дакції Закону України «Про благодійництво та благодійні організації», йняття Закону «Про меценатство». Потрібно значно активізувати рівень пуляризації благодійництва через ЗМІ й особливо телебачення. Варто робити низку заходів щодо активізації співпраці органів влади з омадськими організаціями та іншими неурядовими об'єднаннями з метою ереження історико-культурних пам'яток та забезпечення широкої пуляризації серед населення вітчизняної історико-культурної спадщини 61, с. 386-387].

Коло законів, які потребують прийняття або оновлення в процесі формування законодавства для галузі культури, охоплює всі сторони цієї ери. До таких належать: Закон України «Про національний культурний одукт», а також закони «Про гастрольну діяльність», «Про театри і атральну діяльність», «Про збір на розвиток національної кінематографії»,

ро неприбуткові (непідприємницькі) організації». «Про внесення змін до кону України «Про охорону культурної спадщини», «Про внесення змін до дексу України про адміністративні правопорушення», «Про внесення змін до мінального кодексу України», «Про внесення змін до Бюджетного кодексу раїни».

Окремим законом необхідно унормувати відносини у галузі театральної льності, передбачивши наявність театрів державної, комунальної, ержавної форм власності, які можуть мати неприбутковий підприємницький) або комерційний статус. Слід відобразити в законі обливості театральної діяльності (зокрема гастрольної діяльності), трального продюсування, державної політики у сфері театральної діяльності, анізаційно-правових форм та установчих документів театрів. Необхідно рмувати на законодавчому рівні фінансову та господарську діяльність трів і театральних організацій, право на театральну постановку, професійну рчу діяльність та соціальний захист працівників театрів, міжнародну льність театрів.

Потребує законодавчого врегулювання гастрольно-концертна діяльність участю зарубіжних та вітчизняних гастролерів. Прийняття відповідного ону сприятиме припиненню зловживань у цій сфері та нагромадженню тів для підтримки гастрольної діяльності вітчизняних художніх колективів і онавців.

Для надання дієвої фінансової допомоги українському кінематографу та ведення ефективної культурної політики в галузі кінематографії слід йняти закон про збір на розвиток національної кінематографії. Об'єктами даткування мають бути: касовий збір від демонстрування (публічного зу) зарубіжних фільмів глядачам у кінотеатрах, кіно- відеозалах, еоустановках у спеціальних і пристосованих для демонстрування міщеннях; виручка телеорганізацій від телевізійної реклами; виручка від ового і роздрібного продажу відеокасет, дисків, інших технічних носіїв із асами фільмів.

В Податковому кодексі України слід передбачити податкове мулювання діяльності неприбуткових організацій, посилити підтримку годійництва (спонсорства, меценатства), запровадити збори на розвиток ціональної кінематографії та на організацію гастрольних заходів і онодавчо забезпечити цільове використання коштів, отриманих від цих рів. Необхідно також передбачити пільгове оподаткування підприємницької льності, пов`язаної з виробництвом національних фільмів, звільнити від В операції з продажу квитків на вистави вітчизняних театрів, концертних анізацій, цирків, а також квитки на відвідування вітчизняних музеїв та овідників. Потребує податкового стимулювання видавнича справа.

Актуальним залишається питання прийняття Закону України ро роздержавлення у сфері культури». При цьому слід, передусім, уточнити, роздержавлення є процесом зменшення різнобічного впливу держави на єкт господарювання. Воно чиниться шляхом зміни організаційно-правових рм об'єкта, або форми власності, або механізмів фінансування чи равління.

Окрім прямої приватизації та віддання на тендер, є чимало інших форм еншення ролі держави в наданні соціальних послуг, наприклад, перехід емих служб на самофінансування шляхом введення повної оплати раніше коштовних або дотаційних послуг. Наприклад, у Великій Британії радіо та бачення ВВС уже майже півстоліття фінансуються за рахунок так званої цензійної плати», доданої до продажної ціни кожного радіоприймача та левізора.

Спираючись на зарубіжний досвід, в Україні потрібно стимулювати виток національних культурних індустрій, національної освіти, українського стецтва. Це можливе за умови втілення рекомендацій багатьох аналітиків ржавної культурної політики, які полягають крім збільшення фінансової римки з боку держави, у забезпеченні ефективної системи законодавства залучення інвестицій у культурну сферу та пільгового оподаткування

льтурної і благодійницької діяльності, у запровадженні практики фахової нки діяльності культурних установ та організацій.

З викладених у попередньому розділі даних про розвиток українських льтурних індустрій в останні роки зрозуміло, що є нагальна потреба у ржавному культурному протекціонізмі, зокрема – у створенні *законодавчого ту, котрий би реалізував системний підхід до протекціонізму національного льтурного продукту* (НКП), і включав:

- чітку, диференційовану систему визначення, який культурний продукт є іональним у базовому розумінні і має враховуватись, напр., у квотах данного й ефірного часу, а який – є національним за вищими критеріями й слуговує на потужнішу державну підтримку;

- дієві податкові стимули для виробника (а також промотера, ловсюджувача) національного культурного продукту;

- створення гнучкої, диференційованої, прозорої й ефективної системи ржавної підтримки національних мистецьких проектів – на стадіях створення стецьких творів, виробництва культурного продукту, врешті, його ширення та споживання [261].

Такий механізм підтримки може забезпечити Закон « Про національний льтурний продукт», що має регулювати відносини, пов'язані зі створенням, готовленням, розповсюдженням і споживанням національного культурного одукту в інформаційно-культурному просторі України.

Він повинен бути спрямований на:

- забезпечення розвитку національних культурних індустрій, належної исутності національного культурного продукту на вітчизняному ринку та в льтурному споживанні людей;

- збереження і розвиток національної культурної традиції, формування ідної національної ідентичності громадян України засобами культури і стецтва, і через це – сприяти консолідації українського суспільства;

- забезпечення цілісності національного інформаційно-культурного остору та повноструктурності національної культури.

Концептуальною базою для пропонованих законом інструментів тримки національного культурного продукту та його виробника стала винена і гнучка система заохочення створення вітчизняної культурної дукції з «канадським змістом» (відома як Canadian Content Rules), що діє в наді ще з початку 1960-х років і постійно вдосконалюється.

Ця система передбачає чіткі правила визначення, чи є фільм, пісня, передача «канадськими», а відповідно – чи можна їх враховувати у квотах надського змісту» теле- та радіоефіру, і чи можуть вони розраховувати на датковий кредит та пряму фінансову підтримку з урядових фондів.

Інституційно дія цих положень підтримується роботою особливих служб, визначають відповідність культурного продукту вимогам «канадського сту», а також існуванням низки фондів, що надають гранти на створення та ловсюдження саме такого продукту.

Таким чином, системний погляд на механізм правового забезпечення лізації культурної функції держави, а також виявлення діалектичного емозв'язку між ним та правовідносинами в цій сфері і специфікою реалізації льтурної функції держави в сучасних умовах побудови України як мократичної, соціальної, правової держави розкриває ті форми, в яких бувається поєднання та узгодження державних та приватних інтересів у цій ері.

Виходячи з вищенаведеного можна констатувати, що підвищення ективності дії механізму правового забезпечення державного регулювання ери культури може бути здійснено лише за умови подальшого вдосконалення ремих його підсистем. Це стосується як вдосконалення засобів рядкування суспільних відносин у сфері культури, так і вдосконалення міністративно-правового регулювання діяльності органів державної влади в сфері.

3.3 Удосконалення фінансового механізму державного регулювання ери культури

Фінансовий механізм на практиці включає достатньо вагомий арсенал собів регулювання, однак основний його недолік полягає в тому, що існуючі номічні важелі впливу спрямовані не на забезпечення умов для розвитку ери культури, а на досягнення цілей окремих напрямів культурної політики, редусім популяризацію окремих культурних індустрій, що, на нашу думку, не зволяє розкрити потенційні можливості державного регулювання.

Зокрема, у Законі України «Про культуру» зазначено: «витратами на имання закладів культури є:

– кошти державного та місцевих бюджетів;

– кошти, що надходять від господарської діяльності, надання платних слуг;

– гранти, благодійні внески, добровільні пожертвування фізичних і идичних осіб, у тому числі іноземних;

– інші не заборонені законодавством джерела.

З метою залучення додаткових фінансових ресурсів для розвитку льтури держава створює сприятливий режим оподаткування фізичним та идичним особам, які спрямовують свої кошти на розвиток культури» [215].

Модель державного фінансування культури складається в кожній країні основі вибору методів, форм і механізмів фінансової політики. На її рмування значно впливають такі чинники, як традиційні національні льтурні переваги, а також розвиток доброчинності, спонсорства і меценатства стема фінансування культури і мистецтва визначається ступенем нтралізації державного управління й типом міжбюджетних відносин. В тарних державах, наприклад, в Швеції основну роль продовжує відігравати нтральний бюджет, тоді як у ФРН його економічні функції переважно межуються субсидуванням ефірного мовлення й зарубіжних культурних одів.

Підтримка культури з Державного бюджету здійснюється декількома шляхами, а саме: через пряме фінансування організацій культури, за допомогою загальних і цільових трансфертів у субнаціональні бюджети, на основі спільної участі у фінансуванні органів влади різного рівня (центрального і територіального бюджетів), розподіл субсидій здійснюється через незалежні посередницькі (недержавні) структури [95, с. 279].

У європейських країнах поширені наступні моделі стимулювання позабюджетного фінансування культури:

– налагодження зв'язків між організаціями культури та бізнесу (фандрейзинг);

– установлення «специфічних» податків (парафіскальні джерела).

Фандрейзинг – створення на законодавчому рівні стимулів для залучення комерційних організацій інвестувати кошти в культуру. Практика фандрейзингу є процесом формування сприятливих умов залучення позабюджетних коштів для реалізації мистецьких проектів і/або підтримки діяльності організацій культури.

Як механізм фінансування культури, фандрейзинг передбачає розвиток зв'язків організацій культури та бізнесу, вироблення різних форм та особливостей їх взаємовигідної співпраці, а також формування громадської думки на користь підтримки культури.

Інвестування ресурсів у культурні проекти стало одним з інструментів маркетингу комерційних організацій.

Основними мотивами, що спонукають представників бізнесу вимовувати кошти на культурний розвиток є:

– рекламні можливості (промоція бренду чи продукції компанії) в рамках культурного проекту;

– створення позитивного іміджу компанії, демонстрація політики соціальної відповідальності;

– доступ до цільової аудиторії в рамках проведення мистецького заходу з метою промоції власної продукції/послуг.

Практика фандрейзингу вперше була застосована в США через меженість фінансової підтримки культурної сфери з боку держави. Зокрема, ржавні кошти в бюджеті американських організацій культури становить лише %. Натомість держава створює в країні необхідні умови для розвитку льтури через комплексну систему пільг та заохочень для потенційних донорів спонсорів.

Упровадження механізмів фандрейзингу надало можливість урядам країн ранція, Австрія, РФ), які до цього орієнтувалися на 100 % державну тримку культури, значно скоротити бюджетні видатки на культуру та птувати організації культури до роботи в ринкових умовах. Унаслідок ведення фандрейзингових реформ в Австрії сформувалися усталені актики співпраці організацій культури з бізнесом. Зокрема, 73 % трійських організацій культури розробляють власні культурні проекти з хуванням комерційних інтересів партнерів-донорів.

У США, Франції, Великобританії та Німеччині створюються незалежні анізації, які здійснюють посередництво між державою, культурою та несом. Серед них: Initiativen Wirtschaft fur Kunst, Kulturkontakt в Австрії; Art Business у Великобританії; Admical у Франції. Значною мірою ці організації рияли формуванню нового світогляду щодо ролі культури в суспільному тті, а також нової моделі фінансування культури в європейських країнах. У 3 р. Art and Business визначила наступні аргументи для взаємодії в кутнику «культура – уряд – бізнес»:

для культури – «ми активізуємо підтримку з комерційного сектора, що повнить державне фінансування»;

для держави – «ми залучимо позабюджетні кошти, якщо держава йснить зустрічне фінансування культурного проекту (програми)»;

для бізнесу – «ми сприятимемо вашим комерційним інтересам, якщо ви адете кошти в культуру».

В європейських країнах держава фінансує не тільки державний, але й ержавний (громадський та приватний) сектор культури. Розподіл

джетних асигнувань здійснюється переважно на конкурсній основі під ронатом недержавних інституцій (фонди, творчі асоціації, громадські итути культури).

Культурні та мистецькі проекти отримують державні гранти в курентному змаганні. При цьому держава здійснює суворий контроль за тю реалізації проекту (програми) та цільовим використанням коштів.

Наприклад, у Великобританії фінансування культури здійснюється через ду по культурі (Arts Council), яка є самостійною, незалежною організацією етину складають діячі мистецтва) [268-269].

Благодійництво – надання набувачам матеріальної, фінансової, анізаційної та іншої благодійної допомоги від фізичних та юридичних осіб. ецифічними формами благодійництва в культурі є меценатство комерційна підтримка організацій культури, мистецьких проектів і водночас анізм покращення іміджу компанії) та спонсорство (підтримка культури з тою досягнення організацією-донором певних бізнес-цілей).

Стимулювання розвитку благодійництва (спонсорства і меценатства) йснюється державою через:

1. Податкові пільги – держава розробляє систему податкових пільг, яка кочує надходження від комерційного сектора на розвиток культури.

У Бельгії та Великобританії передбачене стимулювання спонсорства яхом вилучення суми, витраченої на рекламу та маркетингові операції, з сягів, що обкладаються податком. В Австрії та Франції спонсорство актується як маркетингові витрати компанії на рекламу і не оподатковуються.

Система податкових пільг має свої особливості в різних країнах. Розміри адів комерційних організацій на потреби культури, що не обкладаються атком, вимірюються у процентному відношенні до їх сукупного річного ибутку. За експертними оцінками цей показник у Франції складає 0,2-0,3 %, ртугалії – 0,2 %, Австрії – 10 %, Нідерландах – 6 %, Бельгії – меньше 5 %.

2. «Відсоткову філантропію» (меценатство) – інноваційна правова норма ан, що приєднались до ЄС у 2004 та 2007 рр. Суть її полягає в можливості

адресувати певний відсоток сплаченого податку на суспільні/культурні треби.

«Відсоткова філантропія» була запроваджена Угорщиною в 1996 р. дом до ініціативи приєдналась Словаччина, Польща, Литва і Румунія. На ху до законодавчого закріплення ця норма знаходиться у Чехії.

«Відсоткова філантропія» у сфері культури є не стільки джерелом абюджетного фінансування культури, скільки ефективним механізмом учення широких верств суспільства до підтримки її розвитку та формування мадської відповідальності за культуру.

3. Створення іміджу престижності – політика популяризації соціальної повідальності за культуру, позиціонування державою благодійництва як году формування позитивного іміджу компанії.

У США економічні стимули (пільгове оподаткування) сприяють ученню лише 10 % спонсорських коштів. Основним стимулюючим ханізмом залучення благодійних коштів на розвиток культури є формування громадської думки іміджу престижності статусу «мецената» у сфері культури.

У Франції одним з таких стимулюючих механізмів є щорічна спонсорська емія «Les Oscars», заснована у 1980 році незалежною організацією Admical. емія має національний статус, а її основною ідеєю є заохочення розвитку годійництва у сфері культури.

Комерційний сектор в європейських країнах проявляє дедалі більшу цікавленість у підтримці культурних проектів. Унаслідок публічності та ціальної значущості, сфера культури містить потужні можливості рмування та просування позитивного іміджу представників бізнесу, итивно впливає на репутацію комерційних організацій. Представники несу дедалі більше надають перевагу цьому напряму промоції перед диційною рекламою.

4. Взаємовигідне співробітництво залишається одним з основних нципів налагодження зв'язків між культурою та бізнесом. У Франції чного поширення набуло «корпоративне меценатство» – механізм

кращення іміджу компанії шляхом некомерційної підтримки в культурній ері. Проте ця форма підтримки передбачає надання донорам певних ивілеїв та послуг у ході реалізації культурних програм [267-269].

У Російській Федерації та деяких країнах Європи поширеною формою ібного взаємовигідного співробітництва є надання меценатам безкоштовних итків або запрошень на мистецькі заходи, можливість використання міщення для корпоративних цілей компанії-донора тощо.

Серед першочергових рекомендацій, що містяться в експертному новку Ради Європи «Культурна політика України – оцінка міжнародних спертів» [233], наголошується на необхідності встановлення партнерства та операції між культурою, бізнесом та органами державної влади, що зволить залучити ширші можливості та ресурси для розвитку кожного ктора.

Для залучення бізнес-співтовариства в рішення питань культурної літики державі необхідно здійснити ряд практичних заходів:

– адаптувати законодавство до нових умов культурної політики;

– прийняти концепцію розвитку культури і збереження культурної адщини країни, в досягненні цілей якої активну роль гратиме бізнес-втовариство;

– створити умови щодо формування партнерами від культури итивного образу бізнесмена і корпорації, які грають помітну роль в розвитку льтури;

– зорієнтувати центральні і регіональні цільові програми у сфері культури однополюсного державного фінансування на широку участь бізнесу в їх робці і реалізації;

– розповсюдити ринкові відносини на окремі сектори сфери культури.

При залученні бізнесу до сфери культури важливим аспектом партнерства уточнення соціальної відповідальності бізнесу за стан культури. Розвиток мадянського суспільства передбачає: якщо бізнес хоче забезпечити собі і цевим громадам та суспільству в цілому стійкий розвиток, то бізнес-

товариство повинно прийти до розуміння своєї соціальної ролі і своєї іальної відповідальності не лише перед своїми працівниками, але і перед м суспільством.

Державна влада своїм прикладом, прозорістю дій повинна переконати несменів в тому, що необхідно вкладати гроші в соціокультурні проекти. У ою чергу, бізнес-співтовариство вже сьогодні вибудовує соціокультурну сію і усвідомлює свою соціальну відповідальність за розвиток суспільства. к, в Соціальній хартії російського бізнесу бізнес-співтовариство проголошує тримку зусиль влади і цивільних ініціатив в області культурного розвитку иторій, збереження культурної спадщини і різноманітності, декларує своє агнення встановлювати ефективне партнерство з регіональними і місцевими астями, інститутами цивільного суспільства з метою спільної участі в сягненні загальних цілей розвитку довколишнього співтовариства, а також тримує встановлення взаємної відповідальності держави, бізнесу і омадянина, в основі якої визначена демократія, дотримання цивільних прав і обод [249].

4. Необхідність вироблення ефективної моделі фінансування вітчизняної льтури, адекватної потребам сучасного суспільства, зумовлюють бхідність застосування досвіду та стандартів фінансування культури в опейських країнах.

Вимога ефективнішого використання державних коштів потребує зміни анізму фінансування культурно-мистецьких закладів. Тому ми підтримуємо уковців [13, 77, 268], які вважають за доцільне відмовитись від розподілу джетних коштів виключно на нормативній основі і ввести елементи ового фінансування культурно-мистецьких програм, проектів, заходів на нкурсній основі шляхом створення державно-громадських фондів підтримки льтури. Такі фонди мають бути створені на національному рівні у вигляді ного національного фонду підтримки культури та на місцевих рівнях. При му кошти фондів на початковому етапі їх діяльності формувалися б за унок:

- фінансування з держбюджету (відповідних місцевих бюджетів);

- внесків та пожертв юридичних і фізичних осіб;

- відрахувань із коштів, отриманих за рахунок приватизації закладів льтури або об'єктів культурно-мистецького призначення у розмірі 25-30 % сум, отриманих внаслідок приватизації кожного об'єкта.

З метою розвитку такого джерела фінансування культури, як абюджетні кошти, вноситься пропозиція переглянути доцільність і механізм користання централізованих бухгалтерій у системі фінансування культури в іод запровадження ринкових реформ та проникнення ринкових відносин у еру культури [267-268].

Сьогодні дедалі частіше культурно-мистецькі заклади виконують роботу о надають послуги на основі відповідних договорів, або ж фінансують оведення культурно-мистецьких заходів за допомогою укладення договорів о співробітництво з партнерами – організаціями, що не належать до сфери льтури. Така практика у багатьох випадках має позитивний ефект для йснення великих культурно-мистецьких проектів, а також підтримки лективів, підприємств та організацій культури.

Подальший розвиток договірної системи вимагає гнучкості при порядженні коштами, коли їх розпорядники можуть приймати рішення остійно у рамках своєї компетенції з можливістю ефективного використання самих коштів, так і часу, який сьогодні витрачається на їх отримання з нтралізованих бухгалтерій за заявками розпорядників коштів.

Таким чином, використання централізованих бухгалтерій у регіонах з ликими потенційними можливостями розвитку договірних відносин стає фективним.

Ми вважаємо, що необхідно передбачити можливість створення льного фонду цільового капіталу декільком установам сфери культури.

Даний підхід дозволить, на нашу думку, вирішити ряд завдань атегічного розвитку держави, зокрема:

– можливість розкрити культурний потенціал регіонів, який не

ористовується в повному обсязі або недостатньо яскраво виражений;

– сформувати привабливий для населення, туристів, інвесторів імідж іону;

– об'єднати однотипні і різнопрофільні установи культури на базі лізації довгострокових програм, направлених на розвиток регіонів;

– активно використовувати культурний потенціал для розвитку регіону;

– сприяти формуванню активної моделі культурної політики регіону;

– диверсифікувати джерела фінансування сфери культури;

– систематизувати спонсорську діяльність в цілях розвитку соціальної повідальності бізнесу.

Аналіз існуючих в Україні фондів підтримки культури, їх правового тусу приводить до висновку про необхідність створення автономних, ржавно-громадських фундацій з новим правовим статусом.

Підтримка культури через такі фундації може стати дуже важливою саме рез принципові відмінності фінансування за допомогою фундацій від мого бюджетного утримання, які дозволяють вирішити коли не повністю, то на б частково, деякі з гострих проблем культурної сфери. Ключовими мінностями є наступні:

1. Пряме утримання орієнтується передусім на збереження базової льтурної інфраструктури, гранти фундацій – на конкретні проекти, заходи, на ві мистецькі явища.

2. Фундації у процесі надання грантів трактують однаково і державні, й ержавні організації та заклади, натомість система бюджетного утримання оплює лише державні заклади.

3. Пряме утримання надається закладам здебільшого механічно, за рмативним чи іншим принципом розподілу бюджетних коштів, у певному сі – за інерцією; натомість гранти фундацій – на конкурсній основі, сними рішеннями наглядових рад, що складаються з визнаних культурно-стецьких авторитетів. Це забезпечує фундаціям певну незалежність від ржавних структур у прийнятті рішень та певну якість прийнятих рішень.

4. Нарешті, публічні фундації відкриті й для недержавних коштів, при му є підстави вважати, що з подоланням економічної кризи та зміцненням иватного сектора надходження до фундацій із приватних джерел, які сьогодні дто незначні, відіграватимуть дедалі помітнішу роль [267-269].

Запровадження у життя таких фундацій стане справжньою альтернативою мому бюджетному утриманню та зробить реально можливим проведення ржавної і недержавної підтримки всіх цікавих, значущих культурних акцій, ектів та програм, незалежно від форми власності чи підпорядкування.

Також для покращення фінансування сфери культури пропонується нансування культури через державні цільові програми. Цільова програма, в инципі, передбачає, по-перше, чітке окреслення конкретних цілей, які мають ти досягнуті; по-друге, сукупність заходів, які мають бути вжиті задля сягнення цілей; по-третє, конкретних виконавців і термін виконання кожного оду; по-четверте, необхідні для цього фінансові, матеріальні, кадрові урси.

Наступний крок – фінансування культури в обласних та місцевих джетах. Держава повинна провести систему дій, які б стимулювали місцеву ду на збільшення видатків на культуру. Для багатьох типів закладів льтури і мистецтва доцільне впровадження комбінованої системи нансування: з державних (бюджетних) джерел, з благодійництва, а також сних доходів, зароблених за надані послуги. Необхідно також розвивати й рше впроваджувати конкурсні механізми фінансування.

Необхідно забезпечити ефективне використання ресурсів. Публічні кошти оть покривати реальні культурні потреби населення, а не утримання старілих інфраструктур публічного сектору. Публічні кошти також мають ділятися надавачам публічних послуг на контрактній основі з урахуванням ня якості послуг та ефективності використання коштів.

У частині делегованих державою повноважень мають встановлюватися кі, уніфіковані стандарти надання культурних послуг. Обсяг трансфертів з ржавного бюджету має забезпечувати дотримання цих стандартів. У частині

сних повноважень місцевого самоврядування держава встановлює загальні моги для місцевого самоврядування щодо якості надання культурних послуг.

Необхідно замінити систему «управління витратами» на систему правління результатами» щодо витрачання публічних коштів. Делегувати конання державних функцій потрібно лише тим територіям, що забезпечують якісне та ефективне виконання.

Необхідно запровадити застосування доповнювальних та обумовлених юджетних трансфертів. Це дозволить підвищити рівень власної ікавленості та відповідальності їх отримувачів щодо цільового, имального використання коштів та ефективного виконання програм, що нансуються за рахунок трансфертів.

Аналізуючи стимулювання з боку держави творчої діяльності у сфері льтури і мистецтва, слід виділити наступні форми:

– фінансування створення конкретних творів (державне замовлення);

– фінансування поточної діяльності творчих організацій і колективів мфонічних оркестрів, репертуарних театрів, музеїв, бібліотек тощо);

– фінансування гастрольних виступів в даному регіоні (із засобів цевого бюджету) конкретних виконавців і колективів;

– установа стипендій і інших посібників для найбільш талановитих дожників, що творять в різних видах мистецтва;

– стимулювання державних коштів масової інформації з метою залучення роких верств населення до художніх цінностей.

Регіональна влада та місцеве самоврядування повинні мати гнучкі та учні інструменти об'єднання зусиль для спільного виконання тих чи інших сних або делегованих функцій та бюджетних програм розвитку відповідних міністративних одиниць. При цьому втручання центральних органів влади в процеси має бути мінімальним.

Необхідно запровадити ефективний та прозорий публічний фінансовий нтроль: 1) запровадити систему публічного фінансового контролю на рівні цевих бюджетів; 2) розробити та закріпити на законодавчому рівні

инципи здійснення публічного фінансового контролю, що мають тосовуватися до публічних фондів усіх видів; 3) запровадити систему омадського фінансового контролю на основі принципів прозорості та блічності бюджетної системи та бюджетного процесу [269].

Існує ще один шлях – це зростання власних зароблених коштів, як від новної діяльності, так і з інших джерел (оренда приміщень, мерчандайзинг, кламні послуги тощо). Статистика показує, що цей шлях уже широко ористовується багатьма державними та комунальними закладами культури в раїні, і з помітним успіхом. Іншим реальним напрямом збільшення доходів же стати впровадження спеціальної зниженої чи навіть нульової ставки датку на додану вартість для закладів культури.

Окрім бюджетного фінансування та власних зароблених коштів, є ще не важливе джерело прибутку – благодійні пожертви та спонсорські внески, також потребують сприятливого законодавчого режиму [267-269].

Тема протекціонізму щодо вітчизняних культурних індустрій широко оворюється в Україні. Проте податкові пільги для національного льтурного продукту стосуються лише книговидавництва, та й то вони не ли у січні-червні 2004 року. Тому видається надзвичайно потрібним провадження системних протекціоністських заходів, і не лише для говидавництв, а також для вітчизняних виробників кінематографічної та вичної продукції.

Водночас слід звернути увагу на роль культури як важливої складової ціонального брендінгу.

Серед можливих заходів поліпшення становища в галузі культури можна окремити, зокрема, наступні. Законодавче визначення рівня фінансування льтури як частки ВВП (скажімо, якщо брати приклад порівнюваних опейських країн – 1,4-1,7 %) і поступове наближення до цього показника. Це зволило б, через 2-3 роки переглянути нормативи видаткових потреб на льтуру, що збільшило б обсяги трансфертів місцевим бюджетам. З іншого ку, збільшення обсягів фінансування дало б змогу розглянути можливість

орення Центру регіональної політики в галузі культури, який займався б лізом, моніторингом і узгодженням довготривалих проектів у розрізі іонів, а головне – розподіляв би гранти місцевим бюджетам для здійснення ектів у галузі культури. Саме така практика грантів допомагає в багатьох інах враховувати регіональні особливості й потреби.

Водночас слід впроваджувати, поряд з уже існуючими, нові механізми нсування культурних організацій і проектів, що в умовах України означає упне:

– розвиток механізмів конкурсного фінансування культурно-мистецьких ктів, на яке могли б претендувати організації культури незалежно від форм сності та від підпорядкування;

– подальший розвиток продюсерської системи не лише в кінематографі, й у театрі (антреприза) та концертній справі;

– удосконалення існуючої системи грантів Президента для видатних щів та для творчої молоді; звільнення всіх подібних грантів від одаткування. Також необхідне використання широкого спектру фінансових анізмів підтримки культури: кредити, позики, міжнародні інвестиції, даткові кредити, податкові пільги тощо.

Отже, існує необхідність подолання існуючого відставання від опейських стандартів у справі вдосконалення механізмів фінансування льтурно-мистецької діяльності в Україні і з цією метою в найближчій спективі потрібно створити сприятливе середовище для державно-ватного партнерства на різних рівнях управління та виховувати нове оління менеджерів культури, здатних концептуально і практично безпечити прийняття рішень та стратегічний розвиток сфери культури в йбутньому.

Висновки до третього розділу

1. Здійснення управлінського організаційного впливу держави на

льтуру через органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в раїні початку XXI ст. потребує якісних змін з об'єктивних причин: анізація виконання законів відбувається з урахуванням необхідності оджувати законодавчу базу культури України із законодавством для сфери льтури Європейського Союзу; виконання управлінських функцій в умовах мократизації, деідеологізації та компромісної децентралізації методів ржавного управління супроводжується поширенням в Україні насамперед опейського досвіду.

2. Характер реформування системи заходів законодавчого, виконавчого і нтрольного спрямування, здійснюваних державними органами у сфері льтури, визначається особливостями залежності державного регулювання ери культури від змісту та інтенсивності таких процесів, як демократизація, централізація та деідеологізація державної політики у цій галузі.

Демократизація державного регулювання сфери культури залежить, у ршу чергу, від законодавця, який наданням відповідних повноважень ганам виконавчої влади на місцях та органам місцевого самоврядування до формування та здійснення культурної політики в межах відповідної риторії має дбати про розширення культурних інтересів регіонів, без чого міністративно-командна методика не поступиться демократичній.

Децентралізація повинна не знищити централізацію, а тільки знайти і ергати рівновагу між функціями і повноваженнями органів управління них рівнів, що значною мірою залежить від раціоналізації структури апарату равління сферою культури.

3. На сьогодні зберігає актуальність створення ефективних отекціоністських законодавчих норм для культурних індустрій в Україні нематографія, книговидавництво, музична індустрія), де працюватимуть у ому напрямку механізми податкового стимулювання національного робника культурного продукту.

4. Доцільно запровадити ряд змін у системі оподаткування, щоб бити її сприятливішою для розвитку культури:

– законодавство про неприбуткові організації має стати адекватнішим до треб таких організацій – шляхом затвердження окремого закону;

– такі види благодійництва та доброчинності, як меценатство та онсорство, повинні мати окремий закон, який окреслив б їхню сутність, а кож механізми державної підтримки цієї суспільнокорисної діяльності;

– багатоканальне фінансування закладів культури (з бюджету, кошти агодійників, із власних зароблених коштів) має бути законодавчо едбачене для всіх типів закладів культури.

5. Децентралізація виконавчої влади в Україні допоможе співпрацювати повідним органам управління по запровадженню державної політики у сфері льтури на місцях. Нова структура підпорядкування закладів та установ льтурно-мистецької сфери органам влади різних рівнів допоможе окреслити кі повноважень органів державного управління та місцевого самоврядування алузі культури, а також знайти відповідні джерела фінансування закладів льтури.

6. Для багатьох типів закладів культури і мистецтва доцільне ровадження комбінованої системи фінансування, яка включатиме такі адові, як пряме бюджетне фінансування, фінансування культури через ржавні цільові програми, фінансування культури з обласних та місцевих джетів, власні доходи закладів культури і благодійні пожертви, непряме нансування.

Таким чином, відстороненість держави від жорсткого впливу на льтурну сферу, самостійність більшості культурно-мистецьких закладів, тримка (фінансова, пільгова, податкова) закладів, колективів, інституцій, инцип розподілу фінансових обов'язків, фінансова та законодавча остійність регіонів – це позитивні кроки, які допоможуть удосконалити ханізми державного регулювання сфери культури в Україні.

ВИСНОВКИ

Забезпечення культурних прав громадян, збереження та розвиток турної самобутності нації, формування конкурентоспроможності ціональної культури й участі України в міжкультурних обмінах у сучасному і потребує інтенсифікації наукових досліджень культури як детермінанти пільних трансформацій.

На основі проведеного дослідження питань регулювання сфери культури загальнення його результатів зроблено ряд висновків та рекомендацій, які ють теоретичне і практичне значення.

1. У дисертації здійснено аналіз вітчизняної і зарубіжної наукової ратури, на основі якого зроблено висновок, що поняття культури має різні актеристики й сутність, багатогранні аспекти, які не втратили свого чення і в наш час. Розуміння та застосування поняття «культура» у жавному управлінні має свої особливості, свій специфічний кут розгляду, ий визначений межами втручання держави у культурно-мистецькі процеси.

На наше переконання, інструментом дослідження трансформаційної ності культури має стати сукупність нових підходів динамічного аналізу діально-культурної реальності, в основу яких може бути покладений нцептуальний «апарат» синергетики, органічно доповнений напрацюваннями ковців другої половини XX – початку XXI століття.

Культура виступає надзвичайно складною системою, що являє собою теріалізацію духовного життя людства в його еволюційному розвитку. нцепти, ідеї, світоглядні універсалії як загальний підсумок актів реживання, розуміння та осмислення дійсності утворюють основу діокультурного життя. У архетипах культури в концентрованій формі ріксовані досвід народження і становлення спільності в даній культурі, ецифіка її первинної, базової соціальності. Первинною соціальністю, ошосмислами культури задаються основні сюжетні лінії суспільного життя.

ультура здатна забезпечувати динамічні ресурси для успіху суспільного звитку, тому вона є соціальною основою досягнення цілей суспільства і в ому сенсі – засобом розвитку. В цьому контексті ми солідарні з Пітиримом рокіним, що культура виступає як гігантська суперсистема, домінанта спільства (змінюється форма культури – змінюється і тип суспільства).

Системний характер культури представляє культурна тріада: особи ультура особи), соціальної спільноти (групова, корпоративна, класова, іональна культура), соціуму в цілому (суспільна культура).

З врахуванням системного підходу сферу культури доцільно розглядати з ох взаємодоповнюючих позицій: у змістовному і функціональному аспектах. містовному аспекті культура є інформацією і знаннями, які генеруються в их сферах культури як релігія, наука і технологія, мистецтво, побут і ведінка. Функціональний підхід характеризує культуру з позиції зовнішньої на соціальний світ, через формування у людей подібних реакцій на факти колишнього середовища. У функціональному аспекті культура регулює дську поведінку через систему цінностей, структуру інститутів, соціальні, тоглядні і економічні норми.

Отже, роль культури є не просто важлива, вона – вирішальна. Даний стулат виступає методологічною засадою нашого наукового дослідження.

2. Визначено, що культурна політика – це складна динамічна система емодії державної влади, суспільства і культури (як об'єкта цієї політики). льтурна політика демократичної держави є діяльністю, що передбачає рмування концептуальних уявлень про місце і роль культури в суспільному тті, виявлення пріоритетних цілей розвитку культури, створення відповідних ограм розвитку культури, реалізацію програм за допомогою розподілу різних ів ресурсів.

Головним завданням культурної політики є збереження, відродження і звиток життєвого потенціалу національної культури.

– Основними складовими культурної політики є мета, завдання, принципи, єкти, суб'єкти, змістовне наповнення та інструментарій забезпечення.

Системність культурної політики виходить зі здатності з успіхом нкціонувати в соціальному середовищі, адекватно відповідати гатоальтернативності нашого суспільного буття і реагувати на спектр нових жливостей, взаємодіяти з іншими системами. Успішне функціонування льтурної системи породжує численні обслуговуючі, вторинні системи, що зорює цілу ієрархію, до якої входить добре налагоджений у рамках системи формаційний, кадровий, фінансовий обмін, утворення нових зв'язків, ементів зі своїми локальними цілями та засобами їх досягнення.

3. З'ясовано, що зарубіжний досвід державного регулювання сфери льтури представлено низкою моделей: американською, британською, анцузькою та іншими. Зокрема, здійснена в дисертації оцінка закордонних делей державної політики у сфері культури дозволила розробити комендації щодо використання позитивних елементів кожної моделі в ржавному регулюванні української культури. Виділено спільні риси системи конодавчих і виконавчих механізмів зазначених моделей, а саме:

– господарсько-правова самостійність більшості культурно-мистецьких кладів, відмова держави від адміністрування у взаєминах з культурною ерою;

– відмова від утримання закладів, колективів, інституцій, лише фінансова помога конкретним культурним проектам, де некомерційним (культурним, вітнім, релігійним) організаціям забезпечується пільговий режим одарювання, а державна підтримка, як правило, не є стовідсотковою;

– законодавче й економічне (через податкові пільги тощо) стимулювання ержавної підтримки культури, сприяння виникненню й розвитку мережі ержавних організацій (фундацій, агентств, мистецьких спілок), основна мета х полягає в підтримці та розвитку культури.

Водночас існуючі моделі культурної політики також мають свої недоліки, провадження якоїсь однієї із них повинно здійснюватись з урахуванням бливостей історико-культурної спадщини та тенденцій сучасного розвитку тури в Україні.

4. Аналіз законодавчого забезпечення здійснення культурної політики в раїни показав, що причина недосконалості правової бази – в її нецілісності та змитості.

Національне культурне законодавство є тим полем наукової і практичної льності, на якому можна запроваджувати найкращі моделі функціонування льтурної політики, створені розвиненими країнами, міжнародною правовою кою і практикою.

Національне законодавство у сфері культури – інструмент суспільного звитку в умовах глобальних культурних трансформацій. Вплив сучасних балізаційних процесів на творчість, виникнення й розвиток культурної дустрії, культурну спадщину, захист авторських прав та громадських ересів у вік кіберкультури вимагає трансформації національного конодавства таким чином, щоб воно було здатним забезпечити інтереси омадян відповідно до вимог сучасного суспільного розвитку.

Ключовою для виведення культурної сфери з глибокої кризи є проблема формування законодавчої бази культури, оскільки інші шляхи (зміни в міністративних механізмах, істотне збільшення бюджетного фінансування) є безперспективними, або нереальними в сучасних умовах. Головною метою ої правової реформи має бути створення значно сприятливіших умов сподарювання для закладів культурної сфери всіх форм власності, а також вих механізмів фінансової підтримки культури. Надзвичайно потрібним є кож створення режиму здорового протекціонізму щодо вітчизняної культури, ий включав би пільгові ставки ПДВ на національну культурно-мистецьку одукцію, введення квот для національної аудіо- та відеопродукції на ктронних ЗМІ тощо, аби забезпечити їх конкурентоспроможність.

Принциповим моментом є також визначеність векторів державної літики на концептуальному рівні, їх закріплення у відповідних нормативно-вових актах. Причому саме теоретико-прикладні та методичні розробки ють стати основою відповідних державних програмних юридичних ументів – це дозволить забезпечити взаємозв'язок науки та практики, що є

ючовою складовою ефективності. З метою визначення стратегічних цілей та оритетів культурної політики й захисту національно-культурного простору ржави необхідно розробити та прийняти у статусі закону Концепцію льтурної політики України.

5. Розкрито інституційні та фінансово-економічні засади реалізації ржавної політики у сфері культури України. Зокрема, визначено коло новних суб'єктів культурної політики з врахуванням змін, зумовлених роведенням адміністративної реформи в Україні в 2010 – на початку 2011 рр. бґрунтовано необхідність подальшої децентралізації державного регулювання ери культури.

Активізація культурно-мистецького життя країни, на думку автора слідження, не лише матиме позитивні соціо-економічні наслідки для країни в ому, а й сприятиме консолідації українського суспільства.

6. Виявлено основні недоліки (фінансування за залишковим принципом, сутність усвідомлення важливості культури на рівні стратегічного неджменту, декларативність законодавчої бази) і проблеми (захист ціонально-культурного простору в умовах глобалізації, концептуальна і ограмова невизначеність культурної політики на різних рівнях управління, уніфікованість процедур надання культурних послуг, низький рівень теріально-технічного та кадрового забезпечення тощо).

Аналіз процесів, які проходили протягом останніх років у галузі льтури, дав можливість окреслити коло найбільш актуальних проблем і тань, а також визначити шляхи підтримки позитивних тенденцій і подолання изових явищ.

7. Розроблено практичні рекомендації щодо напрямів оптимізації ханізмів організаційного, правового та фінансового забезпечення державного улювання розвитку сфери культури.

Зокрема, обґрунтовано, що сучасна модель культурної політики держави ґрунтуватися на усвідомленні багатовимірності сфери культури, її ціонально-духовної та інноваційно-економічної складових, що надасть

жливість максимально розкрити культуротворчий потенціал становлення раїнської національної ідеї.

В цьому контексті, на нашу думку, необхідна маркетингова реорієнтація державного управління в Україні, в тому числі у сфері культури. я державного управління маркетинг дає не просто нові методи аналізу та особи вирішення проблем, а й формує практичний інструментарій епокладання всієї управлінської діяльності. На особливу увагу заслуговують ровадження принципів людинозбереження та культурозбереження як ркетингових механізмів цілепокладання в соціально-культурній сфері, ширення недержавного комерційного маркетингу, підтримка державно-ватного партнерства, цільових проектів і програм.

Потрібно вдосконалити інституційну базу державної політики у сфері льтури (розуміючи культуру в ширшому сенсі, тобто включно із мас-медіа, мерційною дозвіллєвою сферою тощо); насамперед подолати відомчу скоординованість у рамках виконавчої влади (між центральними і місцевими ганами влади, між різними міністерствами і відомствами).

Слід значно піднести рівень інформаційного та аналітичного езпечення культурної політики шляхом:

– удосконалення галузевої статистики, особливо щодо культурних устрій і ринку культурних товарів та послуг, ведення моніторингу льтурно-дозвіллєвих видатків у сімейних бюджетах громадян тощо;

– активізації наукових пошуків та розширення масштабів аналітичних ліджень у галузі, втілення у практику рекомендацій інформаційно-льтурних центрів та громадських організацій;

– посилення контролю за виконанням законодавства у сфері культури, езпечення прозорості дій держави у сфері культури.

З метою посилення ефективності культурної політики держави також ільно: 1) реорганізувати Міністерство культури в Міністерство культурної літики та оптимізувати структуру апарату міністерства шляхом злиття ожних за функціональною спрямованістю структурних підрозділів; 2)

йснити поступовий перехід до політики культурної децентралізації з ночасною промоцією національних культурних цінностей на глобальному ні; 3) налагодити систему інформаційних зв'язків між управлінськими уктурами різних рівнів управління; 4) забезпечити чіткий нормативно-авовий розподіл компетенції органів управління культурою різних рівнів.

З метою запровадження нових інструментів фінансування сфери культури бхідно здійснити наступні заходи:

– запровадити систему змішаного фінансування, яка передбачає ограмний принцип формування бюджету в поєднанні із нормативним нансуванням;

– слід запроваджувати, поряд з уже існуючими, нові механізми нансування культурних організацій і проектів, зокрема: фінансування льтурно-мистецьких проектів на конкурсних засадах (грантові програми), дальший розвиток продюсерської системи, системи культурних інвестицій, лучення недержавних коштів тощо.

Модернізація існуючої системи управління культурною політикою дасть жливість чіткіше збудувати систему державного регулювання розвитку льтури на загальнодержавному і регіональному рівнях, уникнути отрібних дублювань повноважень і сфер компетенцій різних управлінських ганів, і, крім того, не фрагментарно, а комплексно вписати культурну літику держави в систему механізмів реформування суспільства.

ДОДАТКИ

Додаток А

Показники динаміки інфраструктури культури [177]

Таблиця А.1

Кількість професійних театрів (включаючи театри-студії), на кінець року	Кількість відвідувань театрів за рік, млн.	Кількість концертних організацій	Кількість відвідувань концертних організацій за рік, млн.	Кількість відвідувань музеїв за рік, млн.
125	17,6	44	15,0	31,8
130	15,0	43	12,6	20,8
127	15,1	44	9,6	16,3
131	12,4	49	10,0	18,0
132	10,2	52	6,6	18,2
136	8,3	53	7,3	17,4
130	6,9	53	4,8	16,5
130	5,6	55	4,2	14,9
132	5,6	57	3,5	14,8
131	5,6	57	3,9	15,0
131	5,7	61	3,8	16,0
129	5,9	61	4,6	17,1
131	6,2	67	6,6	17,5
135	6,1	71	4,0	17,6
133	6,0	77	4,9	18,5
135	6,2	78	4,4	18,9
137	6,3	81	4,1	20,2
138	6,6	79	4,2	21,1
138	7,0	77	4,0	21,9
136	6,2	77	3,8	20,8

Таблиця А.2

	Кількість масових універ-сальних бібліотек, тис.	Бібліо-течний фонд, млн.при мірників	Кількість демон-страторів кіно/відео /фільмів, тис	Кіль-кість відві-дувань кіно-сеансів за рік, млн.	Кіль-кість закладів куль-тури клуб-ного типу, тис.	Кіль-кість місць в них, млн.
1990	25,6	419	27,2	552	25,1	6,5
1991	25,3	410	25,0	416	24,7	6,4
1992	25,3	401	22,3	211	23,9	6,2
1993	24,4	388	20,5	127	23,5	6,0
1994	24,2	379	17,9	56	23,3	6,0
1995	23,8	370	16,1	36	23,0	5,9
1996	23,3	364	13,3	14	22,4	5,9
1997	21,5	356	10,8	7	21,5	5,6
1998	21,1	350	9,0	5	20,9	5,5
1999	20,9	347	7,8	5	20,7	5,5
2000	20,7	343	6,9	6	20,4	5,4
2001	20,4	338	6,0	7	20,2	5,3
2002	20,4	339	5,3	9	19,9	5,2
2003	20,3	336	4,1	10	19,6	5,1
2004	20,0	333	3,6	10	19,4	5,1
2005	19,8	330	3,3	10	19,1	5,0
2006	19,8	324	3,2	12	19,0	4,9
2007	20,8	345	3,0	18	18,9	4,8
2008	20,6	352	2,4	11	18,8	4,8
2009	20,1	338	2,2	11	18,7	4,8

Додаток Б

ЗАТВЕРДЖУЮ
Начальник управління культури
Івано-Франківської обласної державної адміністрації
В. Федорак
_____ 2010 р.

Акт
про впровадження результатів дослідження

асистента кафедри державного управління Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, Малімона Віталія Івановича на тему: *«Культурна політика держави як фактор реформування суспільства»* на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 механізми державного управління.

Комісія у складі: голова – заступник начальника управління культури облдержадміністрації, кандидат наук з державного управління, Тимків В.М.;
члени комісії: начальник відділу культури і навчальних закладів управління культури облдержадміністрації, кандидат мистецтвознавства Дем'янець І.Й.;
заступник начальника відділу культури і навчальних закладів управління культури облдержадміністрації Присяжнюк Т.В.;
головний спеціаліст з питань діяльності театрально-концертних закладів та євроінтеграційних процесів відділу культури і навчальних закладів управління культури облдержадміністрації Приймак В.М.

цим актом засвідчує, що науково-методологічні висновки дисертаційного дослідження В. Малімона щодо удосконалення державного регулювання сфери культури на регіональному рівні з врахуванням процесів культурної глобалізації та уніфікації, а також підходи щодо визначення змісту, критеріїв та пріоритетів культурного розвитку регіону використані у практичній роботі управління культури Івано-Франківської обласної державної адміністрації у таких напрямках як вдосконалення роботи з громадськістю, розробка програми "Культура Прикарпаття на 2011-2016 р.р." та підготовка окремих культурних проектів.

Застосування вказаних результатів сприяло подальшому утвердженню демократичному в діяльності Управління культури, зокрема підвищенню рівня орієнтації на культурні права і інтереси громадян та якісніше надання управлінських послуг.

Голова комісії: _____ **В. Тимків**

Члени комісії: _____ **І. Дем'янець**

_____ **Т. Присяжнюк**

_____ **В. Приймак**

УКРАЇНА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
Івано-Франківський обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій
вул. Незалежності, 46, м. Івано-Франківськ, 76018, тел/факс (0342) 55-18-59, Email: cppk@if.gov.ua

15.11.2010 № 96
на № _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Малімона Віталія Івановича на тему :

«Культурна політика держави як фактор реформування суспільства»

Теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження асистента кафедри державного управління Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу Малімона Віталія Івановича запроваджено у навчальний процес та відображено у підготовці та проведенні тематичних семінарів на теми : «Підготовка проектів і програм розвитку місцевого самоврядування», «Залучення громадян до прийняття рішень органами місцевого самоврядування», «Техніка комунікації та ведення переговорів» для слухачів Івано-Франківського обласного центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій.

Директор Центру **Б.І. Волошинський**

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАФТИ І ГАЗУ

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

м. Івано-Франківськ, вул. Короля Данила, 11 *тел./факс (03422) 77 63 40*

18.11.2010р. № 115

Довідка

про використання результатів дисертаційного дослідження «Культурна політика держави як фактор реформування суспільства» Малімона Віталія Івановича, представленої на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління.

Результати дисертаційного дослідження Малімона В.І., які викладені у його фахових наукових статтях, використовуються у навчально-виховному процесі факультету управління та інформаційної діяльності ІФНТУНГ при підготовці магістрів державної служби та бакалаврів спеціальності «Документознавство і інформаційна діяльність». Зокрема, розроблені теоретико-методологічні підходи щодо державного регулювання соціогуманітарної сфери використовуються при викладанні дисциплін «Вступ до спеціальності», «Державне управління», «Соціальна і гуманітарна політика» для магістрів денної, заочної і заочно-дистанційної форм навчання, а також для написання дипломних та магістерських робіт.

Декан факультету управління та інформаційної діяльності, завідувач кафедри державного управління **Д.І. Дзвінчук**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний звіт Міністерства культури і туризму України за 09 рік. – К. : МКТ, 2009. – 190 с.

2. Андрєєва Т.О. Теоретичні засади моделювання сучасної культурної літики демократичного суспільства // Т.О. Андрєєва, С.В. Дрожжина лектронний ресурс]. – Режим доступу : // p://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/intelekt/2008_6/15.pdf.

3. Андрущенко В.П. Идеологическая эффективность культуры / П. Андрущенко. – К. : Вища школа, 1988. – 189 с.

4. Андрущенко В. Культура. Ідеологія. Особистість : Методологічно-поглядний аналіз / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. – Знання України, 2002. – 578 с.

5. Антология исследований культуры. – Т. 1. Интерпретация культуры. СПб. : Университетская книга, 1997. – 464 с.

6. Арнольдов А.И. Человек и мир культуры : Введение в льтурологию / А.И. Арнольдов. – М. : Изд-во МГИК, 1992. – 240 с.

7. Астафьева О.Н. Концептуальные основания культурной политики : теории к практике / О.Н. Астафьева // Синергетика : будущее мира и России. М. : Изд. ЛКИ, 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // p://spkurdyumov.narod.ru/Astaphyeva2.htm.

8. Бакальчук В.О. Етносоціальний вектор культурної політики України ратегічні пріоритети. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня ндидата філософських наук за спеціальністю 21.03.01 – гуманітарна і літична безпека держави (філософські науки) / В.О. Бакальчук. – ціональний інститут стратегічних досліджень. – К., 2006. – 18 с.

9. Бакальчук В.О. Концептуальні основи культурної політики Ради ропи та ЮНЕСКО / В.О. Бакальчук // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4 С. 64–69.

10. Бакальчук В.О. Культурна самобутність як фактор національної зпеки України : гуманітарний аспект / В.О. Бакальчук [Електронний ресурс]. Режим доступу : // http://www. niisp.gov.ua/vydanna/panorama.

11. Бакуменко В.Д. Формування державно-управлінських рішень : облеми теорії, методології, практики / В.Д. Бакуменко : Монографія. – : Вид-во УАДУ, 2000. – 320 с.

12. Баллер Э.А. Социальный прогресс и культурное наследие / А. Баллер. – М. : Наука, 1987. – 225 с.

13. Батіщева О.С. Державне управління розвитком національної льтури в умовах глобалізації. Автореферат дисертації на здобуття наукового пеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – орія та історія державного управління / О.С. Батіщева. – Львівський іональний інститут державного управління Національної академії ржавного управління при Президентові України. – Львів, 2007. – 20 с.

14. Безверхнюк Т.М. Європейські стандарти врядування на іональному рівні : монографія / Безверхнюк Т.М., Саханенко С.Є., Топалова К.; за заг. ред. Т.М. Безверхнюк. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2008. – 328 с.

15. Безверхнюк Т.М. Ресурсне забезпечення регіонального управління : оретико-методологічні засади : монографія / Т.М. Безверхнюк. – Одеса : ІДУ НАДУ, 2009. – 318 с.

16. Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры : Два философских едения в XXI век / В.С. Библер. – М., 1991. – 413 с.

17. Бирженюк Г.М. Основы региональной культурной политики и рмирования культурно-досуговых программ / Г.М. Бирженюк, А.П. Марков. Спб., 1997. – 128 с.

18. Бытие человека в культуре (опыт онтологического подхода) / К.Быстрицкий, В.П. Козловский, С.В. Пролеев, В.А. Малахов; Отв. ред. К. Быстрицкий; АН Украины. Ин-т философии. – К. : Наук. думка, 1991. – 6 с.

19. Богуцький Ю.П. Українська культура в європейському контексті / П. Богуцький, В.П. Андрущенко, Ж.О. Безвершук. – К. : Знання, 2007. – 679 с.

20. Бодрияр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры / ан Бодрияр; [пер. с фр., посл. и прим. Е.А. Самарской]. – М. : Республика; льтурная революция, 2006. – 269 с.

21. Большая советская энциклопедия. Т. 13. – 3-е изд. – М. : Советская иклопедия, 1974. – С. 594–597.

22. Бутирська Т.О. Залучення громадськості до реалізації державної літики як перспектива демократичних перетворень у державі / Бутирська // Вісник НАДУ. – 2005. – № 2. – С. 300–305.

23. Бутирська Т.О. Державне будівництво : стан, суперечності, рспективи розвитку в Україні : монографія / Т.О. Бутирська. – К. : Вид-во ДУ, 2007. – 484 с.

24. Буценко О. Культура як капітал / О. Буценко // Дзеркало тижня. – 04. – 11 грудня. – № 50.

25. Бюджетний кодекс України : Закон України від 21 червня 2001 р. лектронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-/laws/main.cgi?nreg=2542-14.

26. Виступ Президента України Віктора Януковича на засіданні омадської гуманітарної ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу : p://www.president.gov. ua/news/17141.html.

27. Вовкун В. Національна культура – і є національна ідея / В. Вовкун // еркало тижня. – 2008. – 19 липня–1 серпня. – № 27.

28. Воронов І.О. Людина і політика : У пошуках гуманістичних тернатив / І.О. Воронов. – К. : Ґенеза, 2004. – 315 с.

29. Востряков Л.Е. Культурная политика : концепции, понятия, модели / Востряков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // http:// w.cpolicy.ru/analytics/80.html.

30. Всемирный доклад по культуре 2000+ : Культурное многообразие, нфликт и плюрализм / ЮНЕСКО. – М., 2000. – 415 с.

31. Головаха Е.И. Трансформирующееся общество. Опыт циологического мониторинга в Украине / Е.И. Головаха / Ин-т социологии, АН Украины. – К. : Абрис, 1996. – 143 с.

32. Горбатенко В.П. Стратегія модернізації суспільства : Україна і світ ламі тисячоліть : монографія / В.П. Горбатенко. – К. : Видав. центр адемія, 1999. – 240 с.

33. Гринченко С.Н. Культура как системная составляющая человечества С.Н. Гринченко // Вестник Челябинской государственной академии культуры искусств. – 2009. – № 3 (19). – С. 55–63.

34. Грицан А.В. Виховання режисера : психофізичний та електуальний тренінги / А.В. Грицан. – К. : Техніка, 2006. – 128 с.

35. Гриценко О. Культурна політика : Концепції й досвід / О. Гриценко : вч. посіб. – К. : Ін.–т держ. управ. і самовряд. при Кабінеті Міністрів раїни, 1994. – 60 с.

36. Гриценко О. Економічні проблеми української культури / Гриценко // Культурна політика України. Науково-практ. конф. (Київ, -13 квітня 1995 р.) : Збірник матеріалів. – К. : УЦКД Мін-ва культури раїни, 1995. – С. 12–20.

37. Гриценко О. Культура і влада. Теорія і практика культурної політики учасному світі / О. Гриценко. – К. : УЦКД, 2000. – 228 с.

38. Гриценко О. Пророки, пірати, політики і публіка. Культурні індустрії ержавна політика в сучасній Україні / О. Гриценко, В. Солодовник. – УКЦД, 2003. – 168 с.

39. Гриценко О. Українська культура і європейська інтеграція / Гриценко О., Н. Гончаренко, Є. Мягка // Збірник аналітичних матеріалів до еукраїнської науково-практичної конференції «Художньо-освітній простір раїни в контексті новітньої історії». – К. : УЦКД, 2007. – 99 с.

40. Грицяк І.А. Європейське управління : теоретико-методологічні сади / І.А. Грицяк : Моногр. – К. : Вид-во «К.І.С.», 2006. – 398 с.

41. Грицяк І.А. Особливості європейського управління на національному вні : методичний аспект / І.А. Грицяк // Стратегічні пріоритети. – 2007. – 1 (2). – С. 165–172.

42. Груздова К.Є. Про практику впровадження міжнародного досвіду в ржавне регулювання сфери культури на початку XXI століття / К.Є. Груздова лектронний ресурс]. – Режим доступу : http: buv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr.../DerzUpr_01_2009_Gruzdova.pdf.

43. Гуманітарна політика Української Держави в новітній період : онографія / За ред. С.І. Здіорука. – К. : НІСД, 2006. – 403 с.

44. Гуревич П.С. Культурология / П.С. Гуревич : Учебник. – 4-е изд., реотипное. – М. : Гардарики, 2003. – 280 с.

45. Гусельцева М.С. Категория культуры в психологии и гуманитарных уках / М.С. Гусельцева // Вопросы психологии. – 2006. – № 4. – С. 3–14.

46. Декларації принципів міжнародного культурного співробітництва ОН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi–/laws/main.cgi?nreg=995_067.

47. Декларація Мехіко щодо політики у сфері культури // ЮНЕСКО. ультура. –1984. – № 3.– С. 75-84.

48. Демин Л.В. Взаимодействие культур и проблема взаимных льтурних влияний / Л.В. Демин : Учебное пособие. – М. : Изд-во РУДН, 1999. 75 с.

49. Державна підтримка національних театрів – без підтримки лектронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ac-a.gov.ua/control/main/uk/publish/printable_ article/1468962.

50. Державне управління в Україні : наукові, правові, кадрові та анізаційні засади : навч. посіб. / [Н.Р. Нижник (заг. ред.), В.М. Олуйко . ред.)]. – Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002. – 352 с.

51. Державне управління в Україні : централізація і децентралізація : ографія. / [за заг. ред. Н.Р. Нижник ; кол. авт. : В.Б. Авер'янов, І.А. Грицяк, Д. Дубенко та ін.]. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 487 с.

52. Дзвінчук Д. Освіта в історико-філософському вимірі : тенденції звитку та управління / Д.І. Дзвінчук : Монографія. – К. : ЗАТ Нічлава, 2006. – 8 с.

53. Дзвінчук Д.І. Проблеми спрямованості розвитку українського спільства та її вплив на формування ціннісних орієнтацій української молоді / І. Дзвінчук, В.І. Малімон // Нова парадигма. Журнал наукових праць. – 2005. Вип. 49. – С. 16–23.

54. Дзоз В.О. Гуманітарна політика України : проблеми формування та алізації (соціально-філософський аналіз) / В.О. Дзоз. – К. : Знання України, 06. – 316 с.

55. Дзюба І. Проблеми культури в незалежній Україні / І. Дзюба // м'ятки України. – 1997. – № 2. – С. 16–29.

56. Дзюба І.М. Між культурою і політикою / І.М. Дзюба. – К. : Сфера, 98. – 254 с.

57. Дзюба І.М. Глобалізація і майбутнє культури / І.М. Дзюба // льтурологічна думка. – 2009. – № 1. – С. 27–33.

58. Договор об учреждении Европейского Сообщества [Електронний урс]. – Режим доступу : http://www.fictionbook.ru/ru/author/evropeyiskiyi yuz.

59. Дослідження проблем трансформації культурної сфери та шляхів алізації ключової ролі культури в соціально-економічному розвитку сучасної раїни. Аналітичний огляд і рекомендації / За ред. О. Гриценка [Електронний урс]. – Режим доступу : http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2009-10.php.

60. Дослідження проблем узгодження законодавчої бази культури раїни із законодавством для сфери культури Європейського Союзу / За ред. Гриценка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : p://www.culturalstudies.in. ua/2008_zv1_menu.php.

61. Драгичевич–Шешич М. Культура : менеджмент, анимация, ркетинг / М. Драгичевич–Шешич, Б. Стойкович. – Новосибирск : Тигра, 00. – 227 с.

62. Дрожжина С.В. Культурна політика як проблема сучасного ціокультурного процесу. Автореферат дисертації на здобуття наукового упеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – Соціальна лософія і філософія історії / С.В. Дрожжина. – Донецький національний іверситет, Донецьк, 2004. – 23 с.

63. Дрожжина С. Культурна політика сучасної полікультурної України : ціально-філософський та правовий аспекти : монографія / С. Дрожжина. – онецьк : ДонДУЕТ, 2005. – 151 с.

64. Друк Ю.Я. Зміст та основні складові модернізації політичної системи раїни / Ю.Я. Друк // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. ХарРІ НАДУ. – Вип. 1. – Х. : Магістр, 2008. – С. 78–87.

65. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии Дюркгейм; пер. с фр. А.Б. Гофмана. – М. : Наука, 1991. – 431 с.

66. Евменова Л.А. Теоретические основы рационализации гулирования деятельности субьектов хозяйствования сферы культуры / А. Евменова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : p://elibrary.ru/contents.asp?issueid=546574&selid=11846766.

67. Европейское культурное многообразие и самобытность лектронний ресурс]. – Режим доступу : p://www.echr.ru/coe/activity/800_europeans_13.htm.

68. Ерасов Б.С. Социальная культурология / Б.С. Ерасов : уч. пособие студ. вузов / Б.С. Ерасов. – 3-е изд. – М. : Аспект-Пресс, 2000. – 591 с.

69. Ерёмин В.И. Закон синархии В. Шмакова – философская основа иогенетики / В.И. Ерёмин // Социогенетические основания трансформации ества. – Кострома, 2004. – С. 129–133.

70. Есаков В.А. Характер, цели, задачи и методы управления отраслью ьтуры в современных условиях / В.А. Есаков [Електронний ресурс]. – жим доступу : http://www.rosavetrov.ru/uroven_2/konferencia/esakov.htm.

71. Європейська культурна конвенція. Париж, 19 грудня 1954 р. // Збірка говорів Ради Європи (укр. версія) / Рада Європи. – К. : Парламент. вид-во, 00. – С. 229–233.

72. Європейська хартія регіональних або міноритарних мов лектронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.city-m.rv.ua/RivnePortal/ukr/ehrm.doc.

73. Жидков В.С. Культурная политика России : теория и история / С. Жидков, К.Б. Соколов : Учеб. пособие для вузов. – М. : Академический роект, 2001. – 592 с.

74. Жулинський М.Г. Який дефіцит загрозливіший : енергоносіїв чи ховної енергії? / М.Г. Жулинський // Сучасність. – 1999. – № 3. – С. 79–89.

75. Жулинський М.Г. Стенографічний виклад привітання учасникам нференції / М.Г. Жулинський // Культурна політика України у контексті ітових трансформаційних процесів : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / ред. В.П. Подкопаєв, В.Г. Чернець. – К. : ДАККіМ, 2001. – С. 8–12.

76. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим ступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi–bin/laws/main.cgi?nreg=995_015.

77. Задихайло О.А. Організація управління культурою в Україні дміністративно-правовий аспект). Автореферат дисертації на здобуття укового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – орія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; формаційне право / О.А. Задихайло. – Національна юридична академія раїни імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2006. – 19 с.

78. Заключна декларація П'ятого (розширеного) Міністерського локвіуму за проектом Ради Європи STAGE [Електронний ресурс]. – Режим ступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_691.

79. Захаров А.С. Изменения культуры государственного управления в формационном обществе / А.С. Захаров // Вестник ТГУ. – 2011. – Вип. 1 (93). С. 61–67.

80. Зварич І.Т. Етнополітика в Україні : регіональний контекст / І. Зварич. – К. : Дельта, 2009. – 320 с.

81. Здіорук С.І. Стратегічні аспекти національно-культурної політики країни : Препринт. / С.І. Здіорук, Б.О. Парахонський, О.Л. Валевський. – К., 1995. – 77 с.

82. Зеленцова Е.В. От творческих индустрий – к творческой экономике / Е.В. Зеленцова // Управленческое консультирование. – 2009. – № 3. – С. 190–199.

83. Зелінська Г.О. Регіональні особливості формування, оцінювання та використання людського капіталу. Монографія / Г.О. Зелінська, У.Я. Садова, І.С. Витвицький; за ред. М.О. Данилюка. – Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2006. – 224 с.

84. Зубкова А.В. Синергетические эффекты культурной глобализации : философско-методологические аспекты. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата философских наук / А.В. Зубкова. – Белгород, 2008. – 24 с.

85. Зуев С.Э. Культурные индустрии в условиях глобализации / С.Э. Зуев, А.А. Васецкий // Управленческое консультирование. – 2010. – № 1. – С. 76–89.

86. Ігнатченко І.Г. Форми та методи державного управління культурою в Україні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / І.Г. Ігнатченко. – Х., 2009. – 20 с.

87. Ідея культури : виклики сучасної цивілізації / Є.К. Бистрицький, А.І. Пролеєв, Р.В. Зимовець. – К. : Альтерпрес, 2003. – 192 с.

88. Ижикова Н. Антропологическое измерение социокультурной политики / Н. Ижикова // Власть. – 2009. – № 8. – С. 24–27.

89. Ионин Л.Г. Социология культуры : путь в новое тысячелетие : учеб. ос. / Л.Г. Ионин. – М. : Логос, 2002. – 431 с.

90. Каган М.С. Философия культуры / М.С. Каган. – Спб. : Лань, 1996. – 6 с.

91. Карлова В. Формування і здійснення регіональної культурної олітики / В. Карлова // Збірник наукових праць УАДУ / За заг. ред. І. Лугового, В.М. Князєва. – К. : Вид-во УАДУ, 1999. – Вип. 2. – С. 348–353.

92. Карлова В.В. Державна політика у сфері культури: сутність та собливості реалізації в сучасних умовах. Автореферат дисертації на здобуття укового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю .00.01 – теорія та історія державного управління / В.В. Карлова. – Українська кадемія державного управління при Президентові України. – К., 2003. – 17 с.

93. Карлова В. Політика держави у сфері культурного розвитку / Карлова // Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навчальний осіб. / Авт. кол. : В.А. Скуратівський, В.П. Трощинський та ін.; за заг. ред. А. Скуратівського, В.П. Трощинського : у 2 ч. – К. : НАДУ, 2010. – Ч. 2. – .48–87.

94. Кастельс М. Информационная эпоха : экономика, общество и ультура / М. Кастельс. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.

95. Киричук О. Вдосконалення механізмів фінансування культурно-истецької діяльності в Україні / О. Киричук, Л. Максим`як // Ефективність ержавного управління. Збірник наукових праць. – 2008. – Вип. 14/15. – .277–284.

96. Кирюшко М. Поліваріативність розвитку культури як суспільна нність в XXI ст. / М. Кирюшко // Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса. – 010. – Вип. 5. (49). – С. 309–320.

97. Кіндзерський С.А. Державне управління в гуманітарній сфері регіону раїни : стан та тенденції розвитку. Автореферат дисертації на здобуття укового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю .00.02 – механізми державного управління / С.А. Кіндзерський. –

ціональна академія державного управління при Президентові України. – 2006. – 18 с.

98. Клейнер Я.С. Механізми державного управління : підходи до значення / Я.С. Клейнер // Соціальний менеджмент і управління формаційними процесами : зб. наук. праць Донецького державного іверситету управління. – Донецьк, 2007. – Т. VIII. Вип. 90. Серія «Державне правління». – С. 337–346.

99. Ковальчук Т. Роль і місце культурної політики Європейського Союзу процесі європейського будівництва / Т. Ковальчук // Віче. – 2008. – № 1. – 49–50.

100. Кольбер Ф. Маркетинг у сфері культури та мистецтв / Ф. Кольбер та ші. – Львів : Кальварія, 2004. – 240 с.

101. Компанією GfK Ukraine було проведено дослідження українського тернету [Електронний ресурс]. – Режим доступу tp://www.uami.org.ua/ua/events/news/100.html.

102. Конвенция об охране и поощрения форм культурного разнообразия. Париж : ЮНЕСКО, 2005. – 20 с.

103. Конституція України – основний закон суспільства, держави, людини Наук.-мет. рекомендації / І.Ф. Надольний, В.Г. Кремень, С.Г. Рябов, Д. Дзюбик, В.А. Ребкало, В.А. Скуратівський. Н.Р. Нижник. – 2-е вид. – К. : вид-во УАДУ, 1998. – 223 с.

104. Концепція гуманітарного розвитку України : Проект. – К. : П Друкарня Державного управління справами, 2008. – 35 с.

105. Концепція державної культурної політики України (Основні ложення) // Культура і життя. – 1995. – № 3. – С. 1–2.

106. Концепція державної цільової програми інноваційного розвитку раїнської культури на 2009–2013 рр. : Проект [Електронний ресурс]. – Режим ступу : http://www. mincult. kmu.gov.ua.

107. Копацкая С.А. Формирование культурной политики как фактора гионального развития. Автореферат дисертации на соискание ученой степени ктора экономических наук / С.А. Копацкая. – Спб., 2009. – 39 с.

108. Копієвська О.Ф. Культурна функція держави як предмет наукового алізу / О.Ф. Копієвська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http: ww.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdakk/2010_1/27.pdf.

109. Костенко Л. Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала / Костенко. – К. : Вид. дім КМ Academia, 1999. – 32 с.

110. Костенко О. Роль суспільних наук у соціальному оновленні країни / Костенко // Вісник НАН України. – 2010. – № 5. – С. 28–32.

111. Костина А.В. Куда история влечет культуру? / А.В. Костина, Я. Флиер // Вестн. Челяб. гос. акад. культуры и искусств. – 2009. – № 4. – 27–37.

112. Костина А.В. Три типа культуры – три функциональные стратегии изнедеятельности / А.В. Костина, А.Я. Флиер // Вестн. Челяб. гос. акад. ультуры и искусств. – 2009. – № 2. – С. 23–36.

113. Костиря І. Поняття «управління культурою» в світлі сучасних олітологічних досліджень І. Костиря [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tp://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_35/.../P10_doc.pdf.

114. Кравченко М.В. Формування та впровадження нової парадигми щальних цінностей українського суспільства (управлінський аспект) / .В. Кравченко : Монографія. – К. : УАДУ, 2001. – 196 с.

115. Кравченко О.В. Культурологічна парадигма державної культурної олітики України / О.В. Кравченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tp://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Kis/2010_2/22.pdf.

116. Краснодембський З. На постмодерністських роздоріжжях культури / Краснодембський; пер. з пол. Р. Харчук. – К. : Основи, 2000. – 196 с.

117. Кримський С. Під сигнатурою Софії / С. Кримський. – К. : М Академія, 2008. – 367 с.

118. Кримський С.Б. Культура розкриває внутрішню безмежність людини С.Б. Кримський // Культурологічна думка. – 2009. – № 1. – С. 18–26.

119. Кубаєвський М. Життя і культура : проблема взаємозв'язку / М. Кубаєвський, С. Лук`яненко // Вітакультурний млин. – 2006. – Модуль 4. – С. 19–24.

120. Кузеванова А.Л. Понятие «культура» : традиции понимания и концептуальный выбор / А.Л. Кузеванова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ftp://lib.herzen.spb.ru/text/kuzevanova_10_56_192_197.pdf.

121. Культура : Ілюстрована енциклопедія України / Мирослав Попович. – К. : Вид-во «Балтія-Друк», 2009. – 182 с.

122. Культура и искусство за рубежом / В.И. Карпушин, О.К. Красулина и др. – М. : РГАСНТИ, 1988.

123. Культурна політика в Україні. Аналітичний огляд / За редакцією І. Зриченка. – К. : УЦКД, 2007. – 160 с.

124. Культурная интеграция Европы : образец для прагматиков и предостережение для простаков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ftp://www.rau.su/observer/N08_93/016.HTM.

125. Культурная политика в Европе : выбор стратегии и ориентиры : сб. материалов / Под ред. Е.И. Кузьмина, В.Р. Фирсова. – М. : Либерия, 2002. – 240 с.

126. Культурология : Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Под науч. ред. Г.В. Драча. – Ростов-на-Дону : Изд-во Фенікс, 1999. – 576 с.

127. Лазор О.Д. Місцеве управління : поняття, терміни, визначення : слов.-довід. / О.Д. Лазор, О.Я. Лазор. – 3-є доп. навч.-наук. вид. – К. : Дакор, 2006. – 352 с.

128. Лазор О.Д. Інституціоналізація публічної самоврядної влади в Україні : моногр. / О.Д. Лазор. – Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2009. – 440 с.

129. Лалл Дж. Мас-медіа, комунікація, культура : глобальний підхід / жеймс Лалл; Пер. з англ. : О. Гриценко та ін.; За ред. : О. Гриценко та Гончаренко. – К. : К.І.С., 2002. – 264 с.

130. Лахижа М. Методологічні аспекти вивчення феномену модернізації ублічної адміністрації посткомуністичних країн / М. Лахижа [Електронний есурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/pubupr/2011-/doc/1/03.pdf.

131. Лєбєдєва Я. Інституційно-правова основа розбудови європейського ультикультурного простору / Я. Лєбєдєва [Електронний ресурс]. – Режим оступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pubupr/2010/2010-4/doc/.../11.pdf.

132. Литовченко Л. Проблемні питання конституційно-правового егулювання охорони культурної спадщини в Україні / Л. Литовченко // Право і успільство. – 2010. – № 1. – С. 16–24.

133. Ліпенцев А. Дослідження організаційної культури : теоретичні та етодологічні аспекти / А. Ліпенцев // Демократичне врядування. Науковий існик. – 2010. – Вип. 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ttp://www.lvivacademy.com/visnik5/fail/+Lipentsev.pdf.

134. Лісовий В. Культура – ідеологія – політика / В. Лісовий. – К. : Вид-во Теліги, 1997. – 352 с.

135. Логунова Л. Семиосфера культуры как стратегический правленческий ресурс / Л. Логунова // Государственное управление. лектронный вестник. – 2008. – Вип. 16. [Електронний ресурс]. – Режим ступу : http://e-journal.spa.msu.ru/16_2008Logunova.html.

136. Мазак А. Становлення громадянського суспільства та завдання осконалення діяльності місцевих органів управління освітою / А. Мазак // існ. УАДУ. – 2002. – № 1. – С. 185–189.

137. Малиновский Б.К. Научная теория культуры = Scientific Theory of ulture / Пер. И.В. Утехин. – 2-е изд. испр. – М.: ОГИ (Объединенное манитарное Издательство), 2005. – 184 с.

138. Малімон В.І. Культурна політика держави як «відгук» на «виклики» асних просторово-часових модусів життя / В.І. Малімон // Збірник наукових ць НАДУ. – 2006. – Випуск 2. – К. : Видавництво НАДУ, 2006. – С. 326–335.

139. Малімон В.І. Культурна безпека особистості як мета культурної ітики держави / В.І. Малімон // Вісник НАДУ. – 2006. – № 4. – С. 222–228.

140. Малімон В.І. Проблеми державної культурної політики в Україні на асному етапі розвитку суспільства / В.І. Малімон // Університетські наукові иски. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2008. – п. 4. – С. 355–360.

141. Малімон В.І. Вплив ціннісного досвіду молоді на вибір життєвих ратегій / В.І. Малімон // Вища освіта України. – 2008. – № 4. – С. 127–128.

142. Малімон В.І. Гуманітарна політика : Практикум. / В.І. Малімон. – ано-Франківськ : Місто НВ, 2008. – 164 с.

143. Малімон В.І. Стан культурної сфери та особливості здійснення ержавної політики у сфері культури в умовах глобалізації / В.І. Малімон // ктуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарРІ АДУ Магістр, 2009. – № 1 (35). – С. 247–257.

144. Малімон В.І. Проблеми модернізації державного регулювання у ері культури / В.І. Малімон // Публічне адміністрування : теорія та практика. лектронний збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 2 (4). – Режим доступу : tp://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Patp/2010_2/10mvirsk.pdf.

145. Мамардашвили М.К. Культура и мысль / М.К. Мамардашвили // илос. и социолог. мысль. – 1990. – № 6. – С. 24–38.

146. Манди С. Культурная политика : краткое руководство / С. Манди // ультурная политика в Европе : выбор стратегии и ориентиры : сб. материалов. од ред. Е.И. Кузьмина, В.Р. Фирсова. – М. : Либерия, 2002. – 240 с.

147. Манхейм К. Избранное : Социология культуры / К. Манхейм. – ; СПб., 2000. – 501 с.

148. Матарассо Ф. Пошук рівноваги : двадцять одна стратегічна дилема ультурної політики / Ф. Матарассо, Ч. Лендрі. – К., 2005. – 48 с.

49. Матецкая М.В. Экономика культуры и вектор институциональных реформ / М.В. Матецкая // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 5: «Экономика», 2006. – Выпуск 4. – С. 157–163.

150. Медведчук Н. Критерії та варіанти класифікації культурної політики Н. Медведчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=22&c=558.

151. Международные нормативные акты ЮНЕСКО : конвенции, соглашения, протоколы, рекомендации, декларации / Комиссия Российской Федерации по делам ЮНЕСКО; Сост. И.Д. Никулин. – М. : Логос, 1993. – 639 с.

152. Межправительственная конференция по организационным, административным и финансовым аспектам политики в области культуры. Венеция, 24 августа – 2 сентября 1970 г. – Париж : ЮНЕСКО, 1970. – 78 с.

153. Межправительственная конференция по политике в области культуры в Европе. Окончательный доклад (Хельсинки, 18-28 июня, 1972 год). – Париж : Юнеско, 1972. – 93 с.

154. Мельничук Л.М. Механізми державного регулювання розвитку інституту сім'ї : види та напрями їх удосконалення / Л.М. Мельничук // Економіка та держава. – 2008. – № 12. – С. 109–112.

155. Мисів Л.В. Особливості державного управління в сфері духовно-інноісного розвитку українського суспільства. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління / Л.В. Мисів. – Національна академія державного управління при Президентові України. – Київ, 2008. – 19 с.

156. Михайлович В.А. Освітні тенденції культурної політики в умовах глобалізації. Автореферат дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти / В.А. Михайлович. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – К., 2010. – 20 с.

157. Михальченко М. Україна як нова історична реальність : запасний равець Європи / М. Михальченко. – Дрогобич – Київ : Відродження, 2004. – 88 с.

158. Михеева Н.А. Сравнительный анализ международного опыта осударственного управления в социально-культурной сфере / Н.А. Михеева // естник Самарского ГТУ. Серия Экономические науки. – 2006. – № 49. Ч. 1. – 131–138.

159. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права ОН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi–in/laws/main.cgi?nreg=995_042.

160. Модернізація України : визначення пріоритетів реформ. Проект для бговорення. – К., 2009. – 120 с.

161. Моисеев Н.Н. Современный рационализм / Н.Н. Моисеев. – М. : МГВП КОКС, 1995.

162. Моль А. Социодинамика культуры / А. Моль / Переклад з франц. – М. : Прогресс, 1973. – 507 с.

163. Мошняга П. Внешняя культурная политика Японии / П. Мошняга // ласть. – 2009. – № 6. – С. 159-161.

164. Надолішній П. Демократичне врядування : питання теорії, етодології і практики / П. Надолішній // Проблеми й тенденції розвитку галузі ауки «Державне управління» в Україні : від теорії до практики : збірник атеріалів / За заг. ред. О. Оболенського, С. Сьоміна [та ін.]. – К. : Вид-во АДУ, 2007. – С. 38–40.

165. Надольний І.Ф. Реалізація державної культурної політики як фактор звитку духовності особи / І.Ф. Надольний // Культурна політика України у онтексті світових трансформаційних процесів : Матеріали міжнар. наук.-практ. онф. / Заг. ред. В.П. Подкопаєв, В.Г. Чернець. – К. : ДАККіМ, 2001. – С. 43–45.

166. Нариси української популярної культури / За ред. О. Гриценка Електронний ресурс]. – Режим доступу : ttp://www.culturalstudies.in.ua/knigi_11.php.

167. Національний звіт про культурну політику [Електронний ресурс]. – ежим доступу : http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/index.

168. Нечай А.А. Доброчинні фундації як механізм підтримки культури / Нечай, О. Гриценко // Культурна політика : методологічні, правові, кономічні проблеми. Збірник наукових праць. – К. : УЦКД Мінкультури країни, 1995. – С. 43–50.

169. Новий курс : Реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь / а заг. ред. В.М. Гейця та ін. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.

170. Обухова Н. Трансформація державної культурної політики у великих стах : теоретичні настанови та можливості в умовах сьогодення / Н. Обухова Теорія та практика державного управління. – 2009. – Вип. 4 (27). Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-ook/tpdu/2009-4/doc/2/03.pdf.

171. Овчарук О.В. Формування законодавчих основ сучасної культурної олітики в Україні / О.В. Овчарук // Вісник ДАККіМ. – 2009. – № 3. – С. 33–36.

172. Овчарук О.В. Національне законодавство у сфері культури як кладова сучасних культуротворчих процесів / О.В. Овчарук [Електронний есурс]. – Режим доступу : ttp://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdakk/2010_3/11.pdf.

173. О`Коннор Дж. Культурная политика как влияние. Экспорт идеи творческих индустрий» в Санкт-Петербург / Дж. О`Коннор [Електронний есурс]. – Режим доступу : http://www.cpolicy.ru/analytics/87.html.

174. Осійчук М.С. Глокалізація як чинник модернізації державного правління / М.С. Осійчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ttp://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10omsmdu.pdf.

175. Основи законодавства України про культуру : Закон України від 14 ютого 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ttp://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2117-12.

176. Основы законодательства РФ о культуре [Электронный ресурс]. – ежим доступа : http://pravo.roskultura.ru/law/zakrf/09/10/1992/1/text/380.html.

177. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua.

178. Офіційний сайт Міністерства культури і туризму України. – Режим доступу : http://www.mincult.gov.ua.

179. Офіційний сайт ЮНЕСКО. – Режим доступу : http://www.unesco.

180. Охорона культурної спадщини в Україні // Музеї України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.museum-ukraine.org.ua/index.php.

181. Пал Леслі А. Аналіз державної політики / Леслі А. Пал; [пер. з англ. Дзюби]. – К. : Основи, 1999. – 422 с.

182. Парахонський Б. Стратегічні орієнтири культурного розвитку України / Б. Парахонський // Розбудова держави. – 1993. – № 12. – С. 49–55.

183. Пахлова С. Специфіка публічного управління у сфері культури : український та європейський досвід / С. Пахлова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2010-4/doc/3/20.pdf.

184. Пахльовська О. Ave, Europa! : ст., доп., публіц. (1989–2008) / Пахльовська. – К : ПУЛЬСАРИ, 2008. – 656 с.

185. Пелипенко А.А. Культура как система / А. Пелипенко, И. Яковенко. – М. : «Языки русской культуры», 1998. – 376 с.

186. Перотті А. Виступ на захист полі культурності / А. Перотті. – Львів : Кальварія, 2001. – 128 с.

187. Петренко В.П. Інтелектуальні ресурси соціально-економічних систем : аспекти інноваційного управління / В.П. Петренко. – Івано-Франківськ: ВП Курилюк, 2009. – 196 с.

188. Петровський П.М. Правові засади здійснення державної гуманітарної політики / П.М. Петровський // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ Магістр, 2008. – № 2 (34). – С. 161–170.

189. Петровський П.М. Гуманітарна парадигма в системі державного управління : монографія / П.М. Петровський. – Львів : ЛІДУ НАДУ, 2008. – 352 с.

190. Петрушина Т.О. Экономическая ситуация в Украине по данным мониторинга 2010 г. / Т.О. Петрушина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://i-soc.com.ua/institute/pdp.php.

191. План модернізації державного управління : пропозиції щодо приведення державного управління та державної служби України у відповідність із принципами і практиками демократичного урядування / Т. Афанасьєва, А. Вишневський (кер. авт. колективу), Р. Гекалюк [та ін.]; Під заг. ред. Т. Мотренка. – К. : Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2010. – 320 с.

192. Победа Н.Л. Социология культуры / Н.Л. Победа. – Одесса : Астропринт, 1997. – 223 с.

193. Погорілко В.Ф. Основи конституційного ладу України / В.Ф. Погорілко. – К. : Ін Юре, 1997. – 40 с.

194. Подольська Є.А. Культурологія / Є.А. Подольська, В.Д. Лихвар, І.А. Іванова : Навчальний посібник. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 288 с.

195. Пономаренко О.П. Сравнительный анализ моделей культурной политики : образовательный аспект / О.П. Пономаренко // Философия образования. – 2008. – № 3. – С. 201–206.

196. Попов Б. Альтернативна модель етносу та людини (Кілька зауваг щодо вітацентричої парадигми) / Б. Попов // Філософська думка. – 2001. – № 4. – С. 37–53.

197. Попович М.В. Національна культура з погляду національної безпеки / М.В. Попович // Національна безпека : український вимір : щоквартал. наук. зб. – 2009. – Вип. 3 (22). – С. 12–17.

198. Пригожин И. Порядок из хаоса / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.

199. Приходченко Л. Забезпечення ефективності державного управління : теоретико-методологічні засади : монографія / Л. Приходченко. – Одеса : Оптимум, 2009. – 300 с.

200. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України ід 27 січня 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tp://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=32%2F95-%E2%F0.

201. Про благодійництво та благодійні організації : Закон України ід 16 вересня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tp://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=531%2F97-%E2%F0.

202. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон країни від 21 вересня 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tp://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1068-14.

203. Про видавничу справу : Закон України від 5 червня 1997 р. Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-in/laws/main.cgi?nreg=318%2F97-%E2%F0.

204. Про власність : Закон України від 7 лютого 1991 р. [Електронний есурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-in/laws/main.cgi?nreg=697-12.втратив чинність

205. Про гастрольні заходи в Україні : Закон України від 10 липня 2003 р. Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-in/laws/main.cgi?nreg=1115-15.

206. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : акон України від 5 жовтня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tp://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2017-14.

207. Про деякі заходи щодо популяризації класичної української ітератури та збереження літературної і культурної спадщини : Указ резидента України від 22 квітня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим оступу : http://zakon1.rada.gov.ua.

208. Про додаткові заходи щодо розвитку в Україні традиційного родного мистецтва : Указ Президента України від 26 грудня 2008 р. Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua.

209. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися кладами культури і мистецтв, заснованими на державній та комунальній

ормі власності : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 червня 1997 р. Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua.

210. Про затвердження типових положень про управління культури бласної, Севастопольської міської державної адміністрації, Головне правління культури та мистецтв Київської міської державної адміністрації, ро відділ культури районної, районної в містах Києві та Севастополі ержавної адміністрації : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 травня 001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 934.

211. Про заходи щодо відтворення видатних пам'яток історії та культури : каз Президента України від 9 грудня 1995 р. // Урядовий кур'єр. – 1995. – 7 груд. – С. 4.

212. Про заходи щодо сприяння розвитку національної кінематографії : каз Президента України від 13 вересня 2007 р. № 868 [Електронний ресурс]. – ежим доступу : http://www.president.gov.ua/documents/6705.html.

213. Про кінематографію : Закон України від 13 січня 1998 р. Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-in/laws/main.cgi?nreg=9%2F98-%E2%F0.

214. Про Концепцію державної політики в галузі культури на 2005-2007 оки : Закон України від 3 березня 2005 р. // Урядовий кур'єр. – 2005. – 19 квіт. № 72). – С. 13.

215. Про культуру : Закон України від 14 грудня 2010 р. [Електронний есурс]. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/documents/12852.html.

216. Про мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення бличними бібліотеками в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від травня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : тр://zakon1.rada.gov.ua.

217. Про Міністерство культури і туризму України : Указ Президента країни від 20 квітня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : тр://www.president.gov.ua/documents/2723.html.

218. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29 червня 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=249%2F95-%E2%F0 // Відомості Верховної Ради. – 1995. – № 25. – Ст. 191.

219. Про національний культурний продукт : Проект Закону України від 1 квітня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=34894.

220. Про національні заклади культури : Указ Президента України від 11 жовтня 1994 р. // Урядовий кур'єр. – 1994. – 19 жовтня. – С. 7.

221. Про нормативне забезпечення населення клубними закладами : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1998 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 45. – Ст. 1671.

222. Про оподаткування прибутку підприємств : Закон України від 28 грудня 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http : // zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=334%2F94-%E2%F0.

223. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/documents/12584.html.

224. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 8 червня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1805-14.

225. Про перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації : Закон України від 23 вересня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=574-17.

226. Про першочергові заходи щодо збагачення та розвитку культури і духовності українського суспільства : Указ Президента України від 24 листопада 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua.

227. Про Положення про Міністерство культури і туризму України : Указ резидента України від 2 грудня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим оступу : http://www.president.gov.ua/documents/3597.html.

228. Про приватизацію державного майна : Закон України д 4 березня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tp://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2163-12.

229. Про професійних творчих працівників та творчі спілки : Закон країни від 7 жовтня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tp://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=554%2F97-%E2%F0.

230. Про стан і заходи щодо розвитку української культури : Постанова бінету Міністрів України від 22 лютого 1996 року // Урядовий кур'єр. – 1996. 28 лют. – С. 9.

231. Про Фестиваль мистецтв України : Указ Президента України д 14 лютого 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tp://www.president.gov.ua.

232. Про Форум видавців у Львові : Указ Президента України д 20 вересня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// w.president.gov.ua/documents/6746.html.

233. Рада Європи. Європейська програма оглядів національних льтурних політик. Культурна політика України – оцінка міжнародних пертів. – Рада культурної співпраці. – березень, 2007 [Електронний ресурс]. Режим доступу : http:// ncult.kmu.gov.ua/mincult/doccatalog/document?id=95770.

234. Ребкало В. Культура як чинник громадянської відповідальності / Ребкало, В. Шахов // Формування громадян. суспільства в Україні : стан, облеми, перспективи / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князєва. – К. : Вид-во ДУ, 2001. – С. 112–124.

235. Редькина Т.М. Совершенствование методов государственного авления инновационным развитием в социально-культурной сфере /

.М. Редькина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ttp://elibrary.ru/contents.asp?issueid=532455.

236. Розробка проектів нормативних актів у сфері культури та мистецтв Електронний ресурс]. – Режим доступу : ttp://www.culturalstudies.in.ua/zv_2009-11.php.

237. Свідзинський А. Синергетична концепція культури / Свідзинський. – Луцьк : ВАТ Волинська обласна друкарня, 2009. – 696 с.

238. Семашко О.М. Соціокультурні трансформаційні процеси та шляхи гулювання культурного життя / О.М. Семашко // Культурна політика України контексті світових трансформаційних процесів : Матеріали міжнар. наук.-акт. конф. / Заг. ред. В.П. Подкопаєв, В.Г. Чернець. – К. : ДАККіМ, 2001. – 111–114.

239. Скрипничук В.М. Обласна рада в системі місцевого самоврядування Україні : організація і діяльність : монографія. – К. : Видавничо-ліграфічний центр Академії муніципального управління, 2006.

240. Скубашівська Т. Проблема толерантності у зрізі міжкультурного алогу / Т. Скубашівська // Практична філософія. – 2004. – № 4. – С. 108–113.

241. Скуратівський В.А. Концептуальні засади гуманітарної політики в раїні / В. Скуратівський // Вісник УАДУ. – 1996. – № 2. – С. 114–121.

242. Скуратівський В. Гуманітарна політика в Україні / В. Скуратівський, Трощинський, С. Чукут : Навч. посіб. – К. : Вид-во УАДУ; Вид-во Міленіум, 02. – 262 с.

243. Скуратівський В.А. Соціальний і гуманітарний розвиток (опорний спект дистанційного курсу навчальної дисципліни) : Навчальний посібник. / Скуратівський, В.П. Трощинський, М.В. Кравченко. – К. : Центр чальної літератури, 2004. – 111 с.

244. Словарь иностранных слов. – 12-е изд.,стереотип. – М. : Рус. яз., 5. – 608 с.

245. Смелзер Н. Социология / Н.Смелзер; пер. с англ. З.П. Вольская; ред. Ядов. – М.: Феникс, 1994.

246. Соколов Э.В. Понятие, сущность и основные функции культуры / .В. Соколов : Учеб. пособие. – Л. : ЛГИК, 1989. – 83 с.

247. Солодовник В. Стан і проблеми правового забезпечення еприбуткової діяльності та благодійництва у сфері культури / В. Солодовник // уховна культура як домінанта українського життєтворення. Матеріали сеукраїнської науково-практичної конференції 22-23 грудня 2005 р. – : ДАКККіМ, 2005. Ч. 1. – С. 251–257.

248. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин : Пер. с нгл. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.

249. Социальная хартия российского бизнеса // Человек и труд. – 2005. – 1.

250. Соціологічна енциклопедія / Укл. В.Г. Городяненко. – : Академвидав 2008. – 456 с.

251.Сурмін Ю.П. Україна як нове традиційне суспільство : чекати чи ікати / Ю.П. Сурмін // Нова парадигма. – К., 2006. – Вип. 52. – С. 193–209.

252. Тейяр де Шарден П. Феномен человека / П. Тейяр де Шарден. – М. : ОО Издательство АСТ, 2002. – 553 с.

253. Тернопільський В.Б. Особливості дослідження трансформаційних роцесів системи державного управління в Україні / В.Б. Тернопільський Електронний ресурс]. – Режим доступу : tp://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10tvbduu.pdf.

254. Тертичка В. Наука про суспільну політику : досвід становлення в країні / В. Тертичка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tp://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pubupr/2010/2010-1/doc/2/02.pdf.

255. Тимків В.М. Тенденції та механізми удосконалення місцевого моврядування Великої Британії у контексті євроінтеграції : наук.-практ. сіб. / В.М. Тимків. – К. : Карпенко В.М., 2008. – 60 с.

256. Титова О. Деякі актуальні питання збереження культурної спадщини країни / О.Титова // Праці центру пам`яткознавства. – К., 2009. – С. 5.

257. Тоффлер Э. Метаморфозы власти / Э. Тоффлер; пер. с англ. – М. : ОО Изд-во АСТ, 2005. – 400 с.

258. Уемов А.И. Системный подход к определению культуры и ивилизации / А.И. Уемов // Вісник ДонДУЕТ. Сер. : Гуман. науки. – 2003. – 2. – С. 36–43.

259. Україна в 2009 році : конституційний процес і перспективи країни. іла книга державної політики / За заг. ред. Ю.Г. Рубана. – К. : НІСД, 2009. – 24 с.

260. Україна в 2005-2009 рр. : стратегічні оцінки суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку : монографія / За заг. ред. Ю.Г. Рубана. – : НІСД, 2009. – 655 с.

261. Україна в 2010 році : щорічні оцінки суспільно-політичного та ціально-економічного розвитку : монографія / За заг. ред. А.В. Єрмолаєва. – : НІСД, 2010. – 528 с.

262. Україна в міжнародно-правових відносинах. – Кн. 2 : Правова орона культурних цінностей. – К., 1997. – 864 с.

263. Уледов А.К. К определению специфики культуры как социального ления / А.К. Уледов // Филос. науки. – 1974. – № 2. – С. 22–29.

264. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навчальний сіб. / Авт. кол. : В.А. Скуратівський, В.П. Трощинський та ін.; за заг. ред. А. Скуратівського, В.П. Трощинського : у 2 ч. – К. : НАДУ, 2009. – Ч. 1. – 6 с.

265. Фадєєв В. Соціокультурні тренди та українські перспективи / Фадєєв. – К. : Стилос, 2009. – 194 с.

266. Федь В.А. Методологічні підходи до аналізу категорій ультуротворчість» та «культуротворче буття» / В.А. Федь [Електронний урс]. – Режим доступу : http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_67/Fed.pdf.

267. Фесенко Н.С. Державна культурна політика : закордонний досвід / С. Фесенко // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2004. – 25. – С. 411–415.

268. Фесенко Н.С. Державне регулювання розвитку культури на егіональному рівні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня андидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми ержавного управління / Н.С. Фесенко. – Харківський регіональний інститут ержавного управління Національної академії державного управління при резидентові України. – Харків, 2006. – 17 с.

269. Фесенко Н.С. Політика держави у сфері культури : імплементація кордонного досвіду на українські терени / Н.С. Фесенко [Електронний есурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2008-doc/5/03.pdf.

270. Філіна А.П. Державна культурна політика : [навч. посіб.] / П. Філіна. – К. : ДАКККіМ, 2008. – 224 с.

271. Філософія : Світ людини. Курс лекцій : Навч. посібник / Г. Табачковський, М.О. Булатов, Н.В. Хамітов та ін. – К. : Либідь, 2004. – 32 с.

272. Философский словарь. / Под ред. И.Т. Фролова. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1986. – 590 с.

273. Флиер А.Я. О новой культурной политике России / А.Я. Флиер // Общественные науки и современность. – 1994. – № 5. – С. 14–25.

274. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон; пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. – М. : ООО Издательство АСТ, 2003. – 603 с.

275. Харітонова Ю. Видатки бюджету на утримання закладів культури як основи духовного розвитку людини / Ю. Харітонова [Електронний ресурс]. Режим доступу :http: /conference.nuos.edu.ua/catalog/lectureDetail?conferenceId=5.

276. Хренов Н.А. Культура в эпоху социального хаоса / Н.А. Хренов; Рос. акад. наук, Гос. ин-т искусствознания Мин. культ. Российской Федерации. М. : Едиториал УРСС, 2002. – 446 с.

277. Цимбалюк Н.М. Модернізація закладів культури клубного типу / Н.М. Цимбалюк // Культурно-дозвіллєва сфера України : динаміка змін та

еретворень : [монографія] / [за наук. ред. Н.М. Цимбалюк]. – К., 2003. – 25–39.

278. Чміль Г.П. Концептуальні засади державної культурної політики на ерехідному етапі розвитку України / Г.П. Чміль // Культурна політика України контексті світових трансформаційних процесів : Матеріали міжнар. наук.-ракт. конф. / Заг. ред. В.П. Подкопаєв, В.Г. Чернець. – К. : ДАККіМ, 2001. – . 27–29.

279. Чукут С.А. Концептуальний аналіз вибору в контексті управління успільно-культурними процесами / С.А. Чукут // Вісник УАДУ. – 1999. – № 1. С. 258–264.

280. Чукут С.А. Генеза духовної культури (управлінський вимір) / А. Чукут. – К. : Вид-во УАДУ, 1999. – 256 с.

281. Чукут С.А. Відтворення генераційної цілісності духовної культури правлінський аспект). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня ктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – філософія ержавного управління / С.А. Чукут. – Українська академія державного правління при Президентові України. – К., 1999. – 26 с.

282. Шаров Ю. Європейські стандарти публічного управління : проекція муніципальний рівень / Ю. Шаров, І. Чикаренко [Електронний ресурс]. – ежим доступу http: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dums/2010_1/10syppmr.pdf.

283. Шаров Ю. Становлення наукового напряму менеджмент-ієнтованих підходів до підвищення результативності та ефективності ублічного управління / Ю. Шаров [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tp://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dums/2010_4/10sypepu.pdf.

284. Шевчук Д.М. Проблеми культурної ідентичності в Україні й ультурний проект Європи / Д.М. Шевчук // Українська культура : минуле, часне, шляхи розвитку. – 2008. – Вип. 14. – С. 76–80.

285. Шейко В.М. Історія української культури / В.М. Шейко. – Х., 2001. – 0 с.

286. Шестак В.С. До визначення змісту поняття «культура» як об'єкта ультурної функції держави / В.С. Шестак [Електронний ресурс]. – Режим ступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnuvs/2010_49/49/1.pdf.

287. Штефан І.П. Теоретико-методологічні проблеми дослідження обальної культури / І.П. Штефан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tp://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdakk/2010_3/12.pdf.

288. Шуфан Янь. Формирование теории культурной индустрии в тайской науке / Янь Шуфан // Вестник ЧитГУ. – 2008. – № 6 (51). – 143–146.

289. Щедровицкий П. Гуманитарно-технологическая перспектива, или оха культурной политики / П. Щедровицкий [Електронний ресурс]. – Режим ступу : http://www.shkp.ru/lib/publications/46.

290. Що таке венчурна філантропія [Електронний ресурс]. – Режим ступу : http://www.ufb.org.ua/international/651.html.

291. Appadurai A. Disjunctive and difference in the global cultural economy // blic culture. – 1990. – № 2. – P. 1–24.

292. Bhabha H.K. The location of culture. – London, New York : Routledge, 4. – 285 p.

293. Communication from the Commission to the European Parliament, the ncil, the European economic and social Committee and the Committee of the ions on a European agenda for culture in a globalizing world. – Brussels, .2007, COM(2007) 242 final. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/culture/our-icy-development/doc399_en.htm.

294. Cultural Policy : A Preliminary Study. – Paris : UNESCO, 1969. – 357 p.

295. Cultural statistics : Pocketbooks. – European Communities, 2007. – 192 p.

296. Culture 2000 Programme [Електронний ресурс]. – Режим доступу : //www. europa.eu.

297. Culture 2007 Programme [Електронний ресурс]. – Режим доступу : //www. europa.eu.

298. Eurocult Recommendation. № 1. UNESCO. – Helsinki, 1972. – 75 p.

299. European Neighbourhood and Partnership Instrument. Ukraine. National dicative Programme 2011–2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tp://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_ukraine_en.pdf.

300. Europejskie modele zarządzania kulturą (appendix) // Zarządzanie kulturą: ybrane materały seminarium dla menedzeryw kultury. Krakyw, marzec – kwiecień 93 / [oprac. red. Teresa Leśniak]. – Krakyw : Międzynarodowe Centrum Kultury, 95. – S. 99–102.

301. Fisher R. Introduction to the Position of Independent or Quasi dependent Agencies & Foundations in Cultural Sector in Britain // Report to the CIRCLE Round Table, 1994. – 58 p.

302. Giddens A. The Consequences of modernity. – Stanford : Stanford niversity Press. 1990. – 186 p.

303. Hesmondhalgh D. The Cultural Industries. – 2-nd Elition / Sage ublication. – London, 2007.

304. Hillman-Chartrend H. The hard facts : perspectives of cultural economics. Quebec City, 1989.

305. Horkheimer M. Dialectic of Enlightenment / Max Horkheimer and heodor W. Adorno. – New York : Herder & Herder, 1972.

306. Investing in cultural diversity and intercultural dialogue. UNESCO World eport, 2009. – 420 p.

307. Kröber A., Kluchohn C. Culture : A Critical Review of Concepts and efinition. – N–Y., 1952. – P. 67.

308. Looseley D. The development of a social exclusion agenda in French ltural policy // Cultural trends. – 2004. – Vol. 13 (2). – № 50. – 15–27.

309. Mission of The Education and Culture Directorate-General [Електронний ecypc]. – Режим доступу : http://www.europa.eu.

310. O'Sullivan T. Key Concepts in Communication and Cultural Studies / O'Sullivan, J. Hartley. – London, Routledge, 1994.

311. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture. – ondon : Sage, 1992.

312. Schuster M.J.D. American Foundations, a Model For Europe? – Keynote peech to CIRCLE Round Table, Budapest. – 1994. – March. – 84 p.

313. Sorokin P. Sociological Theories of Today / – N. – Y., L., 1966. – 402 p.

314. The Advanced Learner's Dictionary of Current English. – Oxford : niversity Press, 1972.

315. The culture programme 2007-2013. European Communities, 2009. – 52 p. Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu.

316. UNESCO framework for cultural statistics (FCS), 2009. – 100 p.

317. Wallerstein I. Culture as the ideological battleground of the modern world ystem // M. Featherstone (ed.) Global Culture, Nationalism, Globalization And lodernity. – London : Sage, 1990.

318. Williams R. Culture and society : 1780–1950. – Harmondsworth : enguin books, 1961. – 347 p.

319. Williams R. Keywords : A Vocabulary of Culture and Society Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pdfebook4u.com/williams-r-eywords.html.

320. Williams R. Culture is Ordinary // R. Williams. Resources of Hope. ulture, Democracy, Socialism. – London, Verso, 1989.